

Ľubomír Batka
editor

Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Ľubomír Batka
zostavovateľ

Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb

2025

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Zostavovateľ

prof. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Autori príspevkov

prof. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra teórie práva

Mgr. Bc. Olexij M. Meteňkanyč, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra teórie práva

Mgr. Nikolas Sabján, PhD., LL.M.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva
a medzinárodných vzťahov

Mgr. Bc. Renáta Kišoňová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra teórie práva

prof. JUDr. Alexandra Löwy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

Mgr. Igor Hron, PhD

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej
komparatistiky

Recenzenti

doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.

doc. Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

Mgr. Denisa Homola Nevická, PhD.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo).

Viac informácií o licencií a použití diela: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

https://stella.uniba.sk/texty/PRAF_LB_autonomia_sebaurcenie_intersex_transrodove_osoby.pdf

Vydavateľ

Univerzita Komenského v Bratislave, 2025

ISBN 978-80-223-6233-7 (tlač)

ISBN 978-80-223-6234-4 (online)

Obsah

ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ A SEBAURČENIE INTERSEX A TRANSRODOVÝCH ĽUDÍ. PRÍKLAD Z PRÁVNEJ A ETICKEJ ARGUMENTÁCIE V SRN	8
--	----------

Ľubomír Batka

POHLAVIE $\neq$ ROD (?) A PRÁVO SEX $\neq$ GENDER (?) AND LAW	38
--	-----------

Olexij M. Meteňkanyč, Nikolas Sabján

K AUTONÓMII A IDENTITE INTERSEXUÁLNYCH OSÔB	84
--	-----------

Renáta Kišoňová

KOLÍZIA ALEBO KOMPLEMENTARITA? SEBAURČENIE DIEŤAŤA A PRINCÍP NAJLEPŠIEHO ZÁUJMU DIEŤAŤA	96
--	-----------

Alexandra Löwy

FOR WOMEN SCOTLAND LTD V. SCOTTISH MINISTERS: LIMITY ZÁKONNÉHO VÝKLADU V KONTEXTE INKLUZÍVNOSTI	112
--	------------

Igor Hron

PREDHOVOR

Myšlienka autonómie a sebaurčenia patrí k základným pilierom moderného právneho, etického a spoločenského myslenia. Nie je to iba filozofická či právna téza, ale hlboký civilizačný princíp, ktorý sa dotýka základov súčasných nazeraní na človeka – jeho dôstojnosti, slobody a zodpovednosti. Táto kniha, ktorá vznikla v rámci projektu APVV 23-0252 *Sebaurčenie intersex, transrodových a nebinárnych osôb* a je výsledkom interdisciplinárneho výskumu, si kladie za cieľ prispieť k pochopeniu týchto pojmov v kontexte jednej z najdiskutovanejších a zároveň najcitlivejších oblastí súčasnosti – postavenia intersex a transrodových osôb.

V európskom priestore prebieha už niekoľko desaťročí intenzívna diskusia o tom, ako chápať ľudskú dôstojnosť, ako ju preložiť do jazyka práva a ako zabezpečiť, aby sa nestala prázdny pojmom. Od druhej svetovej vojny sa dôstojnosť človeka stala základom ústavných poriadkov mnohých štátov, no jej interpretácia sa vyvíja spolu so spoločenskými zmenami. Otázky telesnej integrity, rodovej identity či sebaurčenia dnes predstavujú nové výzvy pre právnu teóriu aj pre etiku. Práve v tejto oblasti sa ukazuje, že koncept ľudskej dôstojnosti nie je iba abstraktný ideál, ale praktický nástroj na ochranu človeka ako autonómneho a zodpovedného subjektu.

Zborník, ktorý máte pred sebou, nadväzuje na vedeckú konferenciu *Autonómia a sebaurčenie. Interdisciplinárne pohľady*, konanú na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v máji 2025. Na pôde univerzity sa stretli odborníci a odborníčky z oblasti práva, etiky a sociológie, aby spoločne hľadali odpoveď na otázku, ako možno v súčasných spoločenských podmienkach garantovať autonómiu človeka a ako zabezpečiť, aby sa rešpekt k ľudskej dôstojnosti premietol do reálnej právnej a etickej praxe. Hlavným cieľom nebolo iba poukázať na problémy, ale aj ukázať cesty, ako možno vytvárať inkluzívny priestor, v ktorom bude rešpektované právo každého človeka rozhodovať o svojom tele, identite a živote.

Základnú myšlienkovú líniu knihy tvorí presvedčenie, že ľudská dôstojnosť a autonómia nie sú v protiklade. Naopak, sú vzájomne previazané. Ako ukazuje právna teória, najmä v nemeckom ústavnom prostredí je dôstojnosť chápaná ako objektívna hodnota, ktorá v sebe obsahuje princíp sebaurčenia. Každý človek má prirodzenú autonómiu – teda schopnosť byť subjektom práva, mať práva, aj keď ich nie vždy môže sám vykonávať. Právna autonómia, na druhej strane, predstavuje možnosť tieto práva uplatňovať a niesť za ne zodpovednosť. Táto dištinkcia sa stáva mimoriadne dôležitou v prípadoch detí a zraniteľných osôb, u ktorých je potrebné hľadať rovnováhu medzi ochranou a rešpektom k ich osobnej vôli.

Autori príspevkov v zborníku sa tejto problematike venujú z rôznych perspektív – právnej, filozofickej i etickej.

Lubomír Batka analyzuje funkciu ľudskej dôstojnosti v nemeckom právnom poriadku a jej vzťah k osobnému sebaurčeniu transrodových a intersex osôb. Ukazuje, ako princípy autonómie, osobného sebaurčenia a nedotknuteľnosti dôstojnosti formujú zákony o rodovej identite a ochrane detí s variáciami pohlavného vývoja. Etický imperatív „neponižovania“ – teda odmietnutie všetkých foriem stigmatizácie a vnucovania normatívnych predstáv o tom, aký by človek mal byť – tvorí jeden z ústredných motívov tejto knihy.

Knihá zároveň upozorňuje na napätia v oblasti práva, ktoré sa pri uplatňovaní týchto princípov objavujú.

Olexij Metenkanýč a Nikolas Sabján skúmajú, či sú pojmy pohlavie a rod právne a spoločensky zameniteľné, alebo ide o odlišné kategórie so špecifickými dôsledkami. Kriticky hodnotia súčasnú právnu teóriu, ktorá často tieto pojmy nerozlišuje, a navrhujú kontextuálny model ako interpretačný prístup zohľadňujúci rodovú rôznorodosť.

Renáta Kišonová sa venuje otázke, ako právny systém reaguje na variácie pohlavných znakov a ako možno rešpektovať právo intersex osôb na telesnú integritu a vlastnú identitu. Porovnáva prístupy rôznych krajín a zdôrazňuje potrebu právneho rámca, ktorý umožní sebaurčenie bez medicínskeho alebo spoločenského nátlaku.

Alexandra Löwy analyzuje, ako možno zosúladiť právo dieťaťa na sebaurčenie s rodičovskou ochranou a princípom najlepšieho záujmu dieťaťa. Poukazuje na etické a právne dilemy pri rozhodovaní o identite maloletých a navrhujú rámec, ktorý rešpektuje ich prirodzenú aj právnu autonómiu.

Príspevok Igora Hrona rozoberá rozhodnutie najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva vo veci rozšírenia definície „ženy“ na transrodové osoby v prípade *For Women Scotland Ltd v Scottish Ministers* a jeho vplyv na rodovú rovnosť a inklúziu. Porovnáva prístup britského antidiskriminačného práva s kontinentálnou tradíciou a zdôrazňuje potrebu rovnováhy medzi právnou presnosťou a ochranou ľudskej dôstojnosti.

Tento zborník prináša odborné reflexie, ktoré môžu slúžiť nielen právnikom a etikom, ale aj lekárom, pedagógom a všetkým, ktorí sa zaujímajú o otázky ľudských práv, identity a spoločenskej inklúzie. Každý z príspevkov svojím spôsobom prispieva k tomu, aby sa autonómia človeka stala nielen právnym, ale aj kultúrnym štandardom. Autonómia a osobné sebaurčenie nie sú privilégium, ale výrazom dôstojnosti každého človeka. Rešpekt k nim je skúškou zrelosti spoločnosti – jej schopnosti chrániť slobodu aj tam, kde ju sprevádza neistota či nepochopenie.

Lubomír Batka

ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ A SEBAURČENIE INTERSEX A TRANSRODOVÝCH ĽUDÍ. PRÍKLAD Z PRÁVNEJ A ETICKEJ ARGUMENTÁCIE V SRN¹

Ľubomír Batka

„Dôstojnosť človeka“ sa po druhej svetovej vojne stala fundamentálnou ideou pre právny, etický, ba aj pre teologický diskurz predovšetkým v kontexte ľudských práv, ochrany (embryonálneho) života a genetických manipulácií.² Objavujú sa pozície, ktoré ľudskú dôstojnosť konceptualizujú z prirodzenoprávných³, humanistických⁴ alebo z biblicko-teologických (napr. *imago dei*, 1M 1, 27) východísk.⁵ Pri pohľade na množstvo ľudskoprávných dokumentov, v ktorých sa ľudská dôs-

-
- 1 Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-23-0252.
 - 2 WALTER, Ch.: Menschenwürde im nationalen Recht, Europarecht und Völkerrecht. In: BAHR, P., HEINIG, H.M.: *Menschenwürde in der säkularen Verfassungsordnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 127-148.
 - 3 SCHWEIDLER, W.: Uneinholbare Distanz. Zur Relevanz des Naturbegriffs im Diskurs um die Menschenwürde. In: VON DER PFORDTEN, D., GIBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 89-104.
 - 4 Možno spomenúť teóriu Hansa Joasa o procese „sakralizácie osoby“ ako základu pre prijatie univerzálnej platnosti ľudskej dôstojnosti a ľudských práv. Kritický pohľad na Joasovu teóriu podáva LOHMANN, G.: Nicht affektive Ergriffenheit, sondern öffentlicher Diskurs. Sakralisierte Person oder säkulare Menschenwürde als Basis der Menschenrechte? In: GROßE KRACHT, H. J.: *Der moderne Glaube an die Menschenwürde*. Bielefeld: Transcript, 2014, s. 13-28.
 - 5 Fínska profesorka náboženstva a práva Pamela Slotte zhrnula rôzne interpretácie ľudskej dôstojnosti v kresťanskej teológii. Poukázala na tri možné interpretácie ľudskej dôstojnosti v závislosti od inštitucionálnych kontextov, času a pripisovaných významoch: 1. vyjadrenie statusu a relationality človeka, 2. vnútorná hodnota (*intrinsic value*), a 3. povolanie k dôstojnému spôsobu života (moralita). Podľa Slotte sa v kresťanskej interpretácii ľudskej dôstojnosti objavujú až protichodné zábery. Na ľudskú dôstojnosť sa odvolávajú aj tí, čo chcú chrániť slobodu a osobnú autonómiu, no rovnako aj tí, čo autonómiu a sebaurčenie jednotlivca obmedzujú. SLOTTÉ, P.: Christianity and Human Dignity. In: WITTE, J., DOMINGO, R.: *The Oxford Handbook of Christianity and Law*. Oxford: OUP, 2024, s. 765-777.

tojnosť nachádza, počnúc preambulou *Charty OSN* (1945)⁶, sa ukazuje, že je nemožné nájsť jednu univerzálnu definíciu ľudskej dôstojnosti.⁷

Cestu vpred v diskusii o tom, či je ľudská dôstojnosť „neužitočný“ a prázdny koncept (Ruth Macklin), alebo predsa len „nie celkom neužitočný“ koncept (Doris Schroeder, Suzy Killmister) – a to nielen v medicínskej etike, ale aj v práve⁸ – vidíme v špecifickom prístupe k analýze tohto konceptu.

Týmto prístupom je opustenie snahy o definíciu ľudskej dôstojnosti z obsahovej stránky, ale o príklon k skúmaniu, akú funkciu zohráva ľudská dôstojnosť v právnej argumentácii.

Na základe prác Filipa Horáka možno v súčasnej právnej argumentácii badať tri základné funkcie ľudskej dôstojnosti ako „relatívne individuálne právo“, ako „zdroj ľudských práv“ a ako „objektívna hodnota“.⁹ Z Horákovej funkčnej analýzy vyplýva,¹⁰ že funkcia ľudskej dôstojnosti v právnej argumentácii ako „relatívneho individuálneho práva“ (napr. ochrana dobrej povesti a cti) sa vďaka svojej aplikovateľnosti bude predovšetkým používať v kontexte (ústavnej) súdnej praxe.

Funkcia ľudskej dôstojnosti v právnej argumentácii ako „zdroj ľudských práv“ je pred súdom neaplikovateľná, no má silnú argumentačnú silu, keďže jej obsah môže byť veľmi široký.¹¹

6 *Charta OSN* (1945). Dostupné na: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/preamble>, (cit. 25-08-2025). Historický pohľad na vznik Charty a diskusie ohľadne pojmu „human dignity“ pozri LOHMANN, G.: „Menschenwürde“ als Begriff der internationalen Menschenrechtskonzeption. In: VON DER PFORDTEN, D., GISBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 29–41.

7 PÁLENČÁR, M.: Niekoľko poznámok k pojmu ľudskej dôstojnosti. In: DANCÁK, P., ŠOLTÉS, R.: *Dôstojnosť človeka a jeho budúcnosť*. Prešov: PU, 2017, s. 7–19.

8 BYK, J. Ch.: Is human dignity a useless concept? Legal perspectives. In: DÜWELL, M. (et. al.): *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge: CUP, 2014, s. 365: „Ťažkosť pri určovaní významu pojmu dôstojnosť nespočíva v pripisovanej nadradenosti ľudskej dôstojnosti nad všetkými ostatnými princípmi ľudských práv, ale skôr v koncipovaní dôstojnosti pri zohľadnení jedinečnosti konkrétnych prípadov.“

9 HORÁK, F.: *Stret hodnot. Funkcionálna analýza konštruktív rovnosti, svobody, spravodlnosti a dôstojnosti v ústavnoprávnej argumentaci*. Praha: Leges, 2022, s. 21. Tromi analytickými kritériami podľa Horáka sú 1. zameranie na obsahovú šírku interpretácie ľudskej dôstojnosti v danej funkcii, 2. jej argumentačná sila v hierarchii právnych noriem a 3. jej aplikovateľnosť pred súdmi.

10 V ďalšom odkazujeme na HORÁK, F.: *Stret hodnot. Funkcionálna analýza konštruktív rovnosti, svobody, spravodlnosti a dôstojnosti v ústavnoprávnej argumentaci*. Praha: Leges, 2022, s. 22–33.

11 Ako príklad je možné uviesť *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach* a *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* prijatých na pôde OSN v roku 1966, kde je ľudská dôstojnosť uvedená ako „zdroj týchto ľudských práv“. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/#error=login_required&state=8b2364afb17b-448d-afbe-2a53fc52674e, (cit. 20-08-2025).

Funkcia ľudskej dôstojnosti v právnej argumentácii ako „objektívna hodnota“ sa pri opise jej významu zužuje na jeden súbor ľudských práv (a teda neznamená čokoľvek). Z toho vyplýva, že pred súdom je aplikovateľná tiež len prostredníctvom tohto súboru práv, no – a to je zásadné – z hľadiska argumentačnej sily je silnejšia než ľudské práva, keďže je objektívnou hodnotou.¹²

Ľudská dôstojnosť sa stala základným princípom v ústavách viacerých európskych štátov,¹³ spomedzi ktorých je v tomto kontexte najznámejšou – a azda aj najviac analyzovanou – *Ústava Spolkovej republiky Nemecko*. V tomto článku sa zameriame na koncept ľudskej dôstojnosti v základnom zákone SRN. Vďaka prominentnému postaveniu konceptu ľudskej dôstojnosti existuje nielen množstvo literatúry k tejto téme. Možno argumentovať, že Ústavný súd SRN konzekventne uplatňuje túto ústavnú koncepciu do právneho poriadku SRN. Vyjadrené nadnesene, ľudská dôstojnosť sa stala exportným artiklom nemeckej (ústavno)právnej dogmatiky a predstavuje dôležitý doktrinálny hlas v rámci kontinentálneho právneho systému s presahom do stredoeurópskeho právneho myslenia. Samozrejme, že v nemeckom právnom prostredí sa venovala ďaleko intenzívnejšia pozornosť konceptu ľudskej dôstojnosti než u nás aj s ohľadom aj na ideológiu Tretej ríše.

V prvej kapitole predstavíme prístupy, ktoré možno zaradiť k predstavenej funkcionálnej analýze *Ústavy SRN*, čo vnímame ako zaujímavé a užitočné pre úvahy o obsahovej šírke ľudskej dôstojnosti, jej argumentačnej sile a aplikovateľnosti pred súdom vo vzťahu k intersex a transrodovým ľuďom. V druhej kapitole ukážeme, ako je ľudská dôstojnosť a osobné sebaurčenie transrodových a intersex osôb chránené legislatívou SRN. Ťažisko záujmu bude spočívať na funkcii ľudskej dôstojnos-

12 Ako príklad je možné uviesť preambulu *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (1948). V nej je uznanie „prirodzenej dôstojnosti a rovných a neodcudziteľných práv členov ľudskej rodiny“ považované za základ „slobody, spravodlivosti a mieru na svete“ a podľa čl. 1 sa „Všetci ľudia [...] rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach.“ Dostupné na: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf, (cit. 25-08-2025). Iné zúženie na konkrétne ľudské práva nájdeme v *Charte základných práv Európskej únie* (2000). V čl. 1. sa objavuje formulácia známa z Ústavy SRN: „Ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná. Musí sa rešpektovať a ochraňovať“ a ľudská dôstojnosť je vnímaná ako fundament pre právo na život, ochranu telesnej a duševnej integrity, zákaz mučenia a otroctva. *Charta základných práv Európskej únie* (2000). Hlava 1, článok 1. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=FR>, (cit. 25-08-2025). Historický pohľad na vznik *Charty* podáva BLÖMACHER, S.: *Die Menschenwürde als Prinzip des deutschen und europäischen Rechts*. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, s. 269-280.

13 BECCHI, P., MATHIS, K.: *Handbook of Human dignity in Europe*. Cham: Springer, 2019. Kapitulu o mieste ľudskej dôstojnosti v slovenskom právnom poriadku vypracoval ĽALÍK, T.: *Handbook of Human dignity in Europe*. Cham: Springer, 2019, s. 789-815.

ti v najnovších zákonoch ako zákon na ochranu detí s variáciou pohlavného vývoja (*Gesetz zum Schutz von Kindern mit Varianten der Geschlechtsentwicklung*) a zákon o sebaurčení v súvislosti s rodovým zápisom (*Selbstbestimmungsgesetz, SBGG*). V tretej kapitole predstavíme argumentáciu Nemeckej etickej rady vo vzťahu k intersex ľuďom a transrodovým ľuďom so zvláštnym ohľadom na medicínsko-etickú argumentáciu a funkciu ľudskej dôstojnosti v jej stanoviskách. Cieľom článku je poukázať na funkciu ľudskej dôstojnosti ako základnej hodnoty v uvedených textoch.

1 Základná funkcia ľudskej dôstojnosti v Základnom zákone SRN

Základný zákon SRN uvádza v čl. 1 ods. 1: „Ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná. Jej rešpektovanie a ochrana je povinnosťou celej štátnej moci“, rozumej: od všetkých štátnych orgánov. V čl. 2 ods. 1 je uvedený princíp slobody: „Každý má právo na slobodný rozvoj svojej osobnosti, pokiaľ tým neporušuje práva iných a neprestupuje proti ústavnému poriadku alebo morálnemu zákonu.“ Následne je v čl. 3 ods. 1 chránená rovnosť všetkých ľudí pred zákonom: „Všetci ľudia sú pred zákonom rovní.“¹⁴ Táto triáda konceptov dôstojnosti, slobody a rovnosti je ukotvená v špecifickom interpretačnom rámci, ktorým je presvedčenie, že človek je duchovno-morálna bytosť, ktorá sa snaží o slobodné sebaurčenie.

V historickej analýze diskusií o význame ľudskej dôstojnosti v povojnovom Nemecku Christoph Goos uviedol, že z počiatočných katolícko-personalistických a kantovských predpokladov sa diskusia uberala smerom k sekulárno-protestantským náhľadom na vnútornú slobodu a vnútorné komponenty ľudskej osobnosti. Sociálnodemokratický štátnik Karl Schmidt sa zasadzoval za to, aby myšlienky vnútornej slobody boli doplnené aj o slobodu, ktorá umožňuje rozvinúť ľudské schopnosti vo vonkajšom svete.¹⁵ Liberálno-individualistický interpretačný rámec naberať jasnejšie kontúry postupne v procese rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SRN.¹⁶ Tento rámec vyplýva už so samotnej skutočnosti, že o ľudskej dôstojnosti sa hovorí vo vzťahu k jednotlivcovi a nie ku skupinám ľudí.

Analýzu funkcie ľudskej dôstojnosti v Ústave SRN a jej význam v právom

14 BUNDESMINISTERIUM FÜR JUSTIZ: *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Dostupné na: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/>, (cit. 25-09-2025).

15 GOOS, Ch.: Restoring Human Dignity in Post-Nazi Germany. In: McCRUDDEN, Ch.: *Understanding Human Dignity*. Oxford: OUP, 2013, s. 89-93.

16 BARTH, U.: Herkunft und Bedeutung des Menschenwürdekonzepths. In: BARTH, U.: *Religion in der Moderne*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003, s. 362. Vo vývoji judikatúry ústavného súdu je badateľné predsadzovanie sa ohľadu na subjekt človeka, čo viedlo k tomu, že „že sa upustilo od hodnotovo-filozoficko-normatívneho obrazu človeka v prospech silnejšieho zohľadnenia individuálnej autonómie“.

systeme mimo svetonázorových diskusií o pôvode a obsahu pojmu ľudskej dôstojnosti¹⁷ predložil nemecký právny teoretik Felix Schumann vo svojej povšimnutiahodnej dizertácii s názvom *Autonomie des Individuums*.

Schumann sa vyhýba diskusiám a metafyzickým interpretáciám ľudskej dôstojnosti. Sekulárne východisko považuje za vhodné, keďže otvorený prístup k rôznorodosti predstáv o dobrom živote umožňuje reagovať na sebaknímanie ľudí a ich osobné prežívanie, a nepredpisuje, akí by ľudia mali byť podľa nejakej ideálnej predstavy (a to aj nejakej ideálnej predstavy o skutočnej a pravej autonómii jednotlivca). Schumann uvádza, že: „právny obraz človeka“ je zameraný na jeho použitie v práve, tak ako „ekonomický obraz človeka“ na prognózy o správaní človeka pri obchodných transakciách. Právny obraz človeka nemusí byť obrazom „skutočného človeka“, keďže ide o jeho využitie v práve.¹⁸ Ide tu teda o otvorený obraz človeka, ktorý reaguje na rôznosť a aj protichodnosť predstáv indivíduí o svojom živote.¹⁹

1.1 Dôstojnosť a autonómia

Schumann vo svojom diele uvažuje, či je správne ľudskú dôstojnosť interpretovať výrokom H. Arendtovej – ktorý vzbudil uznanie i kritiku – ako „právo mať práva“.²⁰

¹⁷ *Ibid.*, s. 345.

¹⁸ SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 93: „Skutočnosť“ a ústavný obraz človeka nie sú kongruentné.“ Por. AUSTIN, J. L.: *Ako niečo robiť slovami*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 15, pozn. 3: „Právnicki by si mali zo všetkých ľudí najlepšie uvedomovať pravý stav vecí. Niektorí si ho azda aj uvedomujú. Predsa však budú podliehať svojej vlastnej ustráchanej fikcii, že tvrdenie ‘práva’ je tvrdením faktu.“

¹⁹ SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 20, pozn. 44.

²⁰ *Ibid.*, s. 22. Zásadný argument proti definovaniu ľudskej dôstojnosti ako „práva“ znie, že potom by každé obmedzenie ľudských práv bolo porušením ľudskej dôstojnosti, resp., že by nebolo možné rozlišovať medzi porušením ľudského práva a ľudskej dôstojnosti. ROTHHAAR, M.: *Die Menschenwürde als Prinzip des Rechts. Eine rechtsphilosophische Rekonstruktion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015, s. 34-35. Stephan Kirste sa podrobne venuje výroku H. Arendtovej. Na protirečenie v rôznom význame slov „právo“ v tomto výroku upozornil G. Lohmann. Kirste argumentuje: „Tento rozpor možno odstrániť, ak právo 1 je chápané ako také, ktoré sa v právach 2 samo osebe úplne neuplatňuje. Z diskusie o pôvodných právach vyplýva, že ide o nárok byť právnym subjektom. [...] Právo 1 je právom na uznanie dôstojnosti. Naopak, práva 2 sú právami vyplývajúcimi z uznania postavenia právneho subjektu a týkajú sa ďalšej ochrany slobôd. Ľudské práva tak zaručujú, že všetci ľudia budú uznaní ako subjekty práv, že sa budú môcť prejavovať ako subjekty s nárokom na právnu ochranu a že nebudú diskriminovaní pre svoje vlastnosti.“ KIRSTE, S.: *Die Würde des Menschen als Menschenrecht und Fundament der Menschenrechte*. In: VON DER PFORDTEN, D., GISBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 165. Pozri aj MENKE, Ch.: *Dignity as the right to have rights*:

Výrok, že ľudská dôstojnosť je „koreňom všetkých základných práv“ a zároveň sú základné práva „konkretizáciou princípu ľudskej dôstojnosti“²¹, sa z hľadiska funkčnej analýzy v právnej argumentácii Ústavného súdu SRN približuje k určeniu ľudskej dôstojnosti ako „zdroja ľudských práv.“ Schumann však rozširuje toto využitie za hranice argumentácie do roviny „(vzájomného) uznania statusu ako subjektu práva“²², čo znamená, že každý človek „má“ ľudské práva, pretože „je“ subjektom práva. Druhé využitie ľudskej dôstojnosti vidí v tom, že ľudská dôstojnosť tvorí štruktúru právneho poriadku. To znamená, že ľudské práva vznikajú prenesením vnútorného egalitárskeho a inkluzívneho nároku každého človeka na slobodu vyplývajúceho z ľudskej dôstojnosti do vonkajšej sféry právnych vzťahov upravených základnými ľudskými právami.²³

Schumann uvádza aj tretie využitie ľudskej dôstojnosti, ktorým je „základná norma ľudskej autonómie.“²⁴ Z nášho pohľadu sa tu funkcia ľudskej dôstojnosti dostáva do roviny „objektívnej hodnoty“. Dôstojnosť je deontologickou hranicou, ktorá chráni človeka ako subjekt pred inštrumentalizáciou a potláčaním jeho individuality. Použitie konceptu ľudskej dôstojnosti dáva právnemu systému individualistický charakter. Rešpekt k človeku ako subjektu v sebe implikuje osobnú zodpovednosť pri určovaní smerovania a podoby vlastného života. V rozhodnutí Spolkového ústavného súdu je právny obraz človeka opísaný slovami: „Táto myšlienka autonómneho sebaurčenia, zakorenená v ľudskej dôstojnosti [...] zabezpečuje základné podmienky pre jednotlivca, aby mohol samostatne objavovať, rozvíjať a zachovávať svoju identitu a individualitu. Najmä sebaurčené zachovanie vlastnej osobnosti si vyžaduje, aby si ľudia mohli určiť svoj vlastný osud podľa vlastných štandardov a neboli nútení k životnému štýlu, ktorý je v neriešiteľnom rozpore s ich vlastným sebaobrazom a sebaopätím.“²⁵

Human dignity in Hannah Arendt. In: DÜWELL, M. (et. al.): *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge: CUP, 2014, s. 332-342.

21 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 24.

22 *Ibid.*, s. 22.

23 *Ibid.*, s. 24.

24 *Ibid.*, s. 24. Por. HORÁK, F.: *Střet hodnot. Funkcionální analýza konstruktů rovnosti, svobody, spravedlnosti a důstojnosti v ústavněprávní argumentaci*. Praha: Leges, 2022, s. 30.

25 BVerf. GE 153, 182 (261) z roku 2020, týkajúci sa asistovanej samovraždy. Príklad úplne protichodnej argumentácie je zrejmy v použití ľudskej dôstojnosti v dokumente magistéria rímsko-katolíckej cirkvi: Pri príležitosti 75. výročia prijatia *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* pápež František 25. marca 2024 schválil deklaráciu *Dignitas infinita*, ktorý pripravila Kongregácia pre náuku viery s cieľom zdôrazniť význam ľudskej dôstojnosti v kontexte kresťanskej antropológie. Magistérium chce objasniť niektoré omyly (DI 2) a poukázať na konkrétne prípady porušovania ľudskej dôstojnosti. (DI 35, č. 35) K „závažným porušeniam“ dôstojnosti človeka zaraďuje aj „rodovú teóriu“

Podľa návrhu F. Horáka funkcia ľudskej dôstojnosti v rovine „objektívnej hodnoty“ vedie k zúženiu jej významu na jeden súbor ľudských práv (ľudská dôstojnosť neznamená čokoľvek). Ako už nadpis Schumannovho diela prezrádza, zúženie ľudskej dôstojnosti v judikatúre Spolkového ústavného súdu smeruje k autonómii a individuálnemu sebaurčeniu.

Právny obraz človeka ako jednotlivca snažiaceho sa o život v autonómii v spojení s čl. 1 Ústavy SRN v prvom rade obmedzuje zásahy do autonómie jednotlivca zo strany štátu: legislatívy, exekutívy, jurisdikcie.²⁶ To znamená, že jednotlivec nemôže byť nútený k sociálnej integrácii a jeho slobodu je možné obmedziť len s ohľadom na slobodu iných ľudí. Pod dôstojnosťou je teda obsiahnutá sloboda na rozvoj individuality podľa vlastného uváženia na základe osobnej zodpoved-

a „zmenu pohlavia“. V deklarácii sa rozlišujú štyri druhy dôstojnosti: ontologická, mravná, sociálna a existenciálna dôstojnosť (DI 7). Najdôležitejšou je ontologická dôstojnosť, ktorá je založená v stvoriteľskej vôli a láske Božej. Ide o „neodňateľnú dôstojnosť“, ktorá zodpovedá „ľudskej prirodzenosti nezávisle od akejkoľvek kultúrnej zmeny“ (DI 6). Apologetická dimenzia deklarácie nadobúda najvýraznejšiu podobu v tretej kapitole, v ktorej sú odmietnuté novoveké filozofické prístupy k problematike ľudskej dôstojnosti. Spoločným menovateľom týchto koncepcií je absencia zakotvenia v ontologickom chápaní dôstojnosti osoby. Deklarácia odmieta interpretáciu dôstojnosti, ktorá sa prejavuje v „svojvôli“, „individuálnych preferenciách“, „subjektívnom prianí“, pretože potom vznikajú požiadavky rešpektovania slobody, „garantovania a financovania spoločenstvom“ ako „nové práva“ (DI 25). Implicitne by sa to týkalo napr. sebaurčenia ženy pri interrupciách či hormonálnych, resp. chirurgických zákrokov, ktoré miernia nepohodu transrodových osôb. V tejto argumentačnej línii je tranzícia následok subjektívneho priania založeného na ľubovôli a radikálnej autonómii. Deklarácia explicitne odmieta aj „autoreferenčnú a individualistickú slobodu“ (DI 26), čím myslí princíp sebaurčenia a autonómie jednotlivca, ktorý sa neviaže na relacónálny aspekt „príslušnosti k ľudskému spoločenstvu“ (DI 26), „objektívne normy dobra“ a kresťanský ideál sebadarovania a prijatia druhého. Takýto dôraz sa dá interpretovať ako jasné odmietnutie liberalizmu. Slobodu jednotlivca obmedzuje ľudská prirodzenosť (DI 25). Presunutím dôrazu na prirodzenosť sa argumentácia ľudskej dôstojnosti dostáva do rámca aristotelovsko-scholastickej metafyziky. Absolútnosť ľudskej dôstojnosti vyplýva z nemenných metafyzických predpokladov. V podstate v deklarácii nejde o dôstojnosť ako takú, ale o jej odvodenie z „nekonečnej“ (nie v zmysle nepominuteľnosti stvorených vecí) prirodzenosti, takže až následne môže byť dôstojnosť interpretovaná v jednom aspekte ako „ontologická“ (ukotvená v prirodzenosti.) Ak by právna autonómia presadzovala individuálne sebaurčenie transrodovej osoby, tak deklarácia transrodovosť odmieta (DI 59). Ľudia s transidentitou majú de facto problém akceptovať fakty biologického pohlavia a ich autoreferenčná vôľa je nepodriadená spoločnému dobru obsiahnutému v prirodzenom zákone. Deklarácia pritom transrodový fenomén vníma ako nežiaduci prejav „rodovej ideológie“ a nereflekтуje súčasný medicínsky diskurz. Kritickú analýzu zneužitia argumentácie o „rodovej ideológii“ podáva BALLANO, V. O.: *Gender Ideology and the Contemporary Catholic Church*. Singapore: Springer, 2024, s. 149-161.

26 BARTH, U.: Herkunft und Bedeutung des Menschenwürdekonzepts. In: BARTH, U.: *Religion in der Moderne*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003, s. 363.

nosti.²⁷ Opakom rešpektu k dôstojnosti je štátny paternalizmus v jeho najrôznejších podobách,²⁸ v ktorých sa človek, povedané s I. Kantom, stáva „prostriedkom a prestáva byť cieľom“. Podobne sú vylúčené aj rôzne podoby utilitarizmu, ktoré chránia jednotlivca, „pretože to napokon prináša úžitok“ mnohým.

Keďže platí, že osobná autonómia je garantovaná všetkým rovnako: každý človek má nedotknuteľnú dôstojnosť a každý človek má právo na slobodný rozvoj svojej osobnosti, tak sa potom subjektívno-právna rovina dostáva do objektívno-právnej roviny. Štát má aj úlohu chrániť slobodu jednotlivca pred zásahmi nepovolanej tretej osoby, zabezpečením procesov a prostriedkoch na ich ochranu (ak je to v súlade s vôľou dotknutej osoby).²⁹

Ústava SRN v čl. 2 ods. 1 garantuje „slobodný rozvoj osobnosti“ a ochranu osobnosti (*Persönlichkeitsrecht*). Aj tu sa prejavuje liberálne východisko právneho obrazu človeka. Zahŕňa totiž rôzne možnosti slobodného rozvoja osoby a aj rôznosť možností rozvoja slobôd a práv. Rovnako aj ochranu súkromia a integrity, a to aj v oblastiach, ktoré v základnom zákone nie sú vymenované, ako napr. v „intímnej“ sfére.³⁰ Aj keď štát môže – na základe právnej úpravy – zasahovať

27 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 1. BUMKE, Ch., VOßKUHLE, A.: *Casebook Verfassungsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2023, 9. vyd., s. 75, r. 270: Popri vyjadrení hodnoty každého človeka ide aj o vyjadrenie „antropologického presvedčenia a normatívnu garanciu, že človek žijúci v spoločenstve je schopný a má právo formovať sa podľa svojich predstáv a podľa nich viesť svoj život.“

28 Napriek kritike inflačného, trivializujúceho a banalizujúceho používania ľudskej dôstojnosti vo verejnom diskurze Horst Dreier trvá na spojení ľudskej dôstojnosti s autonómiou a sebaurčením: Bolo by nesprávnym chápaním tak hlbokého historického a filozofického jadra práva na ľudskú dôstojnosť, ako aj jeho výnimočnej povahy, že ide jednoducho o najvyšší normatívny základ paternalistickej spoločenskej morálky alebo o pevne daný vzorec spoločenského poriadku. Vždy tu existuje riziko mylnej interpretácie ľudskej dôstojnosti ako objektívneho hodnotového konceptu, ktorý sa stavia proti jej skutočným základom, a to individuálnej autonómii a sebaurčeniu človeka vo vzťahu k vlastnému životu a spôsobu, akým je tento život vedený. V takom prípade sa dôstojnosť mení zo sľubu slobody a rovnosti pre všetkých na pravidlo, ktoré dáva štátu moc zasahovať do života ľudí. To by viedlo k presnému opaku toho, čo bolo pôvodne zamýšľané.“ DREIER, H.: Human dignity in German law. In: DÜWELL, M. (et. al.): *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge: CUP, 2014, s. 383.

29 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 38. Medzi pôsobením subjektívno-právnym a objektívno-právnym nie je protiklad, aj keď rozlišovanie objektívno-právneho pôsobenia patrí k novšiemu ústavno-právnemu vývoju. Pri objektívno-právnom pôsobení ide o pôsobenie na celý právny poriadok a vzťahy v spoločnosti (napr. ochrana rodiny alebo vlastníctva) a ako zásadné normy (*Grundsatznormen*) vedú k ochrane zo strany štátu. BUMKE, Ch., VOßKUHLE, A.: *Casebook Verfassungsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2023, 9. vyd., s. 16.

30 V duchu tzv. teórie sfér, ktorú používa Spolkový ústavný súd: intímna sféra, súkromná sféra, sociálna sféra. Por. BUMKE, Ch., VOßKUHLE, A.: *Casebook Verfassungsrecht*. Tübingen: Mohr

do „súkromnej“ a „sociálnej“ sféry človeka, zásahy do „intímnej“ sféry by boli porušením ľudskej dôstojnosti. Pod druhý článok patrí teda aj určenie vlastnej (rodovej) identity. Právo na telesnú integritu sa zvykne interpretovať ako „právo na zdravie“, ale čl. 2 je širší: ide o právo na sebaurčenie v telesnej a duchovnej oblasti, a teda zahŕňa aj právo na „nerozumné rozhodnutie“ a odmietnutie liečby.³¹ Chráni sa tu rešpekt k individuálnej slobode a k možnosti rozhodovať o vlastnom tele, rovnako aj možnosti podľa týchto rozhodnutí žiť napriek tomu, že by sa inej osobe mohli zdať nonracionálne.³² (Príkladom by mohla byť tranzícia transrodovej osoby alebo odmietnutie intersex osoby priradiť sa k binárnej štruktúre M/F.³³) Neprekvapuje teda, že v praxi Spolkového ústavného súdu sa práve tento článok stále viac uplatňuje na ochranu v medicínsko-právnych otázkach. (Např. právo „hľadať a nachádzať“ svoju pohlavnú a/alebo rodovú identitu, ako aj jej slobodný rozvoj.³⁴)

Z prepojenia ľudskej dôstojnosti s obrazom človeka zameranom na jeho slobodu a autonómiu vzišla pre Schumanna neľahká úloha, totiž definovať autonómiu

Siebeck, 2023, 9. vyd., s. 101.

31 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 29-31. SIEDENBIEDEL, M.: *Selbstbestimmung über das eigene Geschlecht. Rechtliche Aspekte des Behandlungswunsches transsexueller Minderjähriger*. Baden-Baden: Nomos, 2016, s. 98-99.

32 WAPLER, F.: Reproductive Autonomie: rechtliche und rechtsethische Überlegungen. In: BAER, S., SACKOFKY, U.: *Autonomie im Recht – Geschlechtstheoretisch vermessen*. Baden-Baden: Nomos, 2018, s. 194: „Aby bolo možné rozhodnutie posúdiť ako rozhodnutie prijaté z vlastnej zodpovednosti, nemusí byť v morálnom ani politickom zmysle ‚správne‘ alebo ‚rozumné‘. Naopak, (etické aj právne) právo na sebaurčenie zahŕňa práve aj možnosť vedome prijímať rozhodnutia, ktoré sa samotnej rozhodujúcej osobe alebo tretím stranám môžu javiť ako nerozumné či neetické.“

33 SIEDENBIEDEL, M.: *Selbstbestimmung über das eigene Geschlecht. Rechtliche Aspekte des Behandlungswunsches transsexueller Minderjähriger*. Baden-Baden: Nomos, 2016, s. 89: „Normatívne je všeobecné právo na sebaurčenie ohľadom vlastného tela zakotvené v základných princípoch ústavy, ktoré zaväzujú k rešpektu a ochrane dôstojnosti a slobody človeka a jeho práva na život a telesnú integritu, teda v čl. 1 ods. 1 Ústavy a čl. 2 ods. 1 Ústavy, ako aj čl. 2 ods. 2 veta Ústavy.“

34 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 90. BUMKE, Ch., VOßKUHLE, A.: *Casebook Verfassungsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2023, 9. vyd., s. 91. Prehľad zdôvodnení v rozhodnutiach Spolkového ústavného súdu týkajúcich sa transrodových osôb podáva SCHULZ, A.: *Geschlechtliche Selbstbestimmung im Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 54-62. Pozri tiež, SIEDENBIEDEL, M.: *Selbstbestimmung über das eigene Geschlecht. Rechtliche Aspekte des Behandlungswunsches transsexueller Minderjähriger*. Baden-Baden: Nomos, 2016, s. 97-98: „Treba zdôrazniť, že právo na sebaurčenie ohľadom vlastného telesného pohlavia je chránené čl. 2 ods. 1 v spojení s čl. 1 ods. 1 GG. Ide o osobitný prejav všeobecného osobnostného práva v podobe slobodného rozvoja rodovej identity, ktorý patrí do intímnej sféry. Toto právo je zaručené každému človeku bez ohľadu na jeho vek.“

tak, aby sa mohla jednotne používať v nemeckom právnom systéme.³⁵ Existencia rôznych významov pojmu autonómia (napr. vlastná zodpovednosť, emancipácia, sloboda od heteronómie, samostatnosť, vlastné zákonodarstvo, nezávislosť, sebaurčenie, suverenita a sloboda vôle) viedla podľa neho k rozličným záverom o normatívnej role autonómie v práve.

Analogicky k právnomu obrazu človeka je podľa Schumanna dôležité v teórii práva odlišovať autonómiu z pohľadu práva („právna autonómia“) od autonómie ako ideálu („ideálna autonómia“)³⁶, ako aj od autonómie prirodzene danej („prirodzená autonómia“)³⁷.

Z pozície funkčnosti právneho systému „ideálna autonómia“ neposkytuje stabilný (a efektívny) podklad. Diskusie pri „ideálnej autonómii“ riešia také témy ako autonómia v procese a v obsahu rozhodovania, vnútorné a vonkajšie podmienky pre autonómne rozhodovanie alebo či je ľudská racionalita obmedzená a podlieha ekonomickým tlakom a marketingovým manipuláciám. Do tejto diskusie možno zaradiť aj rôzne psychologizujúce interpretácie o podvedomých a neuvedomených procesoch pri rozhodovaní človeka. Riešenia vychádzajúce z „ideálnej autonómie“ majú sklon k paternalistickým riešeniam, pretože by z ich pohľadu existovalo riziko nedokonalkej autonómie a pochybnosti o tom, že individuálne sebaurčenie vyplýva z pochopenia a vôle dotknutého subjektu. Keďže tak dôjde k deleniu ľudí na tých, ktorí sú autonómnejší ako iní (viac vs. menej autonómie), narúša sa tak princíp rovnosti indivíduí a inklúzie ich autonómneho životného programu.³⁸

Hlavnou kapitolou v práci F. Schumanna je časť C, kap. II, v ktorej predstavuje kritériá právnej autonómie: „Na rozdiel od ideálnych predstáv o osobnej autonómii sa právna autonómia nepýta na obsah alebo motívy rozhodnutia. Naopak, dáva voľný priestor, aby rozhodnutia boli prijaté na základe osobne zvolených motívov a obsahov.“³⁹ Neexistuje vyššia rozumnosť a etickosť štátu či inej skupiny občanov. Synonymom pre právnu autonómiu tak nie je sloboda (absencia vonkajšieho obmedzenia, nátlaku), ale sebaurčenie. Právna autonómia sa prejavuje ako „právo na individuálne sebaurčenie“.

35 Vo svojej práci sa venuje oblasti ústavného, občianskeho, trestného práva.

36 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 57: *Ideálna autonómia* je vysokým ideálom, ktorý predstavuje myšlienka konania, neovplyvneného ničím z vonku. „Autonómne – v ideálnom zmysle – konáme až vtedy, keď máme (materiálny) vplyv na motívy a obsahy nášho konania“.

37 *Ibid.*, s. 10.

38 *Ibid.*, s. 56-90.

39 *Ibid.*, s. 91.

Podľa Schumanna ide v právnej autonómii o normatívny materiálny princíp, ktorý axiomatically hovorí o človeku ako o slobodnej bytosti zodpovednej za rozvoj svojej individuality na základe sebaurčenia. Táto výpoveď je v podstate performatívnym aktom, keďže právo neexistuje, či tento obraz človeka zodpovedá skutočnosti (pri všetkých ľuďoch ideálne). Právo postuluje toto východisko ako základ právneho poriadku: „Rozlišovanie medzi právom a skutočnosťou konštituuje právny systém a právnu vedu.“⁴⁰

Pri právnej autonómii ide o minimálnu požiadavku vnímanú ako prahovú kategóriu (*Schwellenkonzept, threshold conception*): podľa určenia určitých kognitívnych a vôľových schopností je buď úplne prítomná, alebo úplne absentujúca.⁴¹ Faktickým predpokladom pre prah právnej autonómie je faktická schopnosť sebaurčenia (*Selbstbestimmungsfähigkeit, capacity*), konkrétne schopnosť náhľadu na vec (*Einsichtsfähigkeit*), schopnosť urobiť si názor (*Urteilstkraft*) a schopnosť riadiť svoje rozhodnutia (*Steuerungsfähigkeit*).⁴² Schopnosť sebaurčenia znamená, že osoba je automaticky kompetentná robiť právne relevantné rozhodnutia. Ak uznáme ľudskú bytosť za subjekt práva (*Rechtsperson*), je s tým spojené aj uznanie kompetencie robiť právne relevantné rozhodnutia. Konkrétne ide o kompetenčné normy týkajúce sa obsahu, procesov a subjektu.⁴³ Rozhodnutia by mali byť vykonávané dobrovoľne, pričom dobrovoľnosť je poňatá tiež len minimálne – ako absencia nútenia, omylu a predstierania falošnej skutočnosti (*Täuschung*). Druhou stranou mince pri autonómii spojenej s kompetenciou je teda princíp osobnej zodpovednosti (*Selbstverantwortung*).

Právna autonómia sa pretavuje do subjektívneho práva, ak je ukotvená v teórii vôle, teda ako právne uznaná voľba (*right as a legally respected choice*).⁴⁴ Právna

40 *Ibid.*, s. 93. WAPLER, F.: Reproductive Autonomie: rechtliche und rechtsethische Überlegungen. In: BAER, S., SACKOFSKY, U.: *Autonomie im Recht – Geschlechtstheoretisch vermessen*. Baden-Baden: Nomos, 2018, s. 195: „Právna schopnosť autonómie je do určitej miery pripísaná a konštituovaná.“

41 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 100: „De iure autonómia teda nie je otázkou viac alebo menej, ale všetko alebo nič.“

42 Podobne aj WAPLER, F.: Reproductive Autonomie: rechtliche und rechtsethische Überlegungen. In: BAER, S., SACKOFSKY, U.: *Autonomie im Recht – Geschlechtstheoretisch vermessen*. Baden-Baden: Nomos, 2018, s. 194.

43 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 111.

44 *Ibid.*, s. 133. Schumann podáva diskusiu o záujmovej jurisprudencii Iheringa a vôľovej teórii Savignyho, ktorá znamená prechod v právnom myslení od **klasického právneho idealizmu k sociálnemu a realistickému poňatiu práva**. Savigny chápal právo ako prejav vôle národa a subjektívne právo ako moc jednotlivca založenú na jeho autonómnej vôli. Právny poriadok má podľa neho uznávať a chrániť slobodu jednotlivca ako prejav jeho racionálnej a slobodnej osobnosti.

autonómia znamená kompetenciu robiť právne relevantné rozhodnutia, môcť využiť svoje subjektívne práva a niesť za svoje rozhodnutia zodpovednosť.⁴⁵

Ak by Schumann nepokračoval vo argumentácii ďalej, jeho prístup by znamenal, že subjektívne práva a rešpekt k ľudskej dôstojnosti sú garantované iba osobám s právnou autonómiou, a teda osobám s určitými vyvinutými kognitívnymi a vôľovými schopnosťami. Toto si uvedomuje aj sám autor, takže pokračuje v práci a rozvíja význam prirodzenej autonómie. Prirodzenú autonómiu a právnú autonómiu je možné zosúladiť na základe rozlišovania medzi „mať“ (*haben*) subjektívne právo a právo „smieť uplatňovať“ (*ausüben*).⁴⁶ Takže platí, že prirodzená autonómia je atribútom všetkých osôb (je zakotvená v ľudskej dôstojnosti). Aj maľoletí či mentálne znevýhodnení ľudia „majú práva“. V právnom poriadku sa však smú uplatňovať sprostredkované, najčastejšie cez inštitút zákonných zástupcov, napr. rodičov, poručníkov či samotné súdy.

Sumarizujúc možno povedať: na základe prvých troch článkov *Ústavy SRN* majú všetci ľudia prirodzenú autonómiu (pretože majú ľudskú dôstojnosť), a teda aj subjektívne práva, no nie všetci ľudia majú schopnosť, teda i kompetenciu tieto práva smieť uplatňovať. Takže nie všetci ľudia majú autonómiu právnú.⁴⁷ Pri osobách, ktoré nemajú právnú autonómiu, ale len prirodzenú autonómiu, je potrebné ich práva i záujmy chrániť, čím Schumann prijíma zdôvodnenie existencie subjektívnych práv osoby vyplývajúce aj z tzv. záujmovej teórie⁴⁸, že subjekt práva má oboje: aj aktívnu časť subjektivity (práva uplatňovať) aj pasívnu časť (mať práva).

V tomto chápaní spočíva dôstojnosť človeka v jeho schopnosti samostatne rozhodovať a tvoriť právne vzťahy. Dôstojnosť je teda úzko spätá s autonómiou. Ihering namietal, že právo nemožno redukovať na prejav individuálnej vôle, ale treba ho chápať ako nástroj na presadzovanie spoločenských záujmov a dosahovanie účelu. Právo podľa neho chráni jednotlivca, ale aj poriadok, ktorý umožňuje rovnováhu záujmov. Ľudská dôstojnosť sa v tomto rámci spája so sociálnou hodnotou človeka ako člena spoločnosti, ktorého postavenie si vyžaduje aktívnu právnú ochranu. Moderné poňatie ľudských práv nadväzuje na oba prístupy. Spája Savignyho dôraz na autonómiu jednotlivca s Iheringovým chápaním práva ako prostriedku sociálnej ochrany. Pozri aj ENDRES, Ch.: *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1997, s. 246-248.

45 SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 91. Por. aj: *Ibid.*, s. 135: „Ak teda chápeme subjektívne právo ako uznanie kompetencie na sebaurčenie, potom právny pojem autonómie nachádza právnoteoretickú oporu v koncepcii subjektívnych práv. Ba čo viac: ‚autonómia‘ je ústredným obsahom subjektívnych práv.“

46 *Ibid.*, s. 137-138. „Ideálna autonómia“ podľa Schumanna nepatrí do oblasti „mať“ ani „smieť uplatňovať“, ale predstavuje sféru ochrany vlastného hľadania a nachádzania koncepcie „ideálnej autonómie“. Aj za cenu, že väčšina bude rozhodnutie považovať na iracionálne.

47 *Ibid.*, s. 138.

48 Na jednej strane teda niekto niečo musí právne relevantne (na základe svojej vôle) uskutočniť, na druhej strane ide o moment existencie, samotného bytia, kde vieme predpokladať záujmy.

Schumann ich však dáva do hierarchického vzťahu: schopnosť „práva uplatňovať“ je nadradená nad pasívnym stavom „práva mať“. To znamená, že autonómna vôľa nositeľa práv umožňuje nositeľovi práva konať podľa princípu sebaurčenia. Napríklad v prípade asistovanej samovraždy či interrupcie „mať právo“ na život nepreváža schopnosť uplatniť svoju autonómnú vôľu. Na záver svojej teórie o právnej autonómii Schumann poznamenáva, že právna autonómia nevedie k „právu na sebaurčenie“ (minimálne v právnom poriadku SRN), ale k sebaurčeniu pri uplatňovaní (pozícia *ausüben*) svojich subjektívnych práv.

Podľa Schumanna právnu autonómiu charakterizujú nasledovné aspekty: 1. možnosť jednoznačne stanoviť, či ide o rozhodnutie individua na princípe sebaurčenia, 2. možnosť objektívneho preskúmania predpokladov pre rozhodnutie, 3. motivácia pre rozhodnutie (morálne, nemorálne, dobré, zlé) nie je predmetom hodnotenia, 4. obsahy a motívy pre rozhodnutia nie sú predmetom skúmania, 5. autonómia je interpretovaná inkluzívne a egalitárne pre všetkých jednotlivcov rovnako, 6. právny obraz človeka je založený na základných právach.⁴⁹

Schumannova analýza by odmietala kontingentné pochopenie ľudskej dôstojnosti, čo by dovoľovalo relativizovať jej nedotknuteľnosť pri všetkých ľuďoch. Rovnako by však aj odmietol jej zabsolútňenie do nedisponovateľnosti (*Unverfügbarkeit*) ako nejakej vlastnosti človeka stojacej na ontologickej rovine. Funkcia ľudskej dôstojnosti ako „objektívnej hodnoty“ je opísaná jej „nedotknuteľnosťou“ (*Unantastbarkeit*) v zmysle ochrany autonómie a individuálneho sebaurčenia.⁵⁰ Tým, že je „nedotknuteľná“, nedá sa zmeniť jej obsah, ani zrušiť jej platnosť⁵¹ a ani sa jej nemožno vzdať (na rozdiel od možnosti vzdať sa práva).

2 Ľudská dôstojnosť a osobné sebaurčenie transrodových a intersex osôb chránené legislatívou SRN

Bolo uvedené, že osobná autonómia pre sebaurčenie pohlavnej identity sa v SRN opiera o čl. 1 ods. 1 a čl. 2 ods. 2 *základného zákona* ako prejav všeobecného osobného práva. Zahŕňa slobodu nachádzať a určovať svoju identitu (*forum internum*), ako aj slobodu v súlade s touto identitou žiť navonok (*forum externum*) – a to bez ohľadu na to, či sa osoba priraduje k mužskej, ženskej alebo nebinárnej

⁴⁹ *Ibid.*, s. 91.

⁵⁰ Pozri diskusiu v SIEHR, A.: Die Unverfügbarkeit der Menschenwürde unter Geltung des Grundgesetzes. In: VON DER PFORDTEN, D., GISBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 178-184: „Nedisponovateľnosť“ [*Unverfügbarkeit*] ľudskej dôstojnosti nie je identická s „nedotknuteľnosťou“ [*Unantastbarkeit*].

⁵¹ SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 23.

rodovej identite.⁵² Prijatie legislatívy upravujúcej tranzície na základe sebaurčenia samozrejme otvára priestor na viaceré kritické otázky. V našom kontexte veľmi podrobnú analýzu existujúcich úprav, ako aj kritických pripomienok podal O. M. Meteňkanyč. Na záver tejto rozsiahlej štúdie však konštatuje: „Napriek pomerne presvedčivým kritickým reflexiám, [...], sme presvedčení, že princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans osobám pri prepise rodu je nutné hodnotiť pozitívne, aj keď s viacerými výhradami, ak nie je uchopený náležite.“⁵³

V nasledovných riadkoch predstavíme právnu úpravu v SRN. V čase prijatia zákona o transsexuáloch (*Transsexuellengesetz*, TSG) v roku 1981 išlo o pokrokový zákon, no po viacerých rozhodnutiach Ústavného súdu SRN zostala z neho „zákonná ruina.“⁵⁴ Od roku 2021 sa konali rokovania vládnych strán o formulácii nového zákona, ktorého prvú podobu predložila spolková vláda v auguste 2023. Zákon o sebaurčení v súvislosti s rodovým zápisom (*Selbstbestimmungsgesetz*, SBGG) nadobudol účinnosť 1. novembra 2024.⁵⁵ Ide o flexibilný nebinárny regulačný model⁵⁶, ktorý garantuje právo na sebaurčenie pri osobnej identite, telesnú integritu a slobodu rozhodovania o nachádzaní a prejavovaní rodovej identity. Zákon predstavuje zásadný posun v právnom uznávaní rodovej identity v Nemecku. Pri tvorbe zákona sa Nemecko inšpirovalo španielskym zákonom *Ley 4/2023*, ktorý umožňuje sebaurčenie od 16 rokov bez medicínskych podmienok a bez súhlasu rodiča, a írskym zákonom *Gender Recognition Act 2015*, ktorý umožňuje zmenu rodu na základe vyhlásenia, ale s obmedzeniami pre maloletých (vyžaduje sa súdne rozhodnutie a lekárske posudky pre osoby mladšie ako 18 rokov). V praxi to znamená, že existujú jednotné pravidlá, ktoré umožňujú zmeniť údaje o rodových markeroch *de facto* každému človeku.⁵⁷

52 SCHULZ, A.: *Geschlechtliche Selbstbestimmung im Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 77.

53 METEŇKANYČ, O. M.: Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise. In: *Historia et theoria iuris*, 1/2022, roč. 14, s. 124. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2022-I_Metenkanyc.pdf, (cit. 20-08-2025).

54 SCHULZ, A.: *Geschlechtliche Selbstbestimmung im Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 100.

55 BUNDESGESETZBLATT: *Gesetz über die Selbstbestimmung in Bezug auf den Geschlechtseintrag*, BGBL 2024, I, č. 206. Dostupné na: <https://www.gesetze-im-internet.de/sbogg/>, (cit. 30-09-2025).

56 METEŇKANYČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 73-77.

57 SCHULZ, A.: *Geschlechtliche Selbstbestimmung im Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 116. *Ibid.*, s. 41: „Je však dôležité zdôrazniť, že existuje široká škála prejavov

Prvý paragraf zákona výslovne uvádza, že jeho cieľom je: „[...] oslobodiť rodovú právnu klasifikáciu a výber krstného mena od posudzovania tretími osobami a posilniť sebaurčenie dotknutej osoby“, ako aj „[...] realizovať právo každej osoby na rešpekt a dôstojnú zaobchádzanie v súvislosti s rodovou identitou“. ⁵⁸ Štát uznáva, že rodová identita je vnútornou záležitosťou osoby (intímna sféra), nie niečím, čo má byť posudzované zvonka, napríklad lekármi, súdmi či úradmi. ⁵⁹ Tým sa ruší patologizácia transrodovej identity a posilňuje sa dôstojnosť jednotlivca ako autonómneho subjektu. ⁶⁰

a skúseností týkajúcich sa transgender a intersexuálnej identity. Tieto dva javy sa nemusia nevyhnutne navzájom vylučovať. Skôr existujú intersexuálni ľudia, ktorí sa identifikujú ako 'trans', alebo transgender ľudia, ktorí opisujú svoju rodovú identitu – bez ohľadu na zdravotné alebo biologické charakteristiky – ako 'nebinárnu' alebo 'intersexuálnu'."

58 SBGG, § 1, ods. (1), 1 a 2. Porovnaj napr. rozhodnutie BVerfGE 121, 175, 190 z roku 2008: „Článok 2 ods. 1 v spojení s článkom 1 ods. 1 základného zákona (GG) poskytuje ochranu vnútornej osobnej sféry života, do ktorej patrí aj sexuálna oblasť. Tá zahŕňa sexuálne sebaurčenie človeka, teda aj hľadanie a rozpoznanie vlastnej rodovej identity a sexuálnej orientácie. Do tejto sféry, ktorá patrí k najintímnejšej oblasti osobnosti, je možné zasahovať len pri existencii osobitných verejných záujmov. Pohlavie človeka sa môže zmeniť. Právne sa síce príslušnosť k pohlaviu určuje najprv podľa vonkajších pohlavných znakov v čase narodenia, no len na základe toho ju nemožno jednoznačne určiť. Závisí podstatne aj od psychickej konštitúcie človeka a jeho trvalo vnímaného pohlavia. Ak pri transsexuálnych osobách vlastné vnímanie pohlavia odporuje vonkajším pohlavným znakom a transrodová osoba podstúpila chirurgické zákroky, aby priblížila svoj vzhľad vnímanému pohlaviu a uviedla svoju fyzickú stránku do súladu s psychickou, ľudská dôstojnosť a základné právo na ochranu osobnosti vyžadujú, aby sa rešpektovalo právo dotknutej osoby na sebaurčenie, uznala sa jej nová rodová identita a jej osobný stav sa priradil k pohlaviu, ku ktorému podľa svojej psychickej a fyzickej konštitúcie teraz patrí. Podobne už v BVerfGE 88, 87, 97 z roku 1993: „Článok 2 ods. 1 v spojení s článkom 1 ods. 1 základného zákona (GG) chráni užšiu osobnú sféru života, najmä aj oblasť intimity a sexuality, a zaručuje právo jednotlivca v zásade sám rozhodovať o tom, pri akej príležitosti a v akom rozsahu odhalí osobné životné skutočnosti.“ Rozšírenie na právo nachádzať a rozvíjať popri sexuálnej orientácii aj svoju rodovú identitu vid' BVerfGE 115, 1, 14 z roku 2005 a následne aj BVerfGE 116, 234, 264 z roku 2006.

59 V tomto kontexte je zaujímavé rozhodnutie BVerfGE 121, 175, 190 z roku 2008, ktoré z rešpektu k ľudskej dôstojnosti odmieta podmienenie tranzície rozvodom existujúceho manželstva: „Nie je v súlade s článkom 1 ods. 1 v spojení s článkom 2 ods. 1 základného zákona (GG) nútiť transsexuálnu osobu, aby sa rozviedla len preto, aby jej bolo uznané pohlavie, ktoré vnútorne cíti. V popredí stojí snaha o súlad medzi psychickou a fyzickým telom dotknutej osoby, nie jej sexualita. Ak nie je možné dosiahnuť rozvod, pretože na to nie sú splnené zákonné podmienky, nesmie byť osobe odmietnutá zmena osobného stavu. Ako uviedol Spolkový ústavný súd, z rešpektovania ľudskej dôstojnosti a zo základného práva na slobodný rozvoj osobnosti vyplýva požiadavka, aby sa osobný stav človeka priradil k pohlaviu, ku ktorému podľa svojej psychickej a fyzickej konštitúcie patrí.“ Podobne aj BVerfGE 128, 109, 124 z roku 2011, kde je odmietnutá podmienka kastrácie pre zachovanie existencie registrovaného partnerstva pri transrodovej osobe.

60 Rozhodnutie BVerfGE 49, 286, 298 z roku 1978 používa dôstojnosť ako právo na sebaurčenie pri

Zákon o sebaurčení zavádza deklaratívny model. Zákon umožňuje každému, kto cíti nesúlad medzi svojou rodovou identitou a zápisom v matrike, aby sám podal vyhlásenie o zmene. Podmienkou je potvrdenie osoby, že nový zápis najlepšie zodpovedá jej identite, ako aj uvedenie si dôsledkov svojho rozhodnutia.⁶¹ Štát teda uznáva schopnosť jednotlivca rozhodovať o svojej identite, ale zároveň vyžaduje reflexiu a uvedenie si právnych následkov.

Zmena mena a rodu nastane bez súdneho konania. Obmedzením tranzície na základe sebaurčenia je trojmesačná čakacia lehota⁶² a ročný zákaz opakovanej zmeny (detranzície)⁶³.

Zákon rešpektuje aj ľudskú dôstojnosť maloletých osôb, keď už 14 ročným ľuďom prisudzuje právnu autonómiu a možnosť sebaurčenia – pričom však zavádza aj ochranné mechanizmy. Osoby od 14 rokov môžu podať vyhlásenie samy, ale potrebujú súhlas zákonného zástupcu. Ak zákonný zástupca nesúhlasí, môže rozhodnúť rodinný súd, ak zmena neodporuje záujmu dieťaťa. Osoby mladšie ako 14 rokov môžu zmenu vykonať prostredníctvom zákonného zástupcu, ak s tým dieťa súhlasí (od 5 rokov).⁶⁴ Zákon týmto uznáva schopnosť detí a mladistvých na prirodzenú autonómiu, ale zároveň zabezpečuje ochranu ich záujmov cez stanovenie podmienok právnej autonómie.

transrodových osobách, odkazuje pritom aj na fakticitu intersexuality: „Článok 1 ods. 1 základného zákona (GG) chráni dôstojnosť človeka tak, ako ju sám vníma vo svojej individualite a ako si uvedomuje sám seba. K tomu patrí aj to, že človek môže rozhodovať o sebe samom a formovať svoj osud vlastnou zodpovednosťou. Článok 2 ods. 1 GG v spojení s článkom 1 ods. 1 GG zaručuje slobodný rozvoj schopností a síl, ktoré sú človeku vrodené. Ľudská dôstojnosť a základné právo na slobodný rozvoj osobnosti preto vyžadujú, aby sa osobný stav človeka priradil k pohlaviu, ku ktorému podľa svojej psychickej a fyzickej konštitúcie patrí. Naša právna úprava a spoločenský život vychádzajú z princípu, že každý človek je buď 'mužského' alebo 'ženského' pohlavia – a to nezávisle od možných anomálií v oblasti genitálií. Na druhej strane je sporné, či je ešte udržateľná téza o nemennosti pohlavia, ktoré sa určuje podľa vonkajších pohlavných znakov v čase narodenia, v absolútnej podobe, ako ju opísal Spolkový súdny dvor vo svojom napadnutom rozhodnutí. Je vedecky dokázané, že existujú rôzne formy somatickej intersexuality. Lekársky výskum na základe štúdií hermafroditov poukázal aj na disociáciu medzi telesnou formou (morphé) a psychikou, ktorá sa podľa overených vedeckých poznatkov u transsexuálnych osôb prejavuje obzvlášť výrazne.“

61 SBGG, § 2, ods. (2).

62 SBGG, § 4.

63 SBGG, § 5, ods. (1).

64 SBGG, § 3. Dôležitým prvkom pri maloletých je požiadavka na odborné poradenstvo, ktoré má byť dostupné cez psychologov alebo organizácie detskej a mládežníckej pomoci. (SBGG, § 3, ods. 1).

Zákon stanovuje, že aktuálny rodový zápis a meno sú záväzné vo všetkých právnych vzťahoch.⁶⁵ To znamená, že osoba je právne uznávaná podľa svojej aktuálnej identity, ale aj to, že štát a spoločnosť sú povinné ju takto rešpektovať.⁶⁶ Ochrana ľudskej dôstojnosti je obsiahnutá v zákaze zverejňovania predchádzajúceho rodu a mena (*Offenbarungsverbot*).⁶⁷

Predstavený zákon o sebaurčení v súvislosti s rodovým zápisom je progresívny, ale nie úplne inkluzívny, keď v praxi môže obmedzovať rodovo fluidné osoby. Na druhej strane dopĺňa a zjednodušuje zápis rodového markera pre intersex osoby.

Na základe ústavnej sťažnosti týkajúcej sa možnosti uviesť pohlavie mimo binárnej schémy („M“, „Ž“) ako „divers“, nemecký Spolkový ústavný súd už v roku 2017 vydal stanovisko (BvR 2019/16)⁶⁸ ktoré viedlo k prijatiu „lex intersex“ v SRN.⁶⁹ Spolkový ústavný súd videl diskrimináciu v absencii možnosti pozitívneho zápisu pohlavia mimo binárnej pohlavnej schémy „mužská – ženská“, čo viedlo k zmene

65 SBGG, § 6, ods. (1).

66 Domové právo (*Hausrecht*) umožňuje vlastníkom priestorov obmedziť prístup na základe rodu. Gesetz über die Selbstbestimmung, SBGG, § 6, ods. (2).

67 SBGG, § 13. *Offenbarungsverbot* má výnimky, ktoré môžu umožniť zverejnenie údajov. V tomto kontexte si dovoľme upozorniť na rozhodnutie DEDLDIS (C-247/23), ktoré vydal Súdny dvor EÚ, ktoré však v tomto článku nebudeme rozvádzať. Ide o prelomové rozhodnutie najmä z hľadiska interpretácie právnych predpisov o ochrane osobných údajov v kontexte nepriamych účinkov na podnikanie a digitálne platformy. Tento rozsudok sa týka primárne otázok spracúvania osobných údajov a práv subjektov údajov v prostredí moderných technológií a online služieb. Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci C-247/23 (DEDLDIS) z 13. marca 2025 predstavuje významný prelom v oblasti uznávania rodovej identity v rámci Európskej únie. Týka sa najmä práv transrodových a nebinárnych osôb na opravu osobných údajov v súlade s ich skutočnou rodovou identitou, bez potreby podstúpenia chirurgickej zmeny pohlavia. Súdny dvor potvrdil, že podľa článku 16 GDPR má každá osoba právo na opravu nepresných osobných údajov, vrátane údajov o rodovej identite. Tieto údaje by mali odrážať skutočnú rodovú identitu osoby, nie pohlavie priradené pri narodení. Rešpektovanie rodovej identity je základným právom, ktoré musí byť chránené bez zbytočných prekážok alebo diskriminačných požiadaviek.

68 Analýzu rozhodnutia podáva: METEŇKANYČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 62-65. Meteňkanyč na s. 64-65 uvádza: „Z nášho pohľadu boli v rámci odôvodnenia rozhodnutia súdu spomenuté ešte tri zásadné argumenty, [...]: [...] zavedením možnosti uvedenia iného/tretieho pohlavia nebudú dotknuté ani žiadne práva tretích osôb, [...], šlo by len o prechodnú byrokratickú a finančnú záťaž, [...] zákonodarca môže napríklad celkovo upustiť od zaznamenávania pohlavia ako súčasti osobného stavu, prípadne môže zaviesť pre dotknuté osoby ďalšiu jednotnú pozitívnu možnosť označenia svojho pohlavia, ktoré nebude ani mužské ani ženské.“

69 Pohľad na vývoj v SRN až po prijatie uvedeného zákona podáva BATKA, L.: Transrodovosť, intersexualita, autonómia, moc a násilie. In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 160-165.

zákona o osobnom stave v §22, ods. 3 a zavedeniu znaku „divers“ pri označení intersex ľudí.⁷⁰ De facto tak existujú štyri možnosti uvádzania pohlavia dieťaťa na rodnom liste: „ženské“, „mužské“, „divers“, alebo sa údaj neuvedie.⁷¹ Právo osoby rozhodovať o tom, ako chce byť identifikovaná, vyplýva z ľudskej dôstojnosti, interpretovanej ako osobné sebaurčenie. Súčasne je toto rozhodnutie prelomové v tom, že uznáva, že v oblasti pohlaví *tertium datur*.⁷² Prakticky to znamená, že na intersex osobu sa nenazerá ako na „postihnutú“ osobu, ktorú je potrebné normalizovať podľa ideálnych noriem ako má vyzeráť pohlavie každého človeka (mužské – ženské). Implicitne sa teda rešpektuje variabilia pohlavných znakov ako „normálny“ stav.

Následne 25. marca 2021 spolková vláda SRN schválila zákon na ochranu detí s variáciou pohlavného vývoja (*Gesetz zum Schutz von Kindern mit Varianten der Geschlechtsentwicklung*), ktorý nadobudol účinnosť 22. mája 2021.⁷³ Jeho cieľom je ochrana detí s variáciami pohlavných znakov pred lekáskymi zásahmi porušujúcimi ľudské práva. To viedlo aj k doplneniu Občianskeho zákonníka (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB), kde sa v § 1631e v ods. 1 zakazuje výkon chirurgických zákrokov, ktoré nemajú terapeutické ciele, ale len pripodobnenie výzoru na mužské alebo ženské pohlavie, a v ods. 2 sa vymedzuje právo udeliť súhlas rodičov s operatívnymi zákrokmi len v neodkladných prípadoch, ktoré nemôžu byť odložené do „rozhodnutia dieťaťa na princípe sebaurčenia“ (*selbstbestimmte Entscheidung des Kindes*).⁷⁴

70 BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ: *Personenstandsgesetz* (PSG), z 19. februára 2007. Dostupné na: <https://www.gesetze-im-internet.de/pstg/BJNR012210007.html>, (cit. 30-09-2025). Pozri kladné hodnotenie L. Dufalovej: „Ako príklad dobrej praxe možno uviesť právnu úpravu v Nemeckej spolkovej republike, kde majú intersex osoby možnosť v rodnom liste neuvádzať pohlavie vôbec alebo uvádzať tretie pohlavie. Možnosť neuviesť žiadne pohlavie v rodnom liste dieťaťa je v Nemecku možné už od roku 2013, keď bol novelizovaný zákon o osobnom stave.“ DUFALOVÁ, L.: Medzinárodnoprávne postavenie intersex osôb. In: HORONY, Š., MAUKŠ, D., ŤAŽKÁ, V.: *Bratislavské právnické fórum 2024: vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2024, s. 52. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2024/BPF_2024_obcianske_pravo.pdf, (cit 12-09-2025).

71 SCHULZ, A.: *Geschlechtliche Selbstbestimmung im Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 96.

72 PLETT, K.: *Tertium datur – endlich*. In: PLETT, K.: *Geschlechterrecht. Aufsätze zu Recht und Geschlecht – vom Tabu der Intersexualität zur Dritten Option*. Bielefeld: Transcript, 2021, s. 353-365.

73 BUNDESGESETZBLATT: *Gesetz zum Schutz von Kindern mit Varianten der Geschlechtsentwicklung*. I roč., 2021, časť I, č. 24. Dostupné na: https://www.bm.j.de/SharedDocs/Downloads/DE/Gesetzgebung/BGBl/Bgbl_Varianten_der_Geschlechtsentwicklung.pdf?__blob=publication-File&v=3, (cit. 30-09-2025).

74 BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ: *Bürgerliches Gesetzbuch*. Dostupné na: <https://www.>

Aj táto právna úprava rešpektuje princíp osobného sebaurčenia (prirodzená autonómia). V ideálnom prípade má dieťa udeliť informovaný súhlas samo (smieť práva uplatňovať – právna autonómia). Tento zákon zohľadňuje, že pohlavie je zložité a nie vždy sa dá jednoznačne definovať podľa tradičných kategórií muž/žena. Právo osôb na rodovú identitu je považované za súčasť ich základnej ľudskej dôstojnosti. Lex Intersex teda posilňuje úsilie o uznanie a ochranu práv intersex osôb, ktoré doteraz čelili diskriminácii alebo neuznaniu ich identity v právnych a medicínskych rámcoch. Ľudská dôstojnosť je použitá ako „objektívna hodnota“, pri jej aplikácii sa zužuje na jeden súbor ľudských práv, ktorým je osobné sebaurčenie umožnené úpravami „právnej autonómie“.

3 Ľudská dôstojnosť a sebaurčenie v stanovisku Nemeckej etickej rady

Funkcia ľudskej dôstojnosti v etickej argumentácii by mala viesť k racionálne zdôvodniteľnému etickému správaniu k ľuďom. Z druhej formulácie kategorického imperatívu I. Kanta („Konaj tak, aby si používal ľudstvo ako vo svojej osobe, tak aj v osobe každého druhého vždy ako účel a nikdy nie iba ako prostriedok“), by sa ľudská dôstojnosť prejavila v rešpekte k inej osobe ako cieľi samom osebe. Tento rešpekt by zahŕňal odmietanie inštrumentalizácie inej osoby ako prostriedku: „človek a vôbec každá rozumná bytosť existuje ako účel sám osebe, nie je iba prostriedkom na ľubovoľné použitie pre tú či onú vôľu.“⁷⁵ Táto vnútorná hodnota (*innerer Wert*) ako bezpodmienečný účel sám osebe je „dôstojnosť“: „To, čo vytvára podmienku, za ktorej jedinej môže byť niečo účelom samým osebe, nemá hodnotu, ktorá je iba relatívna, teda cenu – ale vnútornú hodnotu, t. j. dôstojnosť.“⁷⁶

Ruth Macklin zaujala tézou, že pojem „dôstojnosť“ je zbytočný koncept v bioetike. Dôstojnosť je buď nejasným synonymom pre autonómiu, alebo rešpekt k osobe, alebo prázdny slogan bez analytickej hodnoty. Ani použitie ľudskej dôstojnosti v medzinárodných dokumentoch neprináša nič nové oproti už existujúcim etickým princípom (napr. informovaný súhlas, dôvernosc). Etická

gesetze-im-internet.de/bgb/_1631e.html, (cit. 30-09-2025). Podľa ods. 3 *Zákona na ochranu detí s odchýlkami v sexuálnom vývoji* je možno konať so súhlasom súdu, ktorý posudzuje, či uvedený zásah slúži „najlepšiemu záujmu dieťaťa“ (*Wohl des Kindes*).

75 KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 56. Erudovaný analýzu Kantovej druhej formulácie kategorického imperatívu s presahom do ústavno-právnej diskusie o ľudskej dôstojnosti podáva ROTHHAAR, M.: *Die Menschenwürde als Prinzip des Rechts. Eine rechtsphilosophische Rekonstruktion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015, s. 142-206.

76 KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 63.

argumentácia by mala používať presnejšie pojmy ako „autonómia“ či „rešpekt“, nie vágnu „dôstojnosť“. ⁷⁷

Doris Schroeder vstúpila do diskusie s tézou, že namiesto odmietnutia je lepšie dôstojnosť ako viacvrstvový pojem rozlíšiť. Predstavila štyri koncepty dôstojnosti: „Inherentná dôstojnosť“, ktorú má každý človek už len tým, že je človekom. „Statusová dôstojnosť“, ktorá je viazaná na spoločenské postavenie alebo rolu. „Morálna dôstojnosť“ znamená schopnosť konať morálne a autonómne. „Identitná dôstojnosť“ súvisí s osobnou integritou a sebapoznáním. ⁷⁸

Na Doris Schroeder nadviazala Suzy Killmister, ktorá dôstojnosť nepovažuje za zbytočný pojem, ak ju správne rozlíšime. Dôstojnosť definuje ako možnosť žiť podľa vlastných štandardov a princípov (osobné sebaurčenie). Následne rozlišuje „primárnu dôstojnosť“ ako základnú hodnotu každého človeka (blízka prirodzenej autonómii) a ako „sekundárnu dôstojnosť“, ktorá súvisí s tým, ako sa k ľuďom správame. Myslí tým vyhýbanie sa ponížovaniu druhých a zachovávanie zachovanie úcty k ich osobe. ⁷⁹ Súhlasíme s kritikou M. Rothhaara, že interpretovať ľudskú dôstojnosť v oblasti práva ako „neponížovanie“ je ťažko aplikovateľné v praxi. Prípadné právo na neponížovanie by bolo problematické napr. pri vyvažovaní s inými právami (právo na život), vznikol by problém pri stanovení kritérií na oprávnené a neoprávnené poníženie (pokoriť vs. ponížiť). Ďalej je možné hovoriť o rôznych stupňoch poníženia. ⁸⁰ Z pohľadu funkčnej analýzy by sa ľudská dôstojnosť dostala do roviny „relatívneho individuálneho práva“ a priblížila sa k inštitútu ochrany dobrej povesti a cti. Sme však toho názoru, že v oblasti etiky je možné „neponížovanie“ označiť za etický imperatív, pričom by takýto postoj mal vyplývať so slobodného rozhodnutia človeka. Je totiž možné ho odvodiť napr. z prvej formulácie Kantovho kategorického imperatívu. Etická argumentácia bude vychádzať z rešpektu k prirodzenej autonómii a etické dilemy budú zamerané na problémy úprav právnej autonómie.

77 MACKLIN, R.: Dignity is a useless concept. In: *BMJ*, 20/2003, s. 1419-1420. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7429.1419>, (cit 30-09-2025).

78 SCHROEDER, D.: Dignity: Two Riddles and Four Concepts. In: *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 17/2008, s. 230-238. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/340996.pdf>, (cit 30-09-2025).

79 KILLMISTER, S.: Dignity: not such a useless concept. In: *Journal of Medical Ethics* 36/2010, s.160-164. Argumenty S. Killmister by sa dali porovnať so Schumannovým rozlišovaním „prirodzenej autonómie“ a „právnej autonómie“.

80 ROTHHAAR, M.: *Die Menschenwürde als Prinzip des Rechts. Eine rechtsphilosophische Rekonstruktion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015, s. 81, 241-250.

Neponižovanie vnímame ako normu pre etický postoj, keďže právo nemôže takéto interpersonálne vzťahy vynucovať, pretože by mali vyvierat' zo slobodného rozhodnutia každého človeka. Platí totiž, že v oblasti morality je dôležitá vnútorná pohnúťka, ktorú právo vynútiť nemôže. No právo môže vyvárať vonkajšie podmienky na to cez umožnenie právnej autonómie, aby takýto priestor na prijatie druhej osoby vznikol.⁸¹ Napriek výhradám, ktoré je možné uplatniť s ohľadom na právny rámec, sa prikláňame k názoru, že etický imperatív neponižovania transrodových a intersex osôb vyplýva z uznania prirodzenej autonómie, odvodenej z ľudskej dôstojnosti ako objektívnej hodnoty.

Zákony, ktoré umožňujú transrodovým a intersex ľuďom žiť podľa osobného sebaurčenia (smieť práva uplatňovať – právna autonómia) vytvárajú priestor na realizáciu etických postojov rešpektujúcich ľudskú dôstojnosť, na neponižovanie a prijatie ľudí takých, akí sú. Ako to vystihol nemecký právny filozof Alexander Hollerbach: „snaha o uznanie nie je v zásade ničím iným ako snahou o autonómiu, a tým aj snahou o zabezpečenie normatívnej a faktickej platnosti práva. Autonómia právu prepožičiava viac stability a legitimacy ako hereronómia.“⁸² Podľa tohto názoru sa štát nedá riadiť výlučne vnucovaním vôle občanom zvonka. Vytváranie priestoru na sebaurčenie v oblasti kultúry, ekonómie, ekológie, pedagogiky, práva v sociálnych kontextoch a aj v oblasti etiky vedie k uplatňovaniu ľudskej dôstojnosti ako základnej hodnoty.⁸³ Rešpekt k ľudskej dôstojnosti transrodových a intersex osôb znamená dovoliť im držať taktovku rodovej identity a tranzície vo vlastných rukách (smieť práva uplatňovať – právna autonómia).

81 ROSEN, M.: *Dignity. Its History and Meaning*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 2012, s. 90: „Dôstojnosť ako ústavný zákon jednoducho stanovuje hranice pre správanie jednotlivca, za ktorými je štát vyzvaný uplatniť svoje donucovacie právomoci a zasiahnuť. Na rozdiel od kategorického imperatívu, ktorý stanovuje princípy predpisujúce ako majú jednotlivci konať vo všeobecnosti, 'dôstojnosť' v ústavnom zákone jednoducho stanovuje hranice pre ich správanie, za ktorými je štát vyzvaný zasiahnuť.“

82 HOLLERBACH, A.: *Selbstbestimmung im Recht*. Heidelberg: Winter Verlag, 1996, s. 22.

83 Renáta Kišonová prepája filozofické a sociologické chápanie identity s aktuálnymi otázkami rodovej sebaidentifikácie a kultúrnej podmienenosti a ukazuje, že rod nie je len biologická, ale aj spoločenská a historicky premenlivá kategória, čím naruša tradičné binárne chápanie pohlavia. Zároveň ponúka kultúrne porovnania (napr. „two-spirit people“, hijras, tobelija), ktoré rozširujú pohľad na rodovú identitu ako dynamický a mnohovýstevný fenomén. KIŠONOVÁ, R.: The Individual's Identity in Contemporary Society. In: *Language, Individual & Society*, 18/2024, s. 232-238. DOI: 10.62991/LIS1996427466, (cit. 13-09-2024). Kišonová na s. 234 uvádza: „Pre proto-ja predstavuje reprezentácia objektu zmenu a vznik jadra ja. Sme si vedomí základného ja, ktoré sa vyznačuje kontinuitou v čase, a autobiografické ja ho evolučne nasleduje. Ide o zhrnutie individuálnej skúsenosti od prežitej minulosti až po anticipáciu budúcnosti.“

Ľudská dôstojnosť, autonómia a sebaurčenie sa v stanoviskách nemeckej etickej rady (*Deutscher Ethikrat*) objavujú ako centrálné normatívne pojmy, a to nielen v textoch týkajúcich sa transrodových a intersex osôb.⁸⁴

Vo svojom stanovisku *Intersexualität* v roku 2012 nemecká etická rada aplikovala princíp ľudskej dôstojnosti, autonómie a práva na sebaurčenie v troch rovinách: právnej, etickej a filozoficko-spoločenskej.

Pri analýze právnej ochrany intersex osôb sa opiera o základný zákon SRN. Poukazuje na to, že ľudská dôstojnosť je základným princípom, ktorý musí byť rešpektovaný aj pri právnej klasifikácii pohlavia. Povinnosťou štátu je zabezpečiť, aby žiadna osoba nebola nútená prijať identitu, ktorá je v rozpore s jej vlastným vnímaním. Ide o priamy odkaz na články 1 ods. 1 a čl. 2 ods.1 základného zákona SRN z ktorých vyplýva: „Všeobecné osobnostné právo – ako uviedol Spolkový ústavný súd – zaručuje každému jednotlivcovi autonómnou oblasť súkromného usporiadania života, v ktorej môže rozvíjať a zachovávať svoju individualitu. Ide o právo každého človeka žiť svoj život sebaurčujúcim spôsobom a podľa vlastných predstáv a konať a byť vnímaný v súlade s identitou, ktorá najviac zodpovedá jeho vnútornému cíteniu. K tomu patrí aj sebaurčenie vo vzťahu k tým znakom, ktoré osobitným spôsobom ovplyvňujú psychickú, kultúrnu a sociálnu identitu človeka, teda aj sexuálnu orientáciu a identitu ako muž alebo žena. Všeobecné osobnostné právo zahŕňa právo viesť život v súlade s vlastnou subjektívne prežívanou rodovou identitou.“⁸⁵ Toto právo sa dotýka aj osôb, ktoré sa nemôžu priradiť k mužskej alebo ženskej pohlavnej identite. „Neuznanie osobitnej kategórie pohlavia pre intersexuálnych ľudí sa v právnej náuke považuje aj za diskrimináciu z dôvodu pohlavia podľa čl. 3 ods. 3 základného zákona.“⁸⁶ Právo na osobné sebaurčenie

84 DEUTSCHER ETHIKRAT: *Hilfe durch Zwang? Professionelle Sorgebeziehungen im Spannungsfeld von Wohl und Selbstbestimmung*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2018, s. 36-42.

85 DEUTSCHER ETHIKRAT: *Intersexualität*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2012, s. 129.

86 *Ibid.*, s. 131. Ako diskriminačný možno označiť dokument Kongregácie pre katolícku výchovu Rímskokatolíckej cirkvi s názvom „*Ako muža a ženu ich stvoril*“ *K ceste dialógu o otázke genderovej teórie* (2019) sa naplno prejavuje pohlavný dimorfizmus podľa Genezis 1,27 (s. 17-18, odstavce 31). Kongregácia podporuje chirurgické zákroky na intersex ľuďoch a uvádza, že „v prípadoch, keď nie je pohlavie osoby jasne určené, môžu zdravotnícki odborníci vykonať terapeutický zákrok“ (s. 13, odstavce 24). Podľa kongregácie to má byť „lekárska veda“, a nie rodičia či spoločnosť, ktorá má prijať rozhodnutie „s cieľom ustanoviť konštitutívnu identitu osoby“ (13, odstavce 24). „Proces identifikácie sexuálnej identity je sťažený fiktívnym konštruktom známym ako ‘gender neuter’ alebo ‘tretie pohlavie’, ktorý zakrýva skutočnosť, že pohlavie človeka je štrukturálnym determinantom mužskej alebo ženskej identity. Snahy prekročiť konštitutívny mužsko-ženský sexuálny rozdiel, ako napríklad myšlienky ‘intersexuál’ alebo ‘transgender’, vedú k nejednoznačnej maskulinite alebo femininite, hoci (seba)protirečivým spôsobom) samotné tieto

(vyplývajúce z ľudskej dôstojnosti) je subsumované pod prirodzenú autonómiu a nemecká etická rada odporúča vytvorenie legislatívneho priestoru na právnu autonómiu (smieť práva uplatňovať).

Ďalšie právne normy, ktoré sa v dokumente uvádzajú, sú *Všeobecný zákon o rovnakom zaobchádzaní* (*Das Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz, AGG*), v ľudskoprávnej rovine *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, čl. 8 ods. 1, rovnako ako čl. 7 *Charty základných práv*, týkajúci sa ochrany súkromného života a práva na identitu a rozvoj osobnosti, Článok 21 *Charty základných práv* obsahuje zákaz diskriminácie rovnocenný článku 14 EDLP. *UN Konvencia o právach dieťaťa*: čl. 8 chráni identitu dieťaťa, čl. 3 kladie dôraz na najlepší záujem dieťaťa. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR): čl. 17 chráni súkromie a identitu.

Zvlášť dôležitá je ochrana telesnej integrity detí s poruchou pohlavného vývoja (DSD). Dokument jasne konštatuje, že: „rodičovské oprávnenia na rozhodovanie o medicínskych zákrokoch na ich dieťati [...] stoja v kontraste s dôležitými právami dieťaťa, predovšetkým právom na telesnú integritu [...] a právom na sexuálne sebaurčenie.“⁸⁷

Etický rozmer je vyjadrený v inštitúte informovaného súhlasu, založeného na princípe sebaurčenia.⁸⁸ Dokument upozorňuje, že nie všetky zákroky sú automaticky neetické, ale niektoré môžu porušovať základné práva a dôstojnosť jednotlivca, najmä ak sú vykonané bez informovaného súhlasu alebo v ranom veku bez možnosti sebaurčenia. Špecifickou otázkou je informovaný súhlas maloletého, ktorého dokument obsírne rieši v časti 8.3.2. Akýkoľvek zásah do tela malého dieťaťa môže preto prebiehať iba v prípade, že ide o život zachraňujúcu neodkladnú intervenciu. Účely estetickéj alebo spoločensky motivovanej „normalizácie“ či želania rodičov nie sú eticky prípustné. V prípade, že dieťa ešte nie je schopné vyjadriť vlastné rozhodnutie, nemecká etická rada odporúča odklad rozhodnutia o právnom priradení pohlavia podľa osobného sebaurčenia osoby.⁸⁹ Aj v tomto prípade možno

pojmy predpokladajú ten istý pohlavný rozdiel, ktorý navrhujú negovať alebo prekonať.“ (s. 13-14, odstavce 25).

87 DEUTSCHER ETHIKRAT: *Intersexualität*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2012, s. 155.

88 Rešpekt k dôstojnosti a autonómia ako sebaurčenie sa uplatňujú na základe princípu: „volenti non fit iniuria“. Vyjadrenie súhlasu mení právny stav. Informovaným súhlasom sa zákroky, ktoré by mohli byť kvalifikované ako ublíženie na tele, legitimizujú na liečebné procedúry. Vôľa osoby určuje o protiprávnosti jedného a toho istého zákroku. SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, s. 46.

89 DEUTSCHER ETHIKRAT: *Intersexualität*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2012, s. 145: „V prípade maloletých sa odporúča ponechať zápis pohlavia otvorený aspoň do dospelosti [...] aby sa dieťaťu

aplikovať rozlišovanie medzi prirodzenou a právnou autonómiou, pričom sa vyvažuje osobné sebaurčenie maloletého s princípom beneficencie. Z úvah o prospechu maloletého je podľa etickej rady potrebné vylúčiť želania a očakávania tretích strán.

V časti o filozofických základoch etiky dokument poukazuje na to, že ľudská dôstojnosť je limitom, za ktorý by nemali ísť ani kultúrne normy, ani lekárske zásahy. V prípade intersexuality to znamená, že spoločnosť nemá právo nútiť jednotlivca do binárneho systému pohlaví, ak to odporuje jeho prirodzenej identite: „Kultúra, ktorá neoddeliteľne patrí k človeku, neustále vytvára nové formy ľudského správania. Tie možno obmedziť len vtedy, ak sú porušené základné princípy ľudského seba pochopenia a hrozí porušenie ľudskej dôstojnosti. To však neplatí ani pre prirodzene vzniknuté formy intersexuality, ani pre možnosti korekčných lekárskeho zákrokov ako takých. Preto takéto zákroky nie sú eticky všeobecne neprípustné, ale existujú formy ich použitia, ktoré sú nezlučiteľné s ľudskou dôstojnosťou a preto eticky neprípustné.“⁹⁰

Tieto odporúčania sú prejavom uznania toho, že biologická realita a identita intersex osôb často nezapadá do tradičného binárneho systému pohlaví. Namiesto vynucovanej konformity stanovisko etickej rady obhajuje prístup založený na rešpekte, slobode a dôstojnosti tak, aby každému jednotlivcovi bolo umožnené žiť svoj život v súlade so sebou samým.⁹¹

Zo stanoviska etickej rady – na základe aplikácie princípov ľudskej dôstojnosti a osobného sebaurčenia – vyplývajú odporúčania zrušiť povinnosť binárneho zápisu pohlavia (muž/žena) v rodnom liste, zaviesť možnosť zápisu tretieho pohlavia alebo ponechať kolónku pohlavia prázdnu, umožniť zmenu pohlavia v dokumentoch bez nutnosti chirurgického zákroku (v súlade s rozhodnutím Ústavného súdu SRN).

umožnilo neskoršie autonómne rozhodnutie o jeho pohlavnej identite.“ Zásahy do tela bez informovaného súhlasu, najmä u detí, môžu byť kvalifikované ako porušenie práva na telesnú integritu (čl. 2 GG). V prípade neodôvodnených operácií na genitáliách intersex detí ide o zásah do najintímnejšej sféry osobnosti. Právo na dôstojnosť zahŕňa aj právo nebyť objektom normalizačných praktík bez vlastného súhlasu.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 102.

⁹¹ SIEDENBIEDEL, M.: *Selbstbestimmung über das eigene Geschlecht. Rechtliche Aspekte des Behandlungswunsches transsexueller Minderjähriger*. Baden-Baden: Nomos, 2016, s. 101: „Silné prepojenie chránenej rodovej identity a jej aktívneho rozvoja s ľudskou dôstojnosťou a s jadrovou oblasťou intímnej sféry spôsobuje, že zásah do telesnej integrity ustupuje hodnotovo do úzadia. Zásah do pohlavných telesných znakov s cieľom priblížiť ich prežívanie rodovej identite nepredstavuje primárne zásah do telesnej integrity, ale do telesnej identity, ktorá je bezprostredne zahrnutá pod ochranu ľudskej dôstojnosti.“

Pri ochrane detí nemecká etická rada premieta osobné sebaurčenie do inštitútu informovaného súhlasu a odporúča zákaz neodôvodnených chirurgických zákrokov na genitáliách detí bez ich súhlasu, odloženie ireverzibilných zákroky do veku, keď je osoba schopná rozhodovať, zabezpečenie súhlasu zákonného zástupcu len v prípadoch, keď je zákrok medicínsky nevyhnutný, zapojenie rodinného súdu v prípade sporu medzi vôľou dieťaťa a rozhodnutím rodiča (§ 1904 BGB). K ďalším odporúčaniam patrí ochrana pred diskrimináciou, inštitucionálne opatrenia (zriadiť nezávislého ombudsmana pre osoby s poruchou pohlavného vývoja, podporiť vznik špecializovaných kompetenčných centier pre medicínsku a psychologickú starostlivosť, zriadiť nezávislé poradenské centrá a peer podporné služby), kompenzácie a odškodnenia osôb, ktoré utrpeli škodu v dôsledku neetických lekárskech zásahov v minulosti, a podporiť výskum a vzdelávanie v oblasti poruchou pohlavného vývoja (DSD) terapie.⁹²

Prepojenie ľudskej dôstojnosti, autonómie a sebaurčenia v etickej argumentácii sa objavuje aj v odporúčaní ad-hoc *Trans-Identität bei Kindern und Jugendlichen: Therapeutische Kontroversen – ethische Orientierungen*, ktorý vydala nemecká etická rada 21. februára 2020.⁹³

Ľudská dôstojnosť je chápaná ako objektívna hodnota. Prejavuje sa ako „právo žiť život v súlade s vlastnou subjektívne vnímanou rodovou identitou a byť v tejto identite uznaný.“⁹⁴ Prirodzená autonómia stojí v pozadí požiadavky: „Vo všetkých rozhodovacích procesoch musí byť dieťa vypočuté a jeho myšlienky a želania musia byť brané do úvahy, primerane jeho zrelosti a veku. Toto pravidlo je o to dôležitejšie, že ide o otázky osobnej identity, o ktorých sa dotknutá osoba musí v konečnom dôsledku rozhodnúť sama.“⁹⁵

K etickému postoju patrí rešpektovanie osobnej identity a odmietanie stigmatizácie alebo patologizácie transidentít. Princíp osobného sebaurčenia sa teda stáva konkrétnym v umožnení právnej autonómie: ak je dieťa dostatočne schopné pochopiť význam a následky plánovanej liečby, jeho vôľa musí byť rozhodujúca. Sebaurčenie v prípade maloletých však nie je vnímané ako absolútne a je vyvažované posúdením prínosov a rizík (princíp *non maleficencie*). To však neznamená zákaz,

92 DEUTSCHER ETHIKRAT: *Intersexualität*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2012, s. 172-178.

93 DEUTSCHER ETHIKRAT: *Trans-Identität bei Kindern und Jugendlichen: Therapeutische Kontroversen- ethische Orientierungen*. Berlin: Deutscher Ethikrat, 2020. Dostupné na: <https://www.ethikrat.org/publikationen/ad-hoc-empfehlungen/trans-identitaet-bei-kindern-und-jugendlichen/>, (cit. 15-09-2025).

94 *Ibid.*, s. 3.

95 *Ibid.*, s. 3.

ale snahu posudzovať každý prípad jednotlivo: „Prínosy a škody vyplývajúce z lekárskeho a terapeutického opatrenia, ktoré sú v jednotlivých prípadoch kontroverzné, musia byť v každom jednotlivom prípade starostlivo zvážené. Rovnako ako riziká, (vedľajšie) účinky a dlhodobé následky (vrátane novej neplodnosti), ktoré by pre maloletého vznikli v dôsledku aktívneho lekárskeho a terapeutického zásahu, musia sa zväžiť aj tie, ktoré by vznikli v dôsledku neprijatia týchto opatrení.“⁹⁶ Pre rodičov, ako aj deti by mala byť dostupné vyvážené poradenstvo a osveta.

Záver

Ludská dôstojnosť ako rešpekt každému jednotlivcovi je základným princípom moderného právneho myslenia v Nemecku. F. Schumann dospieva k záveru, že existujú tri oblasti, v ktorých je ľudská dôstojnosť uplatniteľná. Vedie k uznaniu každého jednotlivca zo strany štátu a jeho právo mať práva. Ďalej je základom pre rešpekt k osobnej autonómii (sebaurčeniu, rozvíjaniu svojej identity v súlade s princípom nesenia osobnej zodpovednosti za rozhodnutia). Po tretie je štrukturálnym základom ústavného a právneho poriadku (prameňom a jadrom ostatných základných práv). Právna autonómia sa týka kompetencií (smieť práva uplatňovať), nie ideálu. Jej obsahom sú minimálne požiadavky, na základe ktorých bude možné právne rešpektovať osobné sebaurčenie jednotlivca.

Prikláňame sa k názoru, že intersex ľudia a transrodové osoby by mali mať priestor na autonómne rozhodnutia (smieť práva uplatňovať – právna autonómia) podľa svojich individuálnych životných cieľov (osobné sebaurčenie). Rešpekt ich ľudskej dôstojnosti znamená právo držať taktovku rodovej identity a tranzície vo vlastných rukách. Pri splnení požiadaviek právnej autonómie, vrátane podmienok schopnosti, právne umožnenej kompetencie a nesenia osobnej zodpovednosti by právny poriadok nemal podmieňovať ich práva obrazom „ideálneho“ človeka, ani morálnymi a hodnotovými kritériami odvodenými z ideálnych predstáv o autonómii, rozumnosti či dobre. Paternalizmus medicínsky a právny (znalí skutočnej podstaty vecí rozhodujú za dotknuté osoby, ktorých jednanie sa môže zdať iracionálne či nemorálne) zasahuje do intímnej sféry a možno ho považovať za nerešpektovanie ľudskej dôstojnosti dotknutých osôb. Presadzovaním princípu právnej autonómie a osobného sebaurčenia transrodových a intersex osôb sa zachováva princíp slobody, ako aj rovnosti a inklúzie, obsiahnutý v rešpektovaní ľudskej dôstojnosti každého človeka.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 3.

Použitá literatúra a iné zdroje:

1. AUSTIN, J. L.: *Ako niečo robiť slovami*. Bratislava: Kalligram, 2004, 184 s. ISBN 80-7149-659-6.
2. BALLANO, V.O.: *Gender Ideology and the Contemporary Catholic Church*. Singapore: Springer, 2024, 183 s. ISBN 978-981-8123-2.
3. BARTH, U.: Herkunft und Bedeutung des Menschenwürdekonzepts. Der Wandel der Gottesebenbildvorstellung. In: BARTH, U.: *Religion in der Moderne*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2003, s. 354-371. ISBN 3-16-147916-5.
4. BATKA, Ľ.: Transrodovosť, intersexualita, autonómia, moc a násilie. In: BATKA, Ľ. *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 152-172. ISBN 978-80-223-5850-7.
5. BECCHI, P., MATHIS, K.: *Handbook of Human dignity in Europe*. Cham: Springer, 2019, 1027 s. ISBN 978-3-319-28081-3.
6. BLÖMACHER, S.: *Die Menschenwürde als Prinzip des deutschen und europäischen Rechts*. Berlin: Duncker & Humblot, 2016, 321 s. ISBN 978-3-428-14973-5.
7. BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ: *Bürgerliches Gesetzbuch*. Dostupné na: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_1631e.html, (cit. 30-09-2025).
8. BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ: *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Dostupné na: <http://bundesrecht.juris.de/gg/index.html#BJNR000010949BJ-NE001700314>, (cit. 25-09-2025).
9. BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ: *Gesetz zum Schutz von Kindern mit Varianten der Geschlechtsentwicklung*. BGBl 2021, I, č. 24. Dostupné na: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Gesetzgebung/BGBl/Bgbl_Varianten_der_Geschlechtsentwicklung.pdf?__blob=publicationFile&v=3, (cit. 30-09-2025).
10. BUNDESMINISTERIUM DER JUSTIZ: *Personenstandsgesetz (PSG)*, z 19. februára 2007. Dostupné na: <https://www.gesetze-im-internet.de/pstg/BJNR012210007.html>, (cit. 30-09-2025).
11. BUMKE, Ch., VOßKUHL, A.: *Casebook Verfassungsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2023, 9. vyd., 713 s. ISBN 978-3-161557-3.
12. BUNDESGESETZBLATT: *Gesetz über die Selbstbestimmung in Bezug auf den Geschlechtseintrag*, BGBl 2024, I, č. 206. Dostupné na: <https://www.recht.bund.de/bgbl/1/2024/206/VO.html>, (cit. 30-09-2025).
13. BYK, J., Ch.: Is human dignity a useless concept? Legal perspectives. In: DÜWELL, M. (et. al.): *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge: CUP, 2014, s. 362-367. ISBN 978-0-521-19578-2.
14. *Charta OSN*, 1945. Dostupné na: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/preamble>, (cit. 25-08-2025).
15. *Charta základných práv Európskej Únie*, 2000. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/>

- legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=FR, (cit. 25-08-2025).
16. DEUTSCHER ETHIKRAT: *Intersexualität*, Berlin: Deutscher Ethikrat, 2012, 251 s. ISBN 978-3-941957-27-5.
17. DEUTSCHER ETHIKRAT: *Hilfe durch Zwang? Professionelle Sorgebeziehungen im Spannungsfeld von Wohl und Selbstbestimmung*, Berlin: Deutscher Ethikrat, 2018, 272 s. ISBN 978-3-941957-78-7.
18. DEUTSCHER ETHIKRAT: *Trans-Identität bei Kindern und Jugendlichen: Therapeutische Kontroversen- ethische Orientierungen*, Berlin: Deutscher Ethikrat, 2020. Dostupné na: <https://www.ethikrat.org/publikationen/ad-hoc-empfehlungen/trans-identitaet-bei-kindern-und-jugendlichen/>, (cit. 15-09-2025).
19. DREIER, H.: Human dignity in German law. In: DÜWELL, M. (et. al.): *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge: CUP, 2014, s. 375-385. ISBN 978-0-521-19578-2.
20. DUFALOVÁ, L.: Medzinárodnoprávne postavenie intersex osôb. In: HORONY, Š., MAUKŠ, D., ŤAŽKÁ, V.: *Bratislavské právnické fórum 2024: vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 2024, s. 47-56. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2024/BPF_2024_obcianske_pravo.pdf, (cit. 12-09-2025).
21. ENDRES, Ch.: *Die Menschenwürde in der Verfassungsordnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1997, 532 s. ISBN 978-3-16-159203-4.
22. GOOS, Ch.: Restoring Human Dignity in Post-Nazi Germany. In: McCRUDDEN, Ch.: *Understanding Human Dignity*. Oxford: OUP, 2013, s. 89-93. ISBN 978-0-19-726582-6.
23. HOLLERBACH, A.: *Selbstbestimmung im Recht*. Heidelberg: Winter Verlag, 1996, 31 s. ISSN 0933-6613.
24. HORÁK, F.: *Střet hodnot. Funkcionální analýza konstruktů rovnosti, svobody, spravedlnosti a důstojnosti v ústavněprávní argumentaci*. Praha: Leges, 2022, 216 s. ISBN 978-80-7502-628-6.
25. KANT, I.: *Základy metafyziky mravov*. Bratislava: Kalligram, 2004, 96 s. ISBN 80-7149-635-9.
26. KILLMISTER, S.: Dignity: not such a useless concept. In: *Journal of Medical Ethics*, 36/2010, s.160-164.
27. KIRSTE, S.: Die Würde des Menschen als Menschenrecht und Fundament der Menschenrechte. In: VON DER PFORDTEN, D., GIBBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 147-171. ISBN 978-3-16-161006-6.
28. KIŠOŇOVÁ, R. The Individual's Identity in Contemporary Society. In: *Language, Individual & Society*, 18/2024, s. 232-238. ISSN 1314-7250. DOI: 10.62991/LIS1996427466, (cit. 30-09-2025).

29. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: „*Ako muža a ženu ich stvoril*“ *K ceste dialógu o otázke genderovej teórie* (2019). Dostupné na: <https://www.kbs.sk/pdf/VAT/VAT-TeorGenderVoVychove2019.pdf>, (cit. 13-09-2025).
30. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Dignitas infinita. Deklarácia o ľudskej dôstojnosti*, Trnava: SSV, 2024, 58 s. ISBN 978-80-8161-622-8.
31. ĽALÍK, T.: Human Dignity in Slovakia. In: BECCHI, P., MATHIS, K.: *Handbook of Human dignity in Europe*. Cham: Springer, 2019, s. 789-815. ISBN 978-3-319-28081-3.
32. LOHMANN, G.: Nicht affektive Ergriffenheit, sondern öffentlicher Diskurs. Sakralisierte Person oder säkulare Menschenwürde als Basis der Menschenrechte? In: GROßE KRACHT, H. J.: *Der moderne Glaube an die Menschenwürde. Philosophie, Soziologie und Theologie im Gespräch*. Bielefeld: Transcript, 2014, s. 13-28. ISBN 978-3-8376-2519-6.
33. LOHMANN, G.: „Menschenwürde“ als Begriff der internationalen Menschenrechtskonzeption. In: VON DER PFORDTEN, D., GISBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 27-54. ISBN 978-3-16-161006-6.
34. MACKLIN, R.: Dignity is a useless concept. In: *BMJ*, 20/2003, s. 327(7429):1419-1420. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7429.1419>, (cit 30-09-2025).
35. *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*, 1966. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/#error=login_required&state=8b2364af-b17b-448d-afbe-2a53fc52674e, (cit. 20-08-2025).
36. *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach*, 1966. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/#error=login_required&state=8b2364af-b17b-448d-afbe-2a53fc52674e, (cit. 20-08-2025).
37. MENKE, Ch.: Dignity as the right to have rights: human dignity in Hannah Arendt. In: DÜWELL, M. (et. al.): *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge: CUP, 2014, s. 332-342. ISBN 978-0-521-19578-2.
38. METEŇKANYČ, O. M.: Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise. In: *Historia et theoria iuris*, 1/2022, roč. 14, s. 92-126. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2022-I_Metenkanyc.pdf, (cit. 20-08-2025).
39. METEŇKANYČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, Ľ.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 56-88. ISBN 978-80-223-5850-7.
40. PÁLENČÁR, M. Niekoľko poznámok k pojmu ľudskej dôstojnosti. In: DANCÁK, P., ŠOLTÉS, R.: *Dôstojnosť človeka a jeho budúcnosť*, Prešov: PU, 2017, s. 7-19. ISBN 978-80-555-1775-9
41. PLETT, K.: Tertium datur – endlich. In: PLETT, K.: *Geschlechterrecht. Aufsätze zu Recht und Geschlecht – vom Tabu der Intersexualität zur Dritten Option*. Bielefeld: Transscript, 2021, s. 353-365. ISBN 978-3-8376-5539-1.

42. ROSEN, M.: *Dignity. Its History and Meaning*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 2012, 176 s. ISBN 978-0-674-98405-9.
43. ROTHHAAR, M.: *Die Menschenwürde als Prinzip des Rechts. Eine rechtsphilosophische Rekonstruktion*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015. 364 s. ISBN 978-3-16-153558-1.
44. SIEHR, A.: Die Unverfügbarkeit der Menschenwürde unter Geltung des Grundgesetzes. In: VON DER PFORDTEN, D., GISBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 173-203. ISBN 978-3-16-161006-6.
45. SCHULZ, A.: *Geschlechtliche Selbstbestimmung im Internationalen Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, 320 s. ISBN 978-3-16-163208-2.
46. SCHUMANN, F.: *Die Autonomie des Individuums. Eine Annäherung an einen Schlüsselbegriff des Rechts aus medizin-, familien- und betreuungsrechtlicher Perspektive*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2024, 505 s. ISBN 978-3-16-163770-4.
47. SCHROEDER, D.: Dignity: Two Riddles and Four Concepts. In: *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 17/2008, s. 230-238. ISSN 0963-1801. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/340996.pdf>, (cit 30-09-2025).
48. SCHWEIDLER, W.: Uneinholbare Distanz. Zur Relevanz des Naturbegriffs im Diskurs um die Menschenwürde. In: VON DER PFORDTEN, D., GISBERTZ-ASTOLFI, P.: *Menschenwürde. Zur Frage ihrer Unverfügbarkeit*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, s. 89-104. ISBN 978-3-16-161006-6.
49. SIEDENBIEDEL, M.: *Selbstbestimmung über das eigene Geschlecht. Rechtliche Aspekte des Behandlungswunsches transsexueller Minderjähriger*. Baden-Baden: Nomos, 2016, 316 s. ISBN 978-3-8487-3366-8.
50. SLOTTE, P.: Christianity and Human Dignity. In: WITTE, J., DOMINGO, R.: *The Oxford Handbook of Christianity and Law*. Oxford: OUP, 2024, s. 765-777. ISBN 978-0-19-760675-9
51. *Všeobecná deklarácia ľudských práv*. 1948. Dostupné na: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf, (cit. 25-08-2025).
52. WALTER, Ch.: Menschenwürde im nationalen Recht, Europarecht und Völkerrecht. In: BAHR, P., HEINIG, H.M.: *Menschenwürde in der säkularen Verfassungsordnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 127-148. ISBN 978-3-16-149021-7.
53. WAPLER, F.: Reproduktive Autonomie: rechtliche und rechtsethische Überlegungen. In: BAER, S., SACKOFSKY, U.: *Autonomie im Recht – Geschlechtstheoretisch vermessen*. Baden-Baden: Nomos, 2018, 422 s. ISBN 978-3-8487-4781-8.

Kontaktné údaje autora

prof. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra teórie práva a filozofie práva

lubomir.batka@flaw.uniba.sk

POHLAVIE =/≠ ROD (?) A PRÁVO¹ SEX =/≠ GENDER (?) AND LAW

Olexij M. Meteňkanyč, Nikolas Sabján

Abstrakt: V súčasnosti sme svedkami rastúceho (a často polarizovaného) záujmu o právne postavenie intersex a trans osôb. Hoci sa tejto téme venuje čoraz väčšia verejná pozornosť, právna teória a prax stále pristupujú k pojmom pohlavie a rod prevažne nekriticky, pričom ich často vnímajú ako samozrejmé kategórie (ba pri kategórii pohlavia až ako istú notoriету). V stredoeurópskom priestore sa vzťah medzi pohlavím a rodom tradične vysvetľuje dvoma dominantnými spôsobmi: buď sa pohlavie a rod považujú za zhodné kategórie (*pohlavie = rod*), alebo sa stavajú do protikladu v duchu dichotómie príroda/biológia verzus kultúra/výchova (*pohlavie ≠ rod*). Je však skutočne možné obmedziť sa len na tieto perspektívy? A je rozlišovanie medzi pohlavím a rodom také jednoznačné, ako sa často predpokladá? Tento príspevok kriticky analyzuje uvedené prístupy a zároveň predstavuje alternatívne pohľady, ktoré môžu lepšie zachytiť a osvetliť komplexnosť vzťahu medzi pohlavím a rodom, a to s osobitným dôrazom na právne myslenie.

Kľúčové slová: pohlavie, rod, rodová a pohlavná identita, intersex osoby, trans osoby

Abstract: Currently, we are witnessing a growing (and often polarized) interest in the legal status of intersex and trans people. While this topic is receiving increasing public attention, legal theory and practice still tend to approach the concepts of sex and gender uncritically, often treating them as self-evident categories (with sex, in particular, frequently treated as a self-evident truth). In the Central European context, the relationship between sex and gender has traditionally been explained through two dominant perspectives: either sex and gender are considered identical categories (*sex = gender*), or they are contrasted through a dichotomy of nature/

1 Tento článok vznikol v rámci projektu APVV-23-0252 Sebaurčenie intersex, transrodových a nebinárných osôb.

biology versus culture/socialization (sex ≠ gender). However, is it truly sufficient to limit ourselves to these perspectives? And is the distinction between sex and gender as clear-cut as it is often assumed to be? This paper critically examines these approaches while also introducing alternative perspectives that may better capture and illuminate the complexity of the relationship between sex and gender, with a particular focus on legal thought.

Key words: Sex, Gender, Gender and Sex Identity, Intersex Persons, Trans People

Úvod

Pohlavie sa v bežnom diskurze často chápe ako nadčasová a univerzálna kategória nezávislá od kultúrneho či geografického kontextu. Koncept rodu, odlišný od biologického pohlavia, je však relatívne nedávnym výtvorom. Iste, aj samotná predstava „prirodzeného“ pohlavia má vlastný historický vývoj, ktorý dnešné chápanie zasadzuje do konkrétneho kontextu. Predstavy o „prirodzenom“ pohlaví sa počas stáročí podstatne menili, čo zásadne formovalo vzťah medzi pohlavím a rodom a urobilo z neho tému sporov vo vede, spoločnosti, politike, no i v právnom myslení.

V súčasnom verejnom diskurze prevláda chápanie pohlavia ako biologickej danosti, ktorá sa odlišuje od rodu – vnímaného ako súbor sociálnych rolí odlišných, no zároveň spätých s biologickým pohlavím.² V rozličných teóriách sa pohlavie spája s biológiou, zatiaľ čo rod s psychológiou, identitou a kultúrou. Z „tradičnej“ perspektívy sa zdôrazňuje, že pohlavie má jednoznačne biologickú podstatu, pričom paralelne pretrváva presvedčenie, že aj rod je biologicky určený a zhoduje sa s pohlavím. Príkladom možno uviesť, že v rámci modelu biologického esencializmu sa rozdiely v správaní, záujmoch, inštinktoch a schopnostiach medzi mužmi a ženami chápu ako vrodené a neoddeliteľne späté s telom. Hoci je takáto predstava dodnes rozšírená (najmä v laickej verejnosti), predmetná perspektíva bola v minulých dekádach v mnohých ohľadoch spochybnená. Významným v tomto smere bola druhá vlna feminizmu (osobitne od roku 1960), ktorá sa bránila proti biologickému esencializmu (aby biológia určovala osud jednotlivca³), operujúc

2 BATKA, L.: Rodový nesúlads medzi sociálnym konštruktom a esencializmom. In: *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 5-10.

3 Známa je v tomto smere replika Simone de Beauvoir „ženou sa človek nerodí, ale stáva“. Pozri v origináli: Brut: *Simone de Beauvoir explains her most famous quote*. Facebook, 14.04.2021, dostupné na: <https://www.facebook.com/watch/?v=2518564045120053> (cit. 31-10-2025), prípadne aj de BEAUVOIR, S.: *The Second Sex*. London: Lowe And Brydone (Printers) Ltd., 1956, osobitne

s konceptom pohlavia, ktoré má byť hlavným dôvodom útlaku (najmä) žien (keďže nevýhody sú spôsobené biologickými črtami, najmä reprodukčnými schopnosťami). Zásadným bol intersekcionalný prístup, výrazne prítomný najmä v postmoderných feministických teóriách.⁴ Zástancovia tejto perspektívy kritizovali osobitne radikálny feminizmus za to, že zovšeobecňoval skúsenosť úzkej skupiny žien (predovšetkým belošíek z vyšších a stredných spoločenských vrstiev). Zároveň zdôrazňovali zložitosť identity, ktorá podmieňuje odlišné prežívanie napríklad afroamerických žien, žien z nižších tried či lesbieb. Tieto postrehy sa premietli aj do právneho diskurzu, kde sa čoraz viac hovorí o viacnásobnej diskriminácii a útlačku.⁵

Na pozadí načrtnutého kontextu právna teória aj prax stále pristupujú k pojmom pohlavie a rod prevažne nekriticky, pričom ich často považujú za samozrejmé kategórie. V stredoeurópskom priestore sa navyše dlhý čas vôbec nespochybňoval zaužívaný pohľad na vzťah týchto pojmov. Bežne sa tu rozlišujú dva dominantné spôsoby jeho výkladu: buď sa pohlavie a rod stotožňujú (pohlavie = rod), alebo sa kladú do protikladu v duchu dichotómie príroda/biológia verzus kultúra/výchova (pohlavie ≠ rod).⁶ Je však skutočne možné obmedziť sa len na tieto perspektívy? A je rozlišovanie medzi pohlavím a rodom také jednoznačné, ako sa často predpokladá? Predkladaný príspevok si kladie za cieľ kriticky analyzovať uvedené prístupy a zároveň predstaviť alternatívne pohľady, ktoré môžu lepšie zachytiť a osvetliť komplexnosť vzťahu medzi pohlavím a rodom, a to s osobitným dôrazom a previazaním na právne myslenie. Nezostaneme však iba pri tejto analýze; pokúsime sa tiež načrtnúť podľa nášho názoru teoreticky dosiahnuteľný koncept kombinujúci tieto spôsoby – kontextuálny model, ktorý by mohol v právnom prostredí ponúknuť primerané riešenie zložitého vzťahu medzi pohlavím a rodom.

Samozrejme, v rámci tohto príspevku nemáme možnosť identifikovať a ponúknuť vyčerpávajúce riešenia všetkých problémov, ktoré môžu súvisieť s takto vytýčenou problematikou. Samotnú zložitosť takejto úpravy si napokon uvedo-

s. 33-86. Dostupné na: <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2021/07/Simone-de-Beauvoir-The-Second-Sex-Jonathan-Cape-1956.pdf> (cit. 31-10-2025).

4 ŠOLTYS, D.: *Prí(r)učka právneho feminizmu. Pojem, charakteristika, znaky, vývoj a podoby právneho feminizmu*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta, 2023, s. 81-82.

5 Známe: CRENSHAW, K.: Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critiques of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In: *University of Chicago Legal Forum*, roč. 1989, č. 1, s. 139-167.

6 GILLERI, G.: *Sex, Gender, and International Human Rights Law: Contesting Binaries*. Abingdon, New York: Routledge, 2024, s. 32.

mujú aj odborníci a odborníčky z právneho, medicínskeho či iných súvisiacich odborov.⁷

Na naplnenie stanovených cieľov najskôr predstavíme vybrané tradičné i novodobejšie perspektívy z rôznych vedných disciplín, ktoré sa zameriavajú na vzťah pohlavia a rodu, aby sme poskytli širší prehľad možných spôsobov chápania tejto zložitej relácie (1. kapitola). Následne sa podrobnejšie pozrieme na to, ako možno tento vzťah uchopiť z perspektívy práva (2. kapitola). Okrem medzinárodného kontextu zahrnieme aj slovenské prostredie a poukážeme na vybrané trendy, ktoré sa v tejto oblasti dajú identifikovať. V závere ponúkne náčrt kontextuálneho modelu (3. kapitola), ktorý sa nám v súčasnej politickej a spoločenskej situácii javí ako možné teoretické riešenie: veríme, že spĺňa požiadavky súčasných ľudskoprávných štandardov, no zároveň dokáže zohľadniť a vyvažovať verejný záujem a do značnej miery zachovávať právnu istotu a predvídateľnosť práva.⁸

7 Porovnaj napríklad s BERDISOVÁ, L.: Medicínsky versus (ľudsko-)právny diskurz o transrodových ľuďoch. In: BATKA, E., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 17-27; VAŠEČKOVÁ, B. Možnosti a limity zdravotnej starostlivosti o transrodových ľudí v kontexte legislatívy Slovenska. In: BATKA, E., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 11-16; HAMŘÍK, M.: Paternalizmus v konflikte rodičovských práv a práva na súkromie maloletého so zameraním na rodovú identitu. In: BATKA, E.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 10-20; LÖWY, A.: Kolízia alebo komplementarita? Sebaurčenie dieťaťa a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. In: BATKA, E. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025, s. 8-37; RAKOVÁ, K.: Vybrané právne aspekty dedenia transrodových osôb. In: BATKA, E., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 177-179, 187-188.

8 Zároveň by sme na tomto mieste chceli deklarovať, že niektoré z prezentovaných myšlienok sme rozpracovali už v iných našich individuálnych publikačných výstupoch a týmto príspevkom nadväzujeme na náš predchádzajúci výskum, *in concreto*: METEŇKANYČ, O. M.: Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise. In: *Historia et theoria iuris*, 1/2022, roč. 14, s. 92-126. Dostupné na: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2022-I_Metenkanyc.pdf (cit. 20-08-2025); METEŇKANYČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, E. et al.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 51-83; METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In: *COMENIUS časopis*, 2/2021, s. 6-35; SABJÁN, N.: Nebinárne osoby a princíp rodového sebaurčenia: spoločenské a právne aspekty. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov*. Zborník príspevkov. Praha : Wolters Kluwer ČR,

1 Pohlavie =/≠ rod (?)

Úvodom začneme svoje skúmanie prezentáciou vybraných pohľadov na vzťah kategórií pohlavia a rodu. V súčasnosti možno rozlíšiť rozmanité koncepcie, pričom niektoré už dnes môžeme označiť za tradičné (napríklad biologický determinizmus, sociálny konštruktivizmus či niektoré evolučné teórie), a zároveň novšie prístupy ako queer právne teórie (na čele s J. Butler), aktuálne feministické debaty zaznievajúce o vzťahu pohlavia a rodu (a formácia vybraných rodovo-kritických a rodovo-inkluzívnych pohľadov), chápania pohlavia ako spektra (Agustín Fuentes) či volanie po zarámčovaní tohto vzťahu pomocou prístupu tzv. zdravého rozumu (D. L. Coleman), spomeňme niekoľko z nich.

Ak by sme mali zjednodušujúco opísať biologický determinizmus, tak by šlo o presvedčenie, v rámci ktorého človek má svoju prirodzenosť, ktorá je objektívne daná, a nie je možné s ňou prirodzeným spôsobom manipulovať. Táto perspektíva sa často spája s esencialistickými⁹ pozíciami, že muži a ženy majú prirodzene odlišné psychologické, kognitívne a behaviorálne predispozície, a teda vybrané genetické faktory (ako napr. genetika, neurofyziológia, telesné znaky) určujú identitu človeka, a na to nadväzujúce spoločenské úlohy a náležité typy správania jednotlivca.¹⁰ Dôležitým momentom je aj tá skutočnosť, že predmetná prirodzenosť človeka sa považuje za vrodennú, a teda nemennú, stálu a univerzálnu a možno tu vnímať istý moment predurčenosti, ako sa má jednotliviec správať, aby konal v súlade so svojou prirodzenosťou. Konceptuálne, je tu zásadný aj moment kauzality medzi biologickými faktormi a sociálnymi javmi, teda vybrané biologické

a. s., 2023, s. 119-143; SABJÁN, N.: Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 220-238; SABJÁN, N.: Právo a rodová (ne-) binarita: analýza recentných rozhodnutí súdov v oblasti právneho uznania tretieho rodu. In: BATKA, Ľ.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 83-100; a SABJÁN, N., METEŇKANYČ, O. M.: The Recent Transgender Court Decision in Czechia: Two Steps Forward, One Step Back (A Commentary on Case Pl. ÚS 52/23). In: *Bratislava Law Review*, Roč. 8, č. 2, s. 243-264, DOI: <https://doi.org/10.46282/blr.2024.8.2.946>

9 Pod esencializmom možno rozumieť pozíciu, v rámci ktorej konkrétny súbor charakteristík definuje vec a tvorí jej podstatu, a to vrátane kategórií typu pohlavie, muž, žena a pod. Porovnaj s BATKA, Ľ. Rodový nesúlada medzi sociálnym konštruktom a esencializmom. In *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 7.

10 BARON-COHEN, S.: *Essential Difference : Male and Female Brains and the Truth about Autism*. Basic Books, 2003, s. 1.

črty (schopnosť materstva u žien, testosterón u mužov a pod.) *determinujú/určujú* sociálnu praktiku (napr. ženy sú prirodzene starostlivejšie, lebo majú oxytocín, prípadne muži sú od prírody kompetitívni kvôli testosterónu). Takéto presvedčenia predpokladajú lineárny vzťah medzi biologickým substrátom a sociálnym výstupom, pričom je tu prítomný aspekt *univerzálnosti* (prirodzenosť je daná bez ohľadu na kultúru, výchovu či kontext).

Historicky môžeme detegovať viaceré korene biologického determinizmu. Už Aristoteles poukazoval, že východiskovou odlišnosťou medzi mužmi a ženami je ich *φύσεις*, teda utváranie ich tiel. Pri zrode nového človeka vychádzal z predpokladu, že mužovo semeno obsahuje formujúci, životodarný prvok, jeho vklad je aktívny, dávajúci formu (robí z vecí to, čo je) a žena zase prezentuje pasívny prvok, poskytuje životodarnému prvku „materiál“, ¹¹ pričom tieto telesné odlišnosti mali zásadné dôsledky aj pre spoločenský život. A to v podobe, že muž je od prírody určený na vládnutie, žena je podriadená, hoci má účasť na rozume, ale bez autority.¹² A práve tieto postoje na pohlavnú identitu muža a ženy a ich vzájomný vzťah mali významný vplyv na európske prostredie (aj kvôli tomu, že ich preberá sv. Tomáš Akvinský so svojím vplyvom na kresťanskú teológiu a morálku, ktorý možno vnímať dodnes).¹³

Významnou bola aj koncepcia „ženskosti“, ktorú nám podal Sigmund Freud. Ten považoval „ženskosť“ za výsledok psychosexuálneho vývinu, ktorý sa u diev-

11 Aristoteles. *De gen. anim. (O rodení živočíchov)*, 729a.

12 Aristoteles, *Politika*, Kniha I, Kapitola 5 (1259b25 až 1260a35). Dodajme, že Aristoteles bol názoru, že práve na základe vybraných čŕt žien (ich prs a pravidelnej menštruácie) sú určené k správe domácich záležitostí a ich priestorom má byť *οἶκος*, teda domácnosť, a nie *πόλις*, verejná sféra, ktorá by mala byť vyhradená pre mužov. Porovnaj s KALNICKÁ, Z.: *Úvod do gender studies : otázky rodovej identity*. Slezská univerzita v Opavě, 2009, s. 24-25. Neskôr obdobne argumentovali Geddes a Thomson, keď argumentovali, že sociálne, psychologické a behaviorálne črty sú spôsobené metabolickým stavom. Zároveň platí, že ženy majú energiu šetriť (sú „anabolické“), čo ich robí pasívnymi, konzervatívnymi, pomalými, stabilnými a nezaujímajúcimi sa o politiku. Muži, naopak, svoju prebytočnú energiu vydávajú (sú „katabolické“), čo ich robí dychtivými, energickými, vášnivými, nestálymi, a tým aj zaujímavými sa o politické a spoločenské otázky. Tieto biologické „fakty“ o metabolických stavoch sa používali nielen na vysvetlenie rozdielov v správaní medzi ženami a mužmi, ale aj na odôvodnenie toho, ako by mali byť usporiadané naše spoločenské a politické pomery. Pozri viac v MIKKOLA, M.: *Feminist Perspectives on Sex and Gender*. In: Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition). Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/feminism-gender/> (cit. 31-10-2025).

13 OSINA, P.: *Nová teorie přirozeného práva*. Praha: Leges, 2019, s. 12-13 či BATKA, Ľ.: Hľadanie identity ECAV na Slovensku vo vzťahu k transrodovým ľuďom. In: *Teologická reflexe*, roč. 31, č. 1, 2025, s. 60-62.

čat odchyľuje od vývinu chlapcov najmä vo fáze tzv. *oidipovského komplexu*. Zatiaľ čo chlapci si vyvíjajú strach z kastrácie, dievčatá podľa Freuda prechádzajú *kastračným komplexom* opačného typu: uvedomením si, že „nemajú penis“, čo v nich vyvoláva pocity menejcennosti, závidí a zmeny objektu lásky z matky na otca.¹⁴ Tento moment je podľa Freuda kľúčový pre formovanie ženskej identity a smerovanie jej sexuálnej túžby. Žena si vytvára vzťah k mužskej autorite a často zostáva fixovaná na predstavu „chýbajúceho“ mužského elementu, čo Freud vyvodzuje z biologickej odlišnosti pohlaví, čo je dnes často prezentované už ikonickou vetou: „*Anatómia je osud*.“¹⁵ Freud tvrdil, že rozdiely v pohlavných orgánoch *predurčujú* psychický vývoj jednotlivca. Pre ženy to znamená, že ich ženskosť sa buduje ako reakcia na „nedostatok“, čím sa podľa Freuda ženská identita konštituuje v tieni mužskej.¹⁶ Hoci bol tento prístup neskôr kritizovaný feministickými teóriami (napr. osobitne Simone de Beauvoir¹⁷), Freudova koncepcia ženskosti ostáva významná v dejinách psychoanalýzy ako prvý systematický pokus vysvetliť vývoj ženskej psychiky z psychodynamickej perspektívy.¹⁸

Dôležitými pre vytvorenie solídneho intelektuálneho podhubia pre biologický determinizmus boli vybrané myšlienky sociálneho darwinizmu a eugenického hnutia 19. a 20. storočia, pričom sa opierali o dve kategórie, a to genetickú nemennosť a hierarchiu vrodených schopností. Sociálny darwinizmus vznikol ako

14 FREUD, S.: *O človeku a kultúre*. Praha: Odeon, 1990, s. 29-31, ako aj FREUD, S.: *New Introductory Lectures On Psycho-Analysis*. 1933, s. 4731 a ďalšie. Dostupné na [https://ia802907.us.archive.org/17/items/SigmundFreud/Sigmund%20Freud%20%5B1933%5D%20New%20Introductory%20Lectures%20On%20Psychoanalysis%20\(James%20Strachey%20translation%2C%201961\).pdf](https://ia802907.us.archive.org/17/items/SigmundFreud/Sigmund%20Freud%20%5B1933%5D%20New%20Introductory%20Lectures%20On%20Psychoanalysis%20(James%20Strachey%20translation%2C%201961).pdf) (cit. 20-08-2025).

15 TUBBS, R.S.: Anatomy is destiny. In: *Clinical Anatomy*, roč. 34, č. 3, 2021, s. 325-325. Je však vhodné dodať, že sú viacerí autori (napr. Jacques Lacan), ktorí poskytujú inú interpretáciu Freuda, nie tak esencalisticky založenú, skôr v symbolickej úrovni. Pre viac pozri NOLAN, M., O'MAHONY, K.: Freud and Feminism. In: *Studies: An Irish Quarterly Review*, roč. 76, č. 302, 1987, s. 160-163.

16 „Aby sa z dievčata stala „skutočná žena“ musí sa k matke (po prechodnej nenávisti) vrátiť, t. j. identifikovať sa s femininou.“ KALNICKÁ, Z.: *Úvod do gender studies : otázky rodovej identity*. Slezská univerzita v Opavě, 2009, s. 61.

17 de BEAUVOIR, S.: *The Second Sex*. London: Lowe And Brydone (Printers) Ltd., 1956, osobitne s. 65-78. Dostupné na: <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2021/07/Simone-de-Beauvoir-The-Second-Sex-Jonathan-Cape-1956.pdf> (cit. 31-10-2025).

18 Ku kritickej reakcii (najmä ranného feminizmu k Freudovi), v rámci ktorej dochádzalo označovaniu Freuda ako mizogýna, deterministu a esencialistu, viac tu: LEEB, C., ZAKIN, E.: Psychoanalytic Feminism. In: Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2025 Edition), forthcoming. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/win2025/entries/feminism-psychoanalysis> (cit. 31-10-2025).

ideologická aplikácia Darwinovej evolučnej teórie na spoločnosť a autori ako Herbert Spencer či William Graham Sumner obhajovali, že „prežitie najschopnejších“ (*survival of the fittest*) ospravedlňuje nerovnosť medzi rasami, triedami a pohlaviami ako istá forma „prirodzeného poriadku“. ¹⁹ Tento ideový prúd sa odvolával na biologickú nevyhnutnosť, čím normalizoval sociálnu nerovnosť ako geneticky danú. ²⁰ Hoci Darwin sám bol opatrný pri uplatňovaní svojich biologických teórií na ľudské správanie, sociálni darwinisti sformovali základ pre biologický determinizmus, ktorý tvrdí, že ľudské správanie, inteligencia či morálka sú primárne výsledkom dedičnosti (a potreby udržiavať pohlavné rozlíšenie, keďže i povaha pohlaví bola formovaná evolúciou a dedičnosťou). ²¹ V podobnom duchu nadviazal so svojimi teóriami Francis Galton, bratranec Charlesa Darwina a zakladateľ eugeniky vo viktoriánskej ére, keď v roku 1883 navrhol cieľavedomé „zlepšovanie ľudského genofondu“ pomocou kontroly reprodukcie. Galton presadzoval, že spoločnosť by mala podporovať rozmnožovanie „kvalitných“ ľudí (tzv. *positive eugenics*) a obmedzovať reprodukciu „menej hodných“ (tzv. *negative eugenics*). ²² Jeho učenie predpokladalo, že intelekt, charakter a vlastnosti človeka sú biologicky dedičné, a teda *determinujú* jeho spoločenský potenciál. ²³ Dodajme, že predmetné eugenické úvahy mali schopnosť inštitucionalizovať biologický determinizmus i do politiky: povinné sterilizácie, imigračné zákony či manželské obmedzenia sa legitimizovali vedeckou „nutnosťou“ zachovať genetickú „čistotu“. ²⁴

Zosumarizujme, že v západnej vede, kultúre a filozofii až do polovice 20. storočia prevládalo chápanie pohlavia v duchu biologického determinizmu. ²⁵ Tento pohľad predpokladá, že biológia človeka určuje nielen jeho telesné znaky, ale aj jeho sexualitu, správanie, túžby, osobnosť a identitu. Rodové roly, rodová identita,

19 HAWKINS, M.: *Social Darwinism in European and American Thought, 1860 – 1945: Nature as Model and Nature as Threat*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 3-8 a 30-35.

20 *Ibid.*, s. 30-31.

21 Keďže z prirodzenosti sú muži agresívni, egoistickí a racionálni, zatiaľ čo ženy, hoci fyzicky a intelektuálne menej cenné, majú morálnu prevahu vďaka svojmu altruizmu a materinským funkciám. *Ibid.*, s. 251-252.

22 GALTON, F.: *Eugenics: Its Definition, Scope and Aims*. 1904. Dostupné na: <https://galton.org/essays/1900-1911/galton-1905-socpapers-eugenics-definition-scope-aims.pdf> (cit. 31-10-2025).

23 GALTON, F.: *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. 1883, s. 216-220. Dostupné na: <https://galton.org/books/human-faculty/text/galton-1883-human-faculty-v4.pdf> (cit. 31-10-2025).

24 KEVLES, D. J.: *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1985, osobitne pozri kapitolu č. VI. a VII. Dostupné na: <http://pinguet.free.fr/kevles1985.pdf> (cit. 31-10-2025).

25 KENNEDY, A. *Law, Gender Identity, and the Brain: Exploring Brain-Sex Theories in Judicial Decisions on Trans and Intersex Minors*. Abingdon, New York: Routledge, 2024, s. 19-21.

sexualita a sexuálna orientácia sa považovali za odvodené od biologického pohlavia a *neoddeliteľne* s ním späté. Akýkoľvek prejav rodu alebo sexuality, ktorý sa odchyľoval od ortodoxných rolí a správania, bol vnímaný ako prejav dysfunkcie alebo „*inverzie*“ prirodzeného poriadku. Biologické pohlavie totižto nie je chápané ako *dispozícia*, ale ako *determinant*. Preto rodové roly, ktoré boli v súlade s biologickým pohlavím a predstavou, aké správania sú s ním späté, sa považovali za normálne a prirodzené.²⁶

K zvratu prišlo predovšetkým v polovici minulého storočia, keď sa začalo pomocou jazyka rozlišovať medzi pohlavím (sex) a rodom (gender). V našom súčasnom ponímaní toto rozlíšenie má nedávny pôvod, hoci o jeho presných počiatkoch sa vedú spory.²⁷ Poukazuje sa, že toto rozlíšenie vzniklo v polovici dvadsiateho storočia v kontexte klinických zásahov u trans a intersex osôb,²⁸ pričom následne vo väčšej miere uvedené rozlíšenie prevzali feministky, ktoré sa snažili spochybniť biologický determinizmus určujúci „správne“ normatívne roly a správanie žien a mužov. Odlišovali biologické znaky od sociálnych rolí, schopností, záujmov, správania a sexuálnej orientácie.²⁹

26 *Ibid.*, s. 21. Dodajme, že v rodových štúdiách sa často táto pozícia považuje za redukcionistickú – zjednodušujúcu komplexnosť ľudskej identity len na biologický základ.

27 Vznik odlišnej terminológie a taxonómie na rozlíšenie pojmov pohlavia a rodu (gender) v polovici dvadsiateho storočia sa vo všeobecnosti pripisuje Robertovi Stollerovi a/alebo Johnovi Moneymu. Obaja boli sexuológovia, ktorí pracovali s trans a intersex osobami. Pre viac pozri: PALAZZANI, L.: *Gender in Philosophy and Law*. Heidelberg, New York, London: Springer, 2013, s. 1-10.

28 V texte používame označenie intersex osoby ako najrozšírenejší a medzinárodne zrozumiteľný termín, hoci si uvedomujeme, že v súčasnosti prebiehajú odborné aj aktivistické diskusie o tom, aké pomenovanie je najvhodnejšie a najinkluzívnejšie. V poslednom období možno pozorovať príklon k označeniu osoby s variabilným (resp. odlišným) pohlavným vývojom alebo osoby s variáciami pohlavných znakov, ktoré lepšie reflektuje komplexnosť a rozmanitosť skúseností týchto ľudí a zároveň minimalizuje stigmatizujúce konotácie. Porovnaj s DUŠKOVÁ, Š., FAFEJTA, M., SLOBODA, Z.: *Trampoty s pohlavím. Sociální a právní aspekty života intersex lidí*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 15-16. Obdobne používame termín „trans ľudia“, pretože si uvedomujeme, že ide pre mnohých o preferovanejší spôsob označenia tejto komunity, keďže adjektívum „trans“ je skratkou slov pre „transrodových/transgender/transsexuálnych“ ľudí. Predsa len existuje rozdiel medzi transsexuálnymi a transrodovovými osobami a slovné spojenie „trans ľudia“ ich všetkých zahŕňa (ide o „strešný“ termín zahŕňajúci jedincov rôznych identít, ktoré patria pod tzv. spektrum rodových identít). Z tohto dôvodu ho budeme v rámci tohto článku používať aj my.

29 PALAZZANI, L.: *Gender in Philosophy and Law*. Heidelberg, New York, London: Springer, 2013, s. 1-10; KENNEDY, A. *Law, Gender Identity, and the Brain: Exploring Brain-Sex Theories in Judicial Decisions on Trans and Intersex Minors*. Abingdon, New York: Routledge, 2024, s. 21 et seq., ale aj BATKA, Ľ. Rodový nesúlad medzi sociálnym konštruktom a esencIALIZMOM. In *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 5-7.

Predmetné rozlišovanie medzi rodom a pohlavím prevzala osobitne tzv. druhá vlna feminizmu, známa svojím brojením proti biologickému determinizmu. Išlo o kritiku a odmietnutie predstavy, že psychologické a behaviorálne črty ľudského správania či spoločenské postavenie žien predstavujú prirodzený a nevyhnutný prejav ich biologického statusu.³⁰ Postupne sa v rámci druhej vlny feminizmu začal pojem *rod* používať v súvislosti s rodovými rolami, ktoré sú chápané ako „kultúrne a spoločensky vytvárané“.³¹

Hoci vo verejnom diskurze naďalej prevláda binárna koncepcia pohlavia (muž/žena), vnímaná ako relatívne stabilná a neproblematická pri určovaní jeho esenciálnych znakov, tento prístup je spochybňovaný viacerými biologickými argumentmi – napríklad existenciou intersex osôb. Niektoré, najmä postmoderné, teoretické prístupy zároveň zdôrazňujú diskurzívnu povahu samotného pohlavia, keďže aj v tomto kontexte existuje „široké spektrum biologických variant pohlavia a problematickosť rozhodovania o tom, kto je ženou a kto mužom.“³²

Sociálny konštruktivizmus predstavuje teoretický prístup, ktorý odmieta predstavu, že pohlavie a rod sú pevne dané biologické kategórie. Namiesto toho tvrdí, že ich význam a hranice sú výsledkom spoločenských interakcií, kultúrnych interpretácií a mocenských vzťahov, ktoré sa historicky menia.³³ Sociálny konštruktivizmus nadväzuje na symbolický interakcionizmus a sociálnu fenomenológiu, ktoré zdôrazňujú, že ľudia konajú voči svetu podľa významov, ktoré mu v sociálnych interakciách prisudzujú. Ľudské bytosti konajú voči veciam na základe významov, ktoré pre nich tieto veci majú, a tieto významy vznikajú vo vzájomnej in-

30 Dodajme, že dištinkcia medzi pohlavím a rodom, ako aj etablovanie pojmu rod, sa v rámci feministickej filozofie výraznejšie presadili v 70. rokoch 20. storočia, okrem iného aj vďaka vplyvnej práci Ann Oakley „*Sex, Gender and Society*“ (1972).

31 KICZKOVÁ, Z.: Problémy s rodovou identitou. In: KICZKOVÁ, Z., SZAPUOVÁ, M. (eds.), *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 64.

32 DUŠKOVÁ, Š.: Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: ŠIMÁČKOVÁ, K., HAVELKOVÁ, B., ŠPONDROVÁ, P. (eds.): *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 965. Viacerí poukazujú na to, že existujú variácie pri genitáliách a reprodukčných orgánoch ľudí (mužov a žien): niektorí muži sú narodení bez semenníkov a niektoré ženy bez maternice, niektorí muži neprodukujú spermie a niektoré ženy neprodukujú vajíčka. Genitálie a reprodukčné orgány sa môžu meniť počas života muža a ženy z rôznych dôvodov. Rovnako existujú zásadné odlišnosti pri hormonálnej a chromozomálnej štruktúre mužov a žien. Pozri: HINES, S.: Sex wars and (trans) gender panics: Identity and body politics in contemporary UK feminism. In: *The Sociological Review*, roč. 68, č. 4, s. 703-705, 708.

33 JACKSON, S., SCOTT, S.: Rehabilitating Interactionism for a Feminist Sociology of Sexuality. In: *Sociology*, roč. 44, č. 5, s. 811-826.

terakcii.³⁴ Z perspektívy sociálneho konštruktivismu rod nevychádza z biologickej podstaty, ale z interpretatívnych a interakčných procesov, prostredníctvom ktorých spoločnosť neustále vytvára, udržiava a legitimizuje rozdiely medzi „mužským“ a „ženským“. Realita (vrátane pohlavných a rodových kategórií) je teda sociálne konštruovaná, nie prirodzene daná alebo objavená.

Preto sociálny konštruktivismus spochybňuje biologický esencializmus, teda predstavu, že rodová identita je priamo odvodená od biologického pohlavia.³⁵ Tento prístup umožňuje kriticky skúmať, ako spoločnosť vytvára a udržiava predstavy o „normálnom“ tele a rodovej identite. V prípade intersexuality sa ukazuje, že telesné rozdiely nie sú samy osebe biologickými abnormalitami, ale sú sociálne interpretované prostredníctvom kultúrnych noriem o pohlaví a rode. Medicínske diskurzy často vnímajú intersex telá ako problém, ktorý treba „opraviť“, čím potvrdzujú binárne chápanie mužského a ženského. Ako upozorňujú Viloria a Nieto,³⁶ hodnotenie genitálií vychádza zo spoločenských predstáv o „správnom“ vzhľade, nie z objektívnych biologických kritérií.³⁷ Intersexualita sa často rámcuje ako „sociálna núdza“, pretože spochybňuje kultúrne normy, ktoré vyžadujú jednoznačné priradenie k binárnym pohlavným kategóriám.³⁸

34 MONRO, S., SAIFA WALL, S.: Social Theories. In: MONRO, S. et al.: *Intersex, Variations of Sex Characteristics, DSD: Critical Approaches*. Abingdon, New York, Routledge, 2025, s. 62-63.

35 Butler zdôrazňuje, že rod nie je prirodzenou ani stabilnou vlastnosťou subjektu, ale performatívnym aktom – opakovaným vykonávaním spoločensky očakávaných noriem a správania, ktoré vytvárajú ilúziu prirodzenosti a stability rodu. Porovnaj s BUTLER, J.: *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvovanie identity*. Bratislava: Aspekt, 2014, s. 43-44.

36 VILORIA, H., NIETO, M.: *The Spectrum of Sex: The Science of Male, Female, and Intersex*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publications, 2020, s. 76-77.

37 KIŠOŇOVÁ, R.: K autonómii a identite intersexuálnych osôb. In: BATKA, Ľ. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025, s. 84-94.

38 Rámcovanie narodenia intersex dieťaťa ako „sociálnej núdze“ vychádza z obáv o budúci rod/pohlavie dieťaťa, teda o to, ako sa dieťa začlení do spoločnosti. Biologická aj sociálna možnosť existencie intersex osôb je popieraná tým, že sa intersexualita interpretuje ako chybná, neúplná alebo abnormálna vývojová fáza, ktorú je potrebné „napraviť“, aby sa zachoval spoločenský *status quo*. Myšlienka, že by bolo možné vychovávať dieťa bez zbytočných medicínskych zásahov, sa pritom považuje za spoločensky neprijateľnú, porovnaj s KARKAZIS, K.: *Fixing Sex: Intersex, Medical Authority, and Lived Experience*. USA: Duke University Press, 2008, s. 39-40. No ako upozorňujú Surya Monro a Sean Saifa Wall tieto predstavy (rovnako ako inštitucionálne štruktúry, ktoré ich podporujú) sú fiktívne a ide o spoločenské konštrukty, ktoré je možné zmeniť. Porovnaj s MONRO, S., SAIFA WALL, S.: Social Theories. In: MONRO, S. et al.: *Intersex, Variations of Sex Characteristics, DSD: Critical Approaches*. Abingdon, New York, Routledge, 2025, s. 66.

Súhrnom možno dodať, že sociálny konštruktivizmus chápe pohlavie a rod ako sociálne, kultúrne a politicky podmienené kategórie, ktoré sú navzájom prepojené a neustále pretvárané. Odhaľuje, že hranice medzi „mužským“ a „ženským“, „normálnym“ a „abnormálnym“ nie sú prirodzené, ale výsledkom historických a mocenských procesov. Tým umožňuje kriticky prehodnotiť spoločenské normy, ktoré udržiavajú nerovnosti a vylúčenie, a otvára priestor pre uznanie rodovej, telesnej a identitnej diverzity.³⁹

Postštrukturalizmus, nadväzujúci najmä na diela francúzskeho filozofa Michela Foucaulta⁴⁰ a na psychoanalytické východiská Judith Butler,⁴¹ rozvíja kritiku esencialistických predstáv o identite, pohlaví a rode. Odmieťa chápať subjekt ako jednotnú, racionálnu a stabilnú entitu – namiesto toho tvrdí, že subjekt a jeho identita sú formované prostredníctvom diskurzov, teda systémov významov, ktoré vytvárajú a reprodujú spoločenské normy. V duchu Foucaultovej koncepcie biomoci (*biopower*) sú poznanie a moc neoddeliteľne späté: spoločenské inštitúcie (ako medicína, školstvo či štát) uplatňujú moc nad telami a populáciami tým, že definujú, čo sa považuje za „normálne“ a „zdravé“. Vzniká tak „vládnutie prostredníctvom normy“ (*governmentality*), keď ľudia normy internalizujú a regulujú sami seba podľa spoločenských očakávaní. V tejto perspektíve je aj pohlavie chápané ako produkt biopolitickej regulácie, nie ako biologická istota.⁴²

Judith Butler rozvíja tieto myšlienky pri analýze rodu a pohlavia. Podľa nej sú nielen rod, ale aj pohlavie diskurzívne a performatívne konštrukty, ktoré netvoria biologickú danosť, ale vznikajú prostredníctvom opakovaných spoločenských praktík.⁴³ Butler odmieta predstavu, že rod je odrazom „skutočného“ biologického

39 *Ibid.*, s. 62-66.

40 Osobitne: FOUCAULT, M.: *Herculine Barbin*. New York: Pantheon Books, 1980; FOUCAULT, M.: *History of Sexuality*. New York: Pantheon Books, 1980.

41 Najmä BUTLER, J.: *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. Bratislava: Aspekt, 2014.

42 MONRO, S., SAIFA WALL, S.: Social Theories. In: MONRO, S. et al.: *Intersex, Variations of Sex Characteristics, DSD: Critical Approaches*. Abingdon, New York, Routledge, 2025, s. 66-68.

43 „Ak sa spochybni nemenný charakter pohlavia, možno sa napokon ukáže aj to, že konštrukt nazývaný „pohlavie“ je rovnako kultúrne skonštruovaný ako rod. Možno pohlavie vždy aj bolo rodom a ukáže sa, že vlastne vôbec nejestvuje rozdiel medzi pohlavím a rodom. (...) pojem rod musí zároveň označovať samotný výrobný aparát, pomocou ktorého sa pohlavia ustanovujú. Výsledkom je, že rod nie je v takom istom vzťahu ku kultúre, v akom je pohlavie k prírode. Rod predstavuje aj diskurzívne/kultúrne prostriedky, ktorými sa produkuje a ustanovuje „pohlavná prirodzenosť“ alebo „prirodzené pohlavie“ ako „preddiskurzívne“, čiže také, ktoré bolo skôr ako kultúra, ustanovuje sa ako politicky neutrálny povrch, na ktorom koná kultúra.“ BUTLER, J.: *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. Bratislava: Aspekt, 2014, s. 44, pre širšie objasnenie pozri aj s. 29-30, 43-51.

pohlavia – naopak, tvrdí, že práve rodové performancie vytvárajú *ilúziu* prirodzenosti pohlavia. Identita tak nie je prejavom vopred existujúceho a stáleho „ja“, ale výsledkom sociálneho pôsobenia diskurzov, ktoré určujú, čo znamená byť „mužom“ či „ženou“. Zjednodušene, ľudia sú iba sumou ich skutkov, ktoré majú symbolický význam. Rod sa chápe ako to, čo „jedinec robí“, a nie ako to, „čo má“, „čím je“. Vzniká a pretrváva prostredníctvom opakovaných napodobňujúcich úkonov, ktorými sa potvrdzujú a udržiavajú spoločensky ustálené rodové vzorce správania.⁴⁴ Postštrukturalistické prístupy preto spochybňujú binárne rozdelenie pohlaví a rodov, ako aj predstavu, že biologické telo *determinuje* sociálnu identitu. Rozdiely medzi pohlaviami vytvára jazyk, akým o pohlaví a rode navzájom komunikujeme.⁴⁵

Opätovne zosumarizujme, v sociálnokonštruktivistkom a postštrukturalistickom ponímaní je dekonštruovaný binárny model mužskosti a ženskosti a zároveň sa presadzuje predpoklad premenlivosti rodu. Butler napríklad nechcela úplne poprieť biologické rozdiely medzi mužmi a ženami, ale upozorniť, že akonáhle začneme hovoriť o týchto rozdieloch (alebo o ženách a mužoch ako takých), nevyhnutne sa otvára otázka, ako ich presne charakterizovať. Reč o pohlaví a rode je totiž neoddeliteľne previazaná s kultúrnymi štruktúrami jazyka a spôsobmi interpretácie.

Z nášho priestoru môžeme spomenúť pohľad Šárky Duškovej, ktorá odvolávajúc sa na Christine Overall, preferuje koncepciu rodu ako „*kontinuálneho naratívu našej identity a jemu zodpovedajúcim preferenciám, inklináciám, životným plánom alebo hodnotám. Ide o neustále uskutočňovanie nášho sebaurčenia ako osoby (...)*“.⁴⁶ Predmetná koncepcia následne oprávňuje prijať záver, prihliadajúc na vzťah pohlavia a rodu, že „*rozdiel medzi cis a trans ľuďmi tkvie v tom, že zatiaľ čo cis ľudia svoje pohlavné [rodové] sebaurčenie, tento naratív, odvíjajú od pohlavia, ktoré im bolo pripísané pri narodení, a teda ho vytvárajú viac-menej v súlade so spoločenskou predstavou o ňom, naratív trans človeka sa od tohto pohlavia neodvíja alebo ho priamo odmieta*“.⁴⁷ A pohľad o „zosúladení“ pohlavia a rodu je takto odmietaný, keďže cieľom trans osôb „*nemusí byť ani potvrdenie, že vždy bol niekým iným. Hľadá najmä uznanie toho, že má právo si sám určiť, kým*

44 BATKA, L. Rodový nesúlad medzi sociálnym konštruktom a esencionalizmom. In *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 5.

45 BUTLER, J.: *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. Bratislava: Aspekt, 2014, s. 13-16.

46 DUŠKOVÁ, Š.: Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: ŠIMÁČKOVÁ, K., HAVELKOVÁ, B., ŠPONDROVÁ, P. (eds.): *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 965.

47 *Ibid.*

je.⁴⁸ Rodové sebaurčenie má byť práve prostriedkom na to, aby bolo trans osobám garantované právo „určiť si, kto sú“.

Vzťah medzi pohlavím a rodom potom možno chápať *dialekticky* – tranzícia, resp. rodové sebaurčenie, pritom predstavuje moment syntézy. V takto koncipovanom modeli je prítomný *konflikt*, ktorý má zásadný význam na individuálnej aj spoločenskej úrovni. Tento konflikt je však trvalý a všadeprítomný, čo znemožňuje dosiahnuť definitívny či uzavretý naratív. Identita nie je stav harmónie, ale *proces*, v ktorom sa prelínajú rozpory, napätie a nestálosť. Ani rodová identita preto nepredstavuje koherentný, nemenný a stabilný naratív. Rodové sebaurčenie možno následne chápať ako moment zmiernenia tohto konfliktu – ako právo *určiť si, kým som*. Z toho vyplýva, že akékoľvek obmedzenia tranzície, najmä tie, ktoré zasahujú do telesnej integrity trans osôb (napr. povinná sterilizácia, nevyhnutná hormonálna liečba či iné zákroky), ako aj patologizujúce postupy (napr. povinné psychologické alebo lekárske posudky), sú vnímané ako neprijateľné, pretože obmedzujú základné právo na (rodové) sebaurčenie. Napokon, rodová identita sa môže počas života viackrát meniť, čím prirodzene spochybňuje a podkopáva stále dominantný binárny model pohlavia a rodu.⁴⁹

Je škoda, že sa pri problematike pohlavia a rodu neopiera častejšie o poznatky z antropológie, osobitne tej kultúrnej. V nej sa rod často chápe ako historicky a kultúrne podmienený konštrukt, ktorý presahuje biologickú determináciu tela. Už klasické antropológické výskumy naznačujú, že koncept rodu nemožno redukovať len na produkt západného akademického diskurzu druhej polovice 20. storočia.⁵⁰ Rozmanité formy rodových identít existovali dávno predtým v rôznych spoločnostiach, čo dokladajú dnes už známe etnografické štúdie Margaret Mead o pohlavných rolách v Oceánii, ako aj výskumy Bronisława Malinowského v oblasti Trobriandských ostrovov.⁵¹ Tieto pozorovania ukázali, že sociálne

48 *Ibid.*, s. 966.

49 SABJÁN, N.: Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 232-234. Nehovoriac o tom, že binárny model je už v súčasnosti predmetom kritiky a viaceré krajiny umožňujú zvoliť si tretie pohlavie, príkladom porovnaj s CLARKE, A. J.: They, Them, and Theirs. In: *Harvard Law Review*, 2019, roč. 132, č. 3, s. 896-991; HOLZER, L.: Smashing the Binary? A new era of legal gender registration in the Yogyakarta Principles Plus 10. In: *International Journal of Gender, Sexuality and Law*, roč. 1, č. 1, 2020, s. 98-133.

50 Porovnaj napríklad s ROSALDO, M. Z.: Woman, Culture, and Society: A Theoretical Overview. In: ROSALDO, M. Z. & LAMPHERE, L. (Eds.), *Woman, Culture, and Society*. Stanford: Stanford University Press, 1974, s. 17-42.

51 Pričom ide o výskumy uskutočňované ešte v prvej polovici 20. storočia, porovnaj napríklad s MEAD,

roly, status a identita jednotlivcov neboli určované výlučne biologickým pohlavím, ale formované súborom kultúrnych, ekonomických i spirituálnych faktorov. Etnologické poznatky o komunitách, ako sú severoamerickí „Two-Spirit“ ľudia, hijra v Južnej Ázii (Indii, Nepále, Pakistane či Bangladéši) či fa’afafine v Polynézii, ďalej potvrdzujú, že rodové prežívanie sa historicky opieralo o široké spektrum spoločenských významov, ktoré presahovali biologickú pohlavnú binaritu.⁵² Ako uvádza Stefano Osella, viacero štúdií „*sposchybňuje výhradnú a univerzálnu existenciu mužsko-ženskej binarity, pričom iné rodové identity sú zvyčajne redukované na patologické deviácie.*“⁵³ Preto nie je možné tvrdiť, že fenomén nebinarity, vyskytujúci sa (a sposchybňovaný) dnes, je akýmsi recentným javom v západných spoločnostiach. Nebinarita (a prekonanie biologickej pohlavnej binarity) je historicky známa a je prítomná aj v mimoeurópskom kontexte (Ázia, Amerika atď.).⁵⁴ Tieto zistenia taktiež naznačujú, že potreba formovať rodové identity je pre ľudské spoločenstvá antropologickou konštantou, prítomnou dávno pred vznikom moderných teórií rodu a súčasných koncepcií vzťahu pohlavia a rodu.

Do istej miery na uvedené nadviazal dnes Agustín Fuentes, ktorý v nedávnej rezonujúcej publikácii *Sex Is a Spectrum* (2025) rozvíja biokultúrny prístup k problematike pohlavia, podľa ktorého je ľudská biológia neoddeliteľne spätá s kultúrnymi a sociálnymi procesmi. Kritizuje esencialistické chápanie pohlavia ako striktné binárneho systému a argumentuje, že variabilita v rámci chromozómov, hormónov, gonád a fenotypových prejavov dokazuje, že biologické „mužské“ a „ženské“ kategórie predstavujú len štatistické priblíženia, nie nemenné prírodné fakty.⁵⁵ Na základe etologických, genetických a antropologických poznatkov poukazuje, že sexualita a pohlavné správanie v živočíšnej ríši (vrátane človeka) sa odohrávajú v kontinuálnom spektre, nie v dichotómii. Binárne chápanie pohlavia

M.: *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: William Morrow, 1935; MALI-
NOWSKI, B.: *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia*. London: Routledge, 1929.

52 CLARKE, A. J.: They, Them, and Theirs. In: *Harvard Law Review*, 2019, roč. 132, č. 3, s. 932-933, ako aj KIŠOŇOVÁ, R. Predsudok v súdobej spoločenskej realite. In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 132-133 a KIŠOŇOVÁ, R.: The Individual's Identity in Contemporary Society. In: *Language, Individual & Society*, 18, s. 236.

53 OSELLA, S.: When Comparative Law Walks the Path of Anthropology: The Third Gender in Europe. In: *German Law Journal*, roč. 23, č. 7, 2022, s. 927.

54 Pre viac pozri i CLARKE, A. J.: They, Them, and Theirs. In: *Harvard Law Review*, 2019, roč. 132, č. 3, s. 905 *et seq.*

55 FUENTES, A.: *Sex Is a Spectrum: The Biological Limits of the Binary*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2025, s. 122-124.

má nielen vedecké limity, ale aj sociálne dôsledky, pretože legitimizuje diskrimináciu a medicínske či právne kategorizácie, ktoré nereflektujú reálnu biologickú a kultúrnu rozmanitosť.⁵⁶ Fuentes zdôrazňuje potrebu chápať ľudské telo ako dynamickú entitu formovanú interakciou genetiky, ekológie, vývinu a kultúrnych hodnôt. Tu možno vidieť snahu o posun od biologického determinizmu k pluralistickému modelu, v ktorom pohlavie nie je binárnou kategóriou, ale fluidným, premenlivým a kultúrne významovo sprostredkovaným spektrom spôsobov, ako byť človekom.⁵⁷

V ostatnom období rezonuje i postoj, ktorý je označovaný ako „common sense approach“ (prístup „zdravého rozumu“), sformulovaný Doriane L. Coleman a reprezentujúci istý kompromisný pohľad. Táto pozícia predstavuje pragmatický, empiricky podložený a snahu o hodnotovo vyvážený spôsob uvažovania o pohlaví a rode, ktorý sa usiluje o súlad medzi vedeckou realitou a ľudskou dôstojnosťou. Podľa Coleman je nevyhnutné zachovať schopnosť rozlišovať medzi biologickým pohlavím (sex) a sociálno-kultúrnym rodom (gender), pretože tieto kategórie opisujú odlišné, no vzájomne prepojené roviny ľudskej existencie. Trvá na tom, že pohlavie je biologicky binárny fenomén – viazaný na reprodukčné funkcie a chromozómové usporiadanie – hoci jeho prejavy môžu byť „atypické“. Naproti tomu rod chápe ako variabilný a kultúrne podmienený spôsob prežívania identity. Základom prístupu „zdravého rozumu“ je podľa nej rozlíšenie týchto pojmov bez popierania reality jedného či druhého: „*Sme schopní premýšľať o dvoch veciach súčasne a s rozvahou: môžeme uznávať rodovú identitu bez toho, aby sme popierali realitu biologického pohlavia.*“⁵⁸

Z tejto pozície Coleman rozvíja sériu aplikácií prístupu „zdravého rozumu“ na konkrétne spoločenské témy. V oblasti športu obhajuje kategorizáciu podľa pohlavia ako spravodlivý predpoklad rovnosti príležitostí pre ženy, pričom súčasne podporuje inklúziu transrodových osôb v nekompetitívnych prostrediach. V oblasti rodovo afirmatívnej medicíny Coleman argumentuje v prospech toho, aby sa postupovalo na základe dôkazov a s rešpektom k individuálnemu prežívaniu, pričom zdôrazňuje povinnosť lekárov konať zodpovedne, obozretne a v najlepšom záujme (najmä detského) pacienta. V širšom spoločenskom kontexte Coleman vyzýva k modelu „sex-smart“ spoločnosti, nie „sex-blind“; teda k takému poriadku, ktorý nepopiera význam pohlavia, ale chápe ho ako faktor spoluurčujúci spravodlivosť,

⁵⁶ *Ibid.*, s. 124.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 122-124 a 149-150.

⁵⁸ COLEMAN, D. L.: *On Sex and Gender: A Commonsense Approach*. New York a iné: Simon & Schuster, 2024, s. 238.

bezpečnosť a rovnosť. Jej prístup „zdravého rozumu“ preto stojí na presvedčení, že pluralitná demokracia si vyžaduje rozpravu založenú na faktoch, vzájomnom rešpekte a empiricky overiteľnej realite ľudského života.⁵⁹

Z recentných debát o vzťahu pohlavia a rodu osobitne rezonuje debata v súčasnom feministickom diskurze. Ak by sme sa naň pozreli, zistili by sme, že ide o komplikovaný pohľad. Dnes použiť slovo „feminizmus“ a prihlásiť sa k feminizmu znamená prevziať pojmový batoh, ktorého obsah je dynamický a doslova sa oň zápasí (a to najmä pri otázke pohlavia a rodu).⁶⁰ Základom týchto, dodnes prebiehajúcich diskusií, sú komplexné – miestami až metafyzické – otázky týkajúce sa konceptov pohlavia a rodu, ich vzájomného vzťahu či interakcie a tiež možnosti dospieť k univerzálnej definícii „ženy“ a „ženskosti“. Vybrané predstaviteľky a predstavitelia tzv. rodovo-kritického feminizmu (Janice Raymond, Sheila Jeffreys, Mary Daly, Kathleen Stock, Holly Lawford-Smith⁶¹) kladú dôraz na pohlavie a vracajú sa k esencialistickému chápaniu „ženy“, pričom biologické črty (najmä pohlavné orgány) sú zásadným pri určovaní „ženskosti“. Dochádza k „obráteniu naruby“ už spomínanej tézy Simone de Beauvoir a poukazuje sa, že osoba sa nestáva ženou, ale sa ňou rodí.⁶² Nadalej platí argument pohlavia ako hlavného dôvodu útlaku žien – nevýhody, ktorým ženy čelia, sa pripisujú ich reprodukčným funkciám. Tento argument však býva neraz zneužívaný na odmietanie práv trans osôb.⁶³ Osobitne ide o prípady snáh o zmenu právnej úpravy, ktorá bude mať

59 *Ibid.*, kapitola č. 9.

60 Pozri v BERDISOVÁ, L.: Kopernikovský obrat cez feministickú teóriu práva. In: *Právny obzor*, roč. 105, č. 5, 2022, s. 407.

61 Osobitnú pozornosť v týchto debatách má J. K. Rowling, ktorá sa prostredníctvom príspevkov na sociálnych sieťach či rozsiahlejších textov vyjadrovala (a aj naďalej vyjadruje) k problematike rodu a pohlavia, najmä od roku 2020. Často prejavuje sympatie s kontroverznými príspevkami na sociálnych sieťach, ktoré mnohí hodnotia ako transfóbne a nenávisťné voči trans komunite. Osobitne zarezoval jeden jej blog, v ktorom varovala pred škodlivým trans aktivizmom, ktorý sa snaží o „eróziu legálnej definície pohlavia a jeho nahradenie rodom“, pričom kritizovala aj návrh zákona o tranzícii na báze princípu sebaurčenia (v subjektívnom, antiesencialistickom ponímaní), ktorý bol v tom čase prejednávaný škótskou vládou. Blog je k dispozícii tu: ROWLING, J. K.: J.K. Rowling Writes about Her Reasons for Speaking out on Sex and Gender Issues. In: *jkrowling.com*. Zverejnené dňa 10. júna 2020. Dostupné na: <https://www.jkrowling.com/opinions/j-k-rowling-writes-about-her-reasons-for-speaking-out-on-sex-and-gender-issues/> (cit. 31-10-2025).

62 RAYMOND, J.: *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male*. Boston: Beacon Press, 1979, s. 31.

63 *Ibid.*, s. 31. Ako sme však už naznačili, dôraz kladený na pohlavie ako biologickú kategóriu a snaha prísť s akousi univerzálnou skúsenosťou žien či ženstva bola v rozpore s vtedajšími trendmi, napríklad s postštrukturalizmom, resp. postmodernými prístupmi. Prelomový bol v tomto smere intersekcionalný prístup, ktorý bol charakteristický najmä pre postmoderné feministické teórie.

základ v tzv. rodovom sebaurčení, t. j. spôsobu právneho uznania prepisu rodu na základe (písomného) vyhlásenia trans osoby pred príslušnou štátnou autoritou, no bez potreby preukázať existenciu rodovej inkongruencie⁶⁴ a bez akýchkoľvek ďalších medicínskych či iných podmienok (napr. potreba preukázať, že daná osoba žila v preferovanom rode po určitú dobu).⁶⁵

Takto „voľne“ nastavená právna úprava tranzície je ostro kritizovaná zo strany rodovo-kritického feminizmu a poukazovalo sa, že pojem „rodová identita“ v takto flexibilnom ponímaní je vo všeobecnosti hrozbou pre práva žien.⁶⁶ V porovnaní s trans inkluzívnym feminizmom, ktorý považuje trans ženy za *ženy* a nepovažuje rodovú identitu za hrozbu, časť rodovo-kritického feminizmu považuje trans ženy za mužov v biologickom aj spoločenskom zmysle a podľa nich predstavujú hrozbu pre ženy a priestory, do ktorých majú mať prístup výlučne cis ženy.⁶⁷ Právna úprava, ktorá by umožnila rodové sebaurčenie, by vystavilo ženy ešte väčšej hrozbe zo strany mužského násillia, obťažovania atď.⁶⁸ V politickej rovine sa rozkol medzi feministkami kritickými voči rodovej identite a feministkami inkluzívnymi voči trans ľuďom prejavil najmä v otázke sebaidentifikácie rodu a táto debata vyústila

Ako sme už uviedli v úvode, predstavitelia a predstaviiteľky tejto línie sa stavali kriticky voči radikálnemu feminizmu, keďže zovšeobecňoval skúsenosť určitej skupiny žien. Pozri viac v CRENSHAW, K.: Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critiques of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In: *University of Chicago Legal Forum*, roč. 1989, č. 1, s. 139-167; MINDA, G.: *Postmodern Legal Movement: Law and Jurisprudence At Century's End*. New York: New York Press, 1996, s. 128-148.

64 Rodová inkongruencia je nesúlad rodu prideleného pri narodení s rodom, s ktorým sa daná osoba identifikuje. Pozri v CLAASEN-VAN DER GRINTEN, H. (et al.): Gender incongruence and gender dysphoria in childhood and adolescence – current insights in diagnostics, management, and follow-up. In: *European Journal of Pediatrics*, roč. 180, č. 5, 2020, s. 1349-1357.

65 METEŇKANYČ, O. M.: Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise rodu. In: *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 95-96.

66 PAPE, M.: Feminism, Trans Justice, and Speech Rights: A Comparative Perspective. In: *Law and Contemporary Problems*, roč. 85, 2022, s. 225.

67 Pozri napríklad STOCK, K.: Changing the concept of “woman” will cause unintended harms. In: *The Economist*, zverejnené dňa 6 júla 2018. Dostupné na: www.economist.com/open-future/2018/07/06/changing-the-concept-of-woman-will-cause-unintended-harms (cit. 31-10-2025).

68 STOCK, K., WHITE, R.: Gender Wars: two opposing perspectives on the trans and women's rights debate. In: *Prospect* [online], 2021. Dostupné na: <https://www.prospectmagazine.co.uk/essays/gender-wars-two-opposing-perspectives-on-the-trans-and-womens-rights-debate> (cit. 31-10-2025); CHAPPELL, S., LAWFOORD-SMITH, H.: Transgender: a dialogue. In: *Aeon* [online], 2018. Dostupné na: <https://aeon.co/essays/transgender-identities-a-conversation-between-two-philosophers> (cit. 31-10-2025).

do tzv. „vojen o toalety“ a do konfliktu týkajúceho sa priestorov vyhradených výlučne pre ženy.⁶⁹

Dodajme, že navrátením sa k biologickému ponímaniu ženskosti prostredníctvom kategórie pohlavia sa viaceré rodovo-kritické feministky a feministi vrátili k hlásaniu binárnemu chápaniu pohlavia (existujúce len dve pohlavia – ženské a mužské).⁷⁰ Predmetné chápanie je dominantným aj v práve, na ktoré sa zameriame v nasledujúcej časti.

2 Právo, pohlavie a rod (medzi samozrejmou a dualizmom)

Právo v liberálnych demokraciách je systémom normatívneho usporiadania, ktorého ambíciou je mimo iného zabezpečiť pomocou regulácie stabilné spolunažívanie a zároveň rešpektovať princípy právneho štátu (vrátane snahy chrániť základné práva a slobody jednotlivcov). Napriek tomu je zrejmé, že ideologické naratívy a rozmanité teoretické koncepcie (niektoré z nich sme si už priblížili), ktorých zástancovia medzi sebou súperia o interpretáciu vzťahu medzi pohlavím a rodom, môžu výrazne komplikovať zmenu zaužívaných prístupov k tejto relácii.

Myslíme si, že právna teória aj prax stále pristupujú k pojmom pohlavie a rod prevažne nekriticky, často ich považujú za samozrejmé kategórie, pričom pojem pohlavia sa neraz chápe ako akási notorieta. V právnych textoch, rozhodovacej praxi či verejnom diskurze sa preto stretávame s dvoma typickými prístupmi: buď tieto pojmy ostávajú nerozlíšené a „samozrejmé“, alebo sú, naopak, ostro oddelené – spravidla v duchu opozície medzi „biologickým faktom“ (pohlavie) a „kultúrno-psychologickou konštrukciou“ (rod). Prvý z týchto prístupov môžeme označiť ako *samozrejmý*, druhý ako *dualistický*.

69 Pre viac k samotnej argumentácii rodovokritického feminizmu, pozri i v SABJÁN, N.: Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KÍŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 220-238.

70 „Existujú dve pohlavia, mužské a ženské, a intersexuálne stavy to nijako nezmenšujú.“ LAWFORD-SMITH, H.: *Gender-Critical Feminism*. Oxford: Oxford University Press, 2022, s. x. Dodajme, že sa nám javí, že literatúra rodovo-kritického feminizmu často vykazuje výraznú rezervovanosť (až nepriateľstvo) voči osobám s intersex variáciami a ich životným skúsenostiam, pričom zároveň poukazuje na obmedzené porozumenie vedeckým poznatkom o vývine pohlavia. Viaceré autorky z tohto okruhu spochybňujú alebo zľahčujú odhady výskytu intersex osôb, čím sa usilujú znížiť ich spoločenský a teoretický význam. Pre takéto „ukážkové“ vyjadrenie pozri SULLIVAN, S.: Sex and the census: Why surveys should not conflate sex and gender identity. In: *International Journal of Social Research Methodology*, roč. 23, č. 5, 2020, s. 520.

Oba prístupy však môžu viesť k tomu, že sa s konceptmi pohlavia a rodu v práve narába ako s hodnotovo neutrálnymi, čo posilňuje tradičný naratív o práve ako o univerzálnom a objektívnom systéme. Tento predpoklad je však spochybňovaný viacerými smermi právneho myslenia – najmä feministickými a queer teóriami, ktoré chápu právo ako systém reprodukujúci rodové hierarchie a privilegujúci určité identity (najmä mužské, heterosexuálne a cisrodové) ako normu. Z tohto hľadiska možno konštatovať, že aj doterajšie dominantné prístupy právneho myslenia – či už samozrejmy alebo dualistický – produkujú chápanie vzťahu pohlavia a rodu ako mocenského nástroja, ktorý konštruuje, vylučuje a hierarchizuje.⁷¹ Inými slovami, právo nie je *rodovo ani pohlavne neutrálné*, ale *rodovo a pohlavne formované*: vytvára a udržiava konkrétny poriadok rodových a pohlavných identít a ich spoločenských postavení.

V ostatnom období však možno pozorovať snahy o problematizáciu takéhoto nazerania v rámci právnej vedy – ak nie priamo jeho kritiku, tak prinajmenšom pokusy o zásadnú rekonceptualizáciu chápania kategórií pohlavia a rodu a ich vzájomného vzťahu. Tieto iniciatívy sú zatiaľ najviditeľnejšie v akademickom prostredí, no postupne prenikajú aj do praxe, najmä na medzinárodnej a európskej úrovni. V činnosti ľudskoprávných aktérov možno čoraz výraznejšie sledovať prijímanie tézy o rodovo a pohlavne formovanom práve, predovšetkým v kontexte ochrany sexuálnych a rodových menšín a snahy o nové, inkluzívnejšie porozumenie ich postavenia v rámci právneho systému.

Napríklad na medzinárodnej úrovni ochrana rodovej identity jednotlivca predstavuje súčasť existujúcich štandardov v oblasti ľudských práv, pričom ju možno zaradiť pod rámec práva na súkromie. Možno poukázať na rozhodnutia Výboru OSN pre ľudské práva,⁷² ktoré síce nemajú právne záväzný charakter, ale poskytujú autoritatívny výklad ustanovení Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ratifikovaného Slovenskou republikou. Takúto ochranu rodovej identity uznal aj ESLP.⁷³

71 GILLERI, G. *Sex, Gender, and International Human Rights Law: Contesting Binaries*. Abingdon, New York: Routledge, 2024, s. 1 a nasl.

72 Human Rights Committee, *G v Australia*, Communication No. 2172/2012 (CCPR/C/119/D/2172/2012) (UN HRC, 15 June 2017). Dostupné na internete: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/AUS/CCPR_C_119_D_2172_2012_25976_E.pdf (cit. 31-10-2025).

73 Pozri: ECtHR: *Factsheet – Gender identity issues*. Dostupné na internete: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_gender_identity_eng (cit. 31-10-2025). Zároveň dodajme, že sa začína venovať osobitná pozornosť aj rodovým zločinom v medzinárodnom trestnom práve, ide najmä o zločiny typu núteného manželstva, ale aj zločin prenasledovania na základe rodu, pozri v MARE-

Ochrana trans osôb a ich práv sa objavuje aj v ďalších relevantných dokumentoch, napríklad v Jogjakartských princípoch. Tento dokument, považovaný za kľúčový nástroj typu *soft law*, bol vypracovaný panelom odborníkov a odborníčok v oblasti ľudských práv, ako aj sexuálnej orientácie a rodovej identity.⁷⁴

V tomto kontexte sú relevantné aj správy nezávislého experta OSN pre ochranu pred násilím a diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity, ktoré sú publikované v rámci systému ochrany ľudských práv OSN. Už v tematickej správe z roku 2018 sa v odporúčaníach pre štáty uvádza, že by mali z vnútroštátnej legislatívy odstrániť všetky invazívne požiadavky spojené s tranzíciou, vrátane sterilizácie, medicínskych zákrokov (napr. chirurgických alebo hormonálnej liečby), ako aj povinnosti absolvovať lekárske či psychologické posudky ako podmienku tranzície. Zároveň bolo štátom odporúčané prijať právnu úpravu založenú na princípe rodového sebaurčenia.⁷⁵ Tieto odporúčania boli potvrdené a ďalej rozvinuté aj v následnej správe z roku 2021. Cieľom týchto iniciatív je okrem iného depatologizácia a destigmatizácia transrodových osôb a odstránenie prekážok pri právnom uznaní ich rodovej identity.⁷⁶

V ďalších dokumentoch, ako napríklad v rezolúcii č. 2048 z roku 2015 vydanou Parlamentným zhromaždením Rady Európy⁷⁷, v tematickom reporte o právnom uznaní rodu v Európe z roku 2022, ktorý bol takisto vydaný Radou Európy⁷⁸,

ČEK, L.: Rodové zločiny podľa medzinárodného práva. In: *Justičná revue*, roč. 76, č. 1, 2024, s. 32, prípadne i v MAREČEK, L.: *Medzinárodné trestné právo a jeho implementácia v slovenskom právnom poriadku*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 108-124.

74 Napríklad sa v nich uvádza, v princípe č. 3, že „právne uznanie rodovej identity nemožno nikdy podmieňovať podstúpením lekárskeho postupu; a to ani chirurgickej zmeny pohlavia, sterilizácie či hormonálnej liečby. Právnomu uznaníu rodovej identity nemožno nikdy zabrániť na základe existencie manželstva či rodičovstva. Nikoho nemožno vystavovať tlaku utajovať, potláčať či popierať svoju sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu.“

75 Rada OSN pre ľudské práva. *Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*, 2018, A/HRC/38/43.

76 Rada OSN pre ľudské práva. *Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: The law of inclusion*, 2021, A/HRC/47/27.

77 Rada Európy (Parlamentné zhromaždenie). *Discrimination against transgender people in Europe*, Doc. 13742, 2015. Dostupné na internete: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736> (cit. 31-10-2025).

78 Rada Európy. *Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe*, 2022. Dostupné na: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3> (cit. 31-10-2025).

či v Yogyakartských princípoch z roku 2007, doplnené v roku 2017 ďalšími dodatočnými 10 princípmi (tzv. YP+10)⁷⁹, nájdeme identický záver – t. j. požadujú sa legislatívne zmeny umožňujúce podstúpiť tranzíciu na základe princípu rodového sebaurčenia.⁸⁰

Princíp rodového sebaurčenia je podporovaný aj viacerými významnými mimovládnymi organizáciami, ako sú Amnesty International, Human Rights Watch, Transgender Europe či ILGA-Europe.

Väčšina zo spomenutých dokumentov rovnako požaduje aj právne uznanie nebinarity, t. j. tretieho pohlavia/rodu.⁸¹ Treba zároveň zdôrazniť, že viaceré z nich majú povahu *soft law*, a teda nie sú právne záväzné pre štáty. Napriek tomu možno pozorovať zreteľný trend, podľa ktorého sa legislatívne úpravy tranzície na medzinárodnej aj európskej úrovni postupne približujú k akceptovaniu princípu rodového/pohlavného sebaurčenia. Tento prístup zároveň získava podporu aj v časti akademickej obce.⁸²

Ide však iba o jeden z trendov, ktorý existuje na medzinárodnej, resp. regionálnej (európskej) úrovni. Vo všeobecnosti sa však domnievame, že v posledných rokoch sa naprieč európskymi krajinami vyprofilovali tri odlišné trajektórie, ktoré charakterizujú súčasné trendy vo vývoji ľudskoprávneho diskurzu vo vzťahu medzi pohlavím a rodom. Osobitné impulzy k ich formovaniu a profilovaniu možno nájsť v rastúcom záujme o (ne)právny status najmä trans, intersex a nebinárnych

79 Konkrétne ide o princíp č. 31.

80 Pričom tento trend je potvrdzovaný i ostatnými vybranými krokmi medzinárodných ľudskoprávných aktérov, z posledných uveďme napríklad Odporúčanie Výboru ministrov členským štátom o rovnakých právach intersex osôb CM/Rec(2025)7 zo dňa 07. 10. 2025, dostupné na: <https://search.coe.int/cm?i=091259488028b934> (cit. 31-10-2025), či aj za zmienku stojí nová stratégia pre rovnosť LGBTIQ+ osôb na obdobie 2026 – 2030, ktorú prijala Európska komisia a v ktorej deklarovala, že plánuje sprostredkovať výmenu skúseností medzi členskými štátmi s cieľom podporiť zavádzanie modelov právneho uznávania rodu, ktoré vychádzajú z princípu rodového sebaurčenia a neobsahujú vekové obmedzenia. Porovnaj s Európska komisia: Union of Equality: *LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030*. COM(2025) 725 final, zverejnená dňa 20. 10. 2025, s. 15. Dostupná na: https://commission.europa.eu/publications/lgbtiq-equality-strategy-2026-2030-0_en (cit. 31-10-2025).

81 Napríklad princíp č. 13 Yogyakartských princípov.

82 Pre detailnejšiu analýzu princípu rodového sebaurčenia ako preferovaného modelu pozri: SABJÁN, N.: Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KISOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol.: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 232-234; METEŇKANYČ, O. M.: Princíp rodového sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise rodu. In: *Historia et theoria iuris*, roč. 14, č. 1, 2022, s. 92-126.

osôb. Už v minulosti sme tieto tendencie analyzovali v kontexte rozhodnutí týkajúcich sa uznania tretieho rodu či právneho pohlavia,⁸³ keďže tieto prípady sa týkali spomenutých skupín – zahŕňajúcich široké spektrum jednotlivcov, ktorých rodové a pohlavné identity sa prejavujú rozmanitými, často fluidnými spôsobmi a nemožno ich striktne vymedziť v rámci binárneho chápania pohlavia a rodu. V súčasnosti preto môžeme hovoriť o troch „ľudskoprávných trajektóriách“:

1. **Progresívna trajektória**, ktorá vníma pohlavie a rod prevažne optikou sociálneho konštruktivismu;
2. **Tradicionalistická trajektória**, vychádzajúca z biologického determinizmu a zdôrazňujúca potrebu exkluzivity pohlavia ako nosného identifikátora jednotlivcov v právnych vzťahoch, ako aj nutnosť zachovania binárnej štruktúry právneho systému;
3. **Esencialisticko-inkluzívna trajektória**, ktorá predstavuje svojský a kompromisný prístup – usiluje sa o prekročenie pohlavnej binarity (najmä v kontexte zviditeľňovania existencie intersex osôb), no zároveň vychádza z biologických črt jednotlivcov a reflektuje komplexnosť kategórie pohlavia s využitím poznatkov súčasnej genetiky a medicíny.

Skúsme si ich bližšie priblížiť, a to primárne prostredníctvom rozhodovacej praxe vnútroštátnych či medzinárodných súdov.

Ad 1) Progresívna trajektória

Za osobitne významné možno označiť rozhodnutie belgického Ústavného súdu z roku 2019.⁸⁴ Prípád sa týkal legislatívy prijatej v roku 2017, ktorá bola napadnutá na ústavnom súde. Spomínaný zákon zaviedol možnosť právnej tranzície na základe princípu rodového sebaurčenia, teda v zásade na základe vlastného vyhlásenia jednotlivca. Napadnutá právna úprava bola predmetom preskúmania z dôvodu údajného rozporu niektorých jej ustanovení s ústavou. Ústavný súd identifikoval dve problematické oblasti: po prvé, zákon obmedzoval princíp rodového sebaurčenia tým, že nepripúšťal uznanie tretieho pohlavia či rodu mimo binárneho rámca; a po druhé, tranzíciu koncipoval ako trvalý právny stav, čím fakticky vylučoval možnosť rodovej fluidity. Súd uznal opodstatnenosť prednesených výhrad a konštatoval nesúlad niektorých ustanovení zákona s ústavou, konkrétne s právom na súkromný a rodinný život v spojení s princípom rovnosti. Podľa jeho názoru neexistuje racionálne odô-

83 SABJÁN, N.: Právo a rodová (ne-)binarita: analýza recentných rozhodnutí súdov v oblasti právneho uznania tretieho rodu. In: BATKA, E.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 88-95.

84 Cour constitutionnelle, arrêt n° 99/2019 du 19 juin 2019.

vodnenie pre rozdielne zaobchádzanie medzi osobami patriacimi do binárnej rodovej štruktúry, ktoré môžu uskutočniť právnu tranzíciu, a nebinárnymi osobami, ktorým táto možnosť chýba. Takéto rozlíšenie preto predstavuje formu diskriminácie.

K obdobnému záveru dospel súd aj v otázke rodovej fluidity. Rozpor s princípom rovnosti videl medzi osobami so stálou rodovou identitou a tými, ktorých identita je fluidná. Hoci uznal legitímny cieľ právnej úpravy – predchádzanie zneužitiu zákona opakovanými tranzíciami – dospel k záveru, že tento cieľ je už dostatočne zabezpečený trojmesačnou lehotou „na rozmyslenie“ a kontrolnou právomocou prokurátora (Procureur du Roi). Ďalšie obmedzenia preto považoval za neprimerané vo vzťahu k sledovanému cieľu.

Porovnateľný záver, pokiaľ ide o právne uznanie tretieho pohlavia či rodu, zaujal aj kolumbijský Ústavný súd vo svojom rozhodnutí z roku 2022. Súd konštatoval, že právna úprava, ktorá neumožňuje uznanie rodovej identity mimo binárneho rámca, je v rozpore s ľudskou dôstojnosťou, právom na uznanie osobnej identity a právom na slobodný rozvoj osobnosti. Rovnako ako belgický Ústavný súd aj kolumbijský súd identifikoval porušenie zákazu diskriminácie, keďže nebinárne osoby boli znevýhodnené oproti binárnym trans osobám. Pokiaľ ide o otázku rodovej fluidity, súd označil desaťročný interval medzi jednotlivými právnymi tranzíciami za neprimeraný a zdôraznil jeho negatívne sociálne a psychologické dôsledky.⁸⁵

Za zmienku stoja aj rozhodnutia Najvyššieho súdu Indie⁸⁶ a Medziamerického súdu pre ľudské práva.⁸⁷ Indický súd vo svojom prelomovom rozhodnutí rozšíril pojem rodovej identity aj na tretiu kategóriu, pričom prihliadal najmä na postavenie komunity hijra. Toto rozhodnutie však vyvolalo značnú diskusiu a je predmetom rôznych interpretácií.⁸⁸ Pokiaľ ide o medziamerický súd pre ľudské práva, ten vo svojom poradnom stanovisku síce explicitne nekonštatoval, že neuznanie tretieho pohlavia alebo rodu je v rozpore s americkým Dohovorom o ľudských právach, ale uznal právo na rodové sebaurčenie. Z jeho výkladu pojmu rodová identita, ktorý súd chápe pomerne extenzívne, možno implicitne vyvodit', že štáty majú povinnosť uznať existenciu tretieho pohlavia či rodu.

85 Pozri: Corte Constitucional, febrero 4, 2022, Sentencia T-033/22; OSELLA, S., RUBIO-MARÍN, R.: Gender recognition at the crossroads: Four models and the compass of comparative law. In: *International Journal of Constitutional Law*, roč. 21, č. 2, 2023, s. 597.

86 NALSA v. Union of India and Others [2014] (1) SCC.

87 Advisory Opinion oc-25/18 of 30 May 2018 Requested by the Republic of Ecuador, Inter-American Court of Human Rights (IACRTHR), 30 May 2018.

88 Pozri napríklad: JAIN, D., GUPTA, D. D.: Law, gender identity, and the uses of human rights: The paradox of recognition in South Asia. In: *Journal of Human Rights*, roč. 20, č. 1, 2021, s. 110-126.

Ad 2) Tradicionalistická trajektória

Recentným prípadom, ktorý by sme mohli zaradiť do tejto kategórie, je rozhodnutie *For Women Scotland*, v ktorom britský Najvyšší súd v zásade rozhodoval o pojme „žena“ v kontexte Equality Act 2010 (zákon o rovnosti z roku 2010). Tento zákon zakazuje diskrimináciu na základe rôznych chránených charakteristík, vrátane pohlavia (sex) a zmeny pohlavia (gender reassignment).

Škótska vláda schválila v roku 2018 zákon o zastúpení pohlaví vo verejných orgánoch (Gender Representation on Public Boards (Scotland) Act 2018). Cieľom tohto zákona bolo zvýšiť zastúpenie žien vo verejných orgánoch v Škótsku. Problém nastal pri interpretácii toho, kto je „žena“ pre účely tohto zákona.

Kľúčovým výkladovým bodom bolo, či osoby, ktoré majú úplné osvedčenie o zmene pohlavia (GRC) podľa Gender Recognition Act 2004 (a teda právne pohlavie „žena“), môžu byť zaradené pod označenie „žena“ v rámci Equality Act 2010, alebo či sa tento pojem viaže výlučne na „biologické pohlavie“ podľa pohlavia priradeného pri narodení. Súd sa priklonil k neskoršej alternatíve.

Rozhodnutie súdu je problematické z viacerých hľadísk, no v predmetnom článku poukážeme iba na niektoré, ktoré považujeme za relevantné.⁸⁹ Kategóriu „biologického pohlavia“ súd prezentoval ako samozrejmu, univerzálne zrozumiteľnú a jednoznačnú kategóriu. No samotné rozhodnutie neponúka žiadne konkrétne kritériá, podľa ktorých by bolo možné pohlavie empiricky alebo právne určiť — napríklad na základe chromozómov, gonád, hormonálneho profilu či fenotypu. Takto formulovaná definícia preto nie je udržateľná ani z vedeckého, ani z právneho hľadiska.

Kriticky je potrebné nahliadať aj na konštatovania súdu, že jediným rozdielom medzi mužmi a ženami je ich biológia (napr. § 171). Takéto tvrdenie v podstate ignoruje skutočnosť, že zákony, inštitúcie a spoločenské normy vždy pristupovali k ženám a mužom odlišne, čo viedlo k ich rozdielnemu spoločenskému postaveniu a moci. Prijatím predstavy, že rozdiel medzi ženami a mužmi spočíva výlučne v biológii, súd fakticky neguje desaťročia feministickej práce, ktorá spochybňovala názor, že rodové rozdiely sú prirodzené a dané „prírodou“. V rovnakej línii súd tvrdí, že za diskrimináciu žien nenesú zodpovednosť patriarchálne normy, ale ich „zdieľaná biológia“ (§ 171-172). V každom prípade predmetné rozhodnutie súdu potvrdzuje to, na čo autori poukazujú v tejto štúdii, a totiž že právny diskurz a aj

⁸⁹ Ku kritickým aspektom rozhodnutia pozri viac analýzu, ktorú spracoval Igor Hron v tejto publikácii.

prax častokrát vnímajú kategórie pohlavia a rodu (v prípade britského Najvyššieho súdu pohlavie) ako niečo samozrejmé a neproblematické/jednoznačné, ignorujú komplexnosť týchto kategórií a ich vzťah.⁹⁰

Nemožno sa vyhnúť v tomto kontexte ani recentnej novele Ústavy SR, v ktorom je reflektovaná tradicionalistická trajektória. Podľa článku 52a „*Slovenská republika uznáva len biologicky určené pohlavie muža a ženy*“, pričom dôvodová správa uvádza, že toto „*zodpovedá biologickému chápaniu pohlavia*“. V prvom rade sa teda potvrdzuje a právne formalizuje heteronormatívna a cisnormatívna ideologická pozícia, zahŕňajúca striktne binárne nazeranie na kategóriu pohlavia, ktorá má, ako je zrejmé, hegemonické postavenie v kontexte SR. S uvedeným sú spojené materiálne a diskurzívne, resp. symbolické formy násilia, udržiavania a reprodukcie nerovných mocenských vzťahov a právo uvedený stav legitimizuje.

V druhom rade autori poukazujú na to, že čo sa týka binárneho chápania kategórie pohlavia, novela Ústavy SR jednoducho predstavuje právnu fikciu, keďže súčasné vedecké poznatky záver o binárnej koncepcii pohlavia nepodporujú. Práve naopak, pohlavie ako biologická kategória nemá binárnu štruktúru, na čom v súčasnosti existuje vedecký konsenzus.⁹¹ Z dostupných skutočností je zrejmé, že dôvody prijatia takejto úpravy boli predovšetkým ideologické, pričom vykazujú až antivedecký charakter, vyznačujúci sa akýmsi nebinárnym popieračstvom, ignorujúc zároveň aj komplexnosť vzťahu pohlavia a rodu.

V treťom rade je problematická neurčitosť či ambivalentnosť daného ustanovenia. Ponúkajú sa nám aspoň dva možné výklady (zrejme aj viac). Po prvé, od

90 Nehovoriac o tom, ako britský Najvyšší súd v podstate odignoroval existenciu intersex osôb. Uvedené vhodne kritizuje Igor Hron už v spomenutej analýze: „*Okrem už uvedených nedostatkov je potrebné záverom spomenúť ešte jeden, do istej miery prehliadaný vplyv tohto rozhodnutia a voľbu interpretácie súdu*, a tou sú dôsledky pre intersex osoby. Hoci sa súd v žiadnej časti rozhodnutia explicitne nezaoberal otázkou postavenia intersex ľudí, jeho rozhodnutie o tom, že pojmy „pohlavie“, „žena“ a „muž“ v Equality Act 2010 odkazujú výlučne na biologické pohlavie, vytvára a potenciálne diskriminačnú právnu situáciu pre osoby, ktoré sa narodili s variáciami v sexuálnom vývoji. Tento prístup tak ignoruje vedeckú realitu, že biologické pohlavie nie je jednoducho binárne, ale predstavuje komplexný súbor charakteristík, ktoré sa môžu vyvinúť v rôznych kombináciách. (...) V komparatívnom rozmere sa tak rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva dostáva do kontrastu s inkluzívnymi prístupmi k intersex právam v iných jurisdikciách.“ HRON, I.: For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers: limity zákonného výkladu v kontexte inkluzívnosti. In: BATKA, L. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025, s. 112-133.

91 Pozri: KRIVENKO, Y. E.: Sex and Gender in International Human Rights Law through the Prism of the ‘Women’ Category in Recent Case Law. In: *Human Rights Law Review*, roč. 24, č. 2, 2024, s. 7. Navyše, ako bolo spomenuté v 1. kapitole tejto štúdie, aj antropologické štúdie celkom jednoznačne preukazujú to, že historicky nie je nebinarita výnimočným javom.

prijatia tejto novely SR v zmysle silného biologického determinizmu uznáva už iba kategóriu pohlavia, ktorý takpovediac „pohlť“, resp. (zrejme) vymaže kategóriu rodu z práva či sociálneho života ako takého. To by okrem iného znamenalo, že diskriminácia na základe rodu či pohlavnej/rodovej identifikácie alebo rôzne kontexty, v ktorých sa používa koncept rodu, by už v praktickej rovine neboli uplatniteľné. V kontraste s uvedeným by bolo takisto možné (azda kontroverzne) vykladať novelu v tejto časti tak, že Slovenská republika síce uznáva mužské a ženské pohlavie (t. j. vylučuje intersexualitu), ale samotný článok nič nehovorí o rode. To znamená, že kategória rodu existuje popri článku Ústavy SR, ktorý sa zameriava explicitne iba na pohlavie. Teoreticky by teda bolo prípustné vykladať kategóriu rodu aj „nebinárne“. Stručne povedané, pohlavie ako biologickú kategóriu zákonodarcia ustanovil binárnym spôsobom, pričom rod je naďalej chápaný ako sociálny a kultúrny konštrukt, zahŕňajúci potenciálne aj nebinárne identity. Takýto záver nie je v rozpore s článkom či dôvodovou správou, ktoré sú veľmi stručné a zároveň ambivalentné.⁹²

Ad 3) Esencialisticko-inkluzívna trajektória

Z národných súdnych autorít je možné spomenúť dve známe rozhodnutia zo stredoeurópskeho priestoru, ktoré reflektovali komplikovaný právny status intersex osôb. Rozhodnutie nemeckého Spolkového ústavného súdu z 10. októbra 2017 (sp. zn. 1 BvR 2019/16)⁹³ predstavuje významný zlom v chápaní právneho (ne) uznania rodovej a pohlavnej identity. Súd vyhovel sťažnosti intersex osoby Vanju, ktorá sa domáhala pozitívneho uznania svojho pohlavia ako „inter/divers“, pričom dospel k záveru, že nútenie jednotlivca vybrať si medzi mužským a ženským pohlavím, resp. nezvoliť žiadne, je v rozpore s právom na ľudskú dôstojnosť,⁹⁴ rozvoj osobnosti a ochranou pred diskrimináciou (čl. 1, 2 a 3 základného záko-

92 Uznávame však, že z celkového kontextu by uvedený výklad nemusel byť úplne presvedčivý, keďže z politického diskurzu týkajúceho sa novely Ústavy SR skôr vyplýva, že úmysel zákonodarcu bol populisticky ústavne podporiť biologicko-deterministické východisko pri otázke pohlavia/rodu. Na praktické uplatnenie predmetného článku však ešte budeme musieť počkať.

93 Rozhodnutie nemeckého Spolkového ústavného súdu (*Bundesverfassungsgericht*), prvého senátu, zo dňa 10. 10. 2017, spis. zn. BvR 2019/16, ods. 50. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2017/10/rs20171010_1bvr201916en.html (cit. 31-10-2025).

94 K ľudskej dôstojnosti v SRN pozri: BATKA, L.: Ľudská dôstojnosť a sebaurčenie intersex a transrodových ľudí. Príklad z právnej a etickej argumentácie v SRN. In: BATKA, L. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2026, s. XX-YY (uviesť strany, kde sa prof. Batka venuje nemeckému diskurzu na úseku ľudskej dôstojnosti, v tomto dokumente ide o jeho prvú kapitolu, teda s. 8-15).

na). Spolkový súd zároveň odmietol argumenty o byrokratickej či finančnej záťaži spojených so zavedením tretej kategórie a potvrdili, že ústava nevyžaduje striktné binárne vymedzenie osobného stavu. Následne boli uskutočnené legislatívne zmeny reflektujúce toto rozhodnutie a prijatá právna úprava umožnila uviesť pohlavie ako „divers“. Obdobne rozhodol i rakúsky Ústavný súdny dvor (rozhodnutie z 15. júna 2018, sp. zn. G 77/2018-9),⁹⁵ ktorý potvrdil, že aj rakúska ústava chráni rodovú/pohlavnú identitu jednotlivca ako súčasť jeho osobnostných práv a že štát síce nemá povinnosť údaje o pohlaví registrovať, no ak tak robí, musí zabezpečiť, aby odrážali skutočnú pohlavnú identitu dotknutej osoby. V oboch rozhodnutiach sa predpokladá preukázanie intersexuality lekárskej posudkom, teda ide o esencialistický moment, pričom odôvodnenia sa odlišovali v tom, že nemecký Ústavný súd konštatoval protiústavnosť legislatívy najmä z dôvodu porušenia zákazu diskriminácie, kým rakúsky Ústavný súd priznal ochranu intersex osobám prostredníctvom práva na súkromie. No obe rozhodnutia išli za rámec binarity práva pri rodovom/pohlavnom úradnom zázname osobných dokladov a prispeli k zamysleniu sa nad rekonceptualizáciou právneho chápania pohlavia a rodu a sú silným impulzom pre diskusiu o rôznych regulačných modeloch budovaných na vzťahu pohlavia a rodu a ich možného právneho uznávania.⁹⁶

Kurióznym prípadom, v ktorom sa ESLP po prvýkrát vyjadril k otázke právneho uznania tretieho pohlavia alebo rodu, je *Y v. Francúzsko*. Sťažovateľ, intersex osoba, požadoval zmenu označenia pohlavia v rodnom liste na neutrálne alebo intersex. Sťažnosť smerovala proti rozhodnutiu francúzskeho *Cour de cassation* z roku 2017, ktorý odmietol takúto zmenu s odôvodnením, že binárny model pohlaví je nevyhnutný pre fungovanie právneho a spoločenského poriadku a jeho narušenie by malo rozsiahle dôsledky.

ESLP skúmal, či tým došlo k porušeniu článku 8 dohovoru, teda práva na rešpektovanie súkromného života. Súd uznal, že rodová identita predstavuje zásadný aspekt osobnosti a že nesúlad medzi prideleným pohlavím a právnym uznaním môže viesť k psychickému utrpeniu. Napriek tomu dospel k záveru, že vo veci nedošlo k porušeniu dohovoru.

95 Rozhodnutie rakúskeho Ústavného súdneho dvora (*Verfassungsgerichtshof*), zo dňa 15.06.2018, spis. zn. G 77/2018-9, ods. 31. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_20180615_18G00077_00 (cit. 31-10-2025).

96 METEŇKANYČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 56-60.

Po prvé, súd akceptoval argument o potrebe zachovania konzistentnosti a spoľahlivosti právnych a administratívnych údajov, ako aj stability spoločenského usporiadania. Po druhé, zdôraznil, že uznanie neutrálneho pohlavia by *de facto* znamenalo vytvorenie novej právnej kategórie mimo existujúcej binárnej štruktúry, čo je otázka, ktorú treba ponechať zákonodarnému orgánu v súlade s princípom del'by moci. Po tretie, ESĽP pripomenul, že v tejto oblasti neexistuje európsky konsenzus a ide o citlivú morálnu a etickú otázku, v ktorej majú štáty široký priestor pre voľnú úvahu. Súd preto konštatoval, že článok 8 dohovoru porušený nebol, no zároveň zdôraznil, že dohovor je „živým nástrojom“, ktorý sa musí vykladať v kontexte spoločenského vývoja a meniaceho sa chápania rodovej identity.

Napriek špecifikám ESĽP je záver súdu problematický. Na jednej strane totiž judikatúra ESĽP jasne hovorí,⁹⁷ že právo na rodové sebaurčenie, resp. sloboda definovať si rodovú identitu⁹⁸ patrí pod článok 8 dohovoru. ESĽP už dlhodobo zdôrazňuje právo človeka na rodovú identitu a osobný rozvoj ako fundamentálny aspekt práva na rešpektovanie súkromného života⁹⁹ a považuje rodovú identitu za jednu z „*najintímnejších oblastí súkromného života osoby*“ a za „*esenciálnu časť sebaurčenia osoby*“.¹⁰⁰ Súd teda vychádza z koncepcie rodu ako sociálneho konštruktú, ktorá je súčasťou identity človeka, ktorá nie je biologicky podmienená, resp. je oddelená od biologických aspektov pohlavia. Súčasná judikatúra súdu pôsobí do určitej miery nevyvážene a nekonzistne, keďže súd neakceptoval právne uznanie intersex osoby, ktorá preukázala svoju intersexualitu aj lekárske (t. j. ide o biologický stav), no pokiaľ ide o právne uznanie rodovej identity, ktorú spája so

97 Tie najzásadnejšie rozhodnutia v rozhodovacej činnosti ESĽP v oblasti ochrany rodovej identity v recentnom období sú: Rozhodnutie ESĽP vo veci *B. proti Francúzsku* z 25. marca 1992, č. sťažnosti 13343/87; Rozhodnutie ESĽP vo veci *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu* z 11. februára 2002, č. sťažnosti 28957/95; Rozhodnutie ESĽP vo veci *Van Kück proti Nemecku* z 12. marca 2003, č. sťažnosti 35968/97; Rozhodnutie ESĽP vo veci *L. v. Lithuania* z 11 septembra 2007, č. sťažnosti 27527/03; Rozhodnutie ESĽP vo veci *Y. Y. proti Turecku* z 10. marca 2015, č. sťažnosti 14793/08; Rozhodnutie ESĽP v spojených veciach *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13; Rozhodnutie ESĽP vo veci *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažnosti 2145/16 a 20607/16.

98 Rozhodnutie ESĽP v spojených veciach *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13, § 135; pozri aj rozhodnutie ESĽP vo veci *Y. Y. proti Turecku* z 10. marca 2015, č. sťažnosti 14793/08, ako aj rozhodnutie ESĽP vo veci *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažnosti 2145/16 a 20607/16, § 93.

99 Napríklad pozri rozhodnutie ESĽP v spojených veciach *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13, § 93; či rozhodnutie ESĽP vo veci *Y. Y. proti Turecku* z 10. marca 2015, č. sťažnosti 14793/08, § 66.

100 Rozhodnutie ESĽP v spojených veciach *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

sociálnymi a psychologickými faktormi, súd jej právnu ochranu priznal. Samozrejme, s ľudskoprávnou ochranou rodovej identity autori súhlasia a dokonca sa domnievajú, že judikatúra ESLP je stále problematická v niektorých momentoch (napr. patologizácia trans osôb).¹⁰¹ Do istej miery však pôsobí paradoxne, že súd uznal rodovú identitu ako psychosociálnu kategóriu, zatiaľ čo pohlaviu ako biologickému kategórii, tradične považovanej za pevnejšiu a vedecky ukotvenejšiu, takúto ochranu neposkytol.

3 Kontextuálny model ako riešenie?

Domnievame sa, že z predchádzajúcej kapitoly je možné uskutočniť nasledovné závery. V súčasnosti môžeme badať dve protichodné tendencie pri otázke trans práv, ktoré bojujú o hegemonickú pozíciu. V zásade možno zhrnúť, že v západných spoločnostiach najmä od 90. rokov 20. storočia získava hegemonickú pozíciu akýsi liberálny, resp. progresívny prístup¹⁰² k otázke pohlavia, rodu, transrodovosti a pod. Medzinárodné, regionálne či vnútroštátne súdy taktiež v ich rozhodnutiach, a to v ústavnoprávnom a ľudskoprávnom kontexte,¹⁰³ majú tendenciu sa prikláňať k postupnému priznaniu a ochrane práv trans a intersex osôb, pričom v ich východiskách sú reflektované teórie ohľadom pohlavia/rodu a ich vzťahu (resp. transrodovosti), ktoré sa odklňajú od tradicionalistických interpretácií v podobe biologického determinizmu a esencializmu. Politický diskurz a aj širšie, štátne či akademické inštitúcie prijímajú tento smer. Samozrejme, treba dodať, že tento opis nemožno analogicky a zjednodušujúco uplatniť na stredoeurópsky priestor.

V súčasnosti však badať snahu o vytvorenie a presadenie kontrahegemonického pozície, ktorá popiera spomenutú interpretáciu a prikláňa sa k tradicionalistickým teóriám, so silným dôrazom na biologický determinizmus a esencializmus. Domnievame sa však, že ide o spoločenský a politický diskurz, v ktorom takéto

101 Porovnaj s CANNOOT, P.: The pathologisation of trans* persons in the ECtHR's case law on legal gender recognition. In: *Netherlands Quarterly of Human Rights*, roč. 37, č. 1, 2019.

102 Toto je v súčasnosti argument, ktorý často odznieva aj v konzervatívnom či krajne pravicovom diskurze. Trochu zjednodušene, to, čo tieto prúdy chápu ako progresivizmus, sa stal hegemonickým v spoločnosti a je potrebné sa snažiť vytvoriť akúsi kontrahegemonickú pozíciu v podobe tradicionalistických interpretácií.

103 Pozri kapitolu č. 2, ako aj MIKULOVÁ, E.: Právo na sebaurčenie intersex osôb v kontexte normalizačných zákrokov. In: MIKULOVÁ, E. (zost.), *Hranice sebaurčenia : súčasné výzvy v ochrane ľudských práv*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 43-47; ale aj DUFALOVÁ, L.: Medzinárodnoprávne postavenie intersex osôb. In: HORONY, Š., MAUKŠ, D., ŤAŽKÁ, V. (zost.): *Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov nanárodné súkromné právo*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 53-55.

pozície získavajú dominanciu, ale v právnom poli je situácia odlišná. Myslíme si, že nie je úplne kontroverzné tvrdiť (uvedené vyplýva aj z 2. kapitoly tejto štúdie), že súdne orgány na medzinárodnej, regionálnej a často aj vnútroštátnej úrovni (napr. v Európe) majú tendenciu priznávať stále väčšiu ochranu trans, intersex a nebinárnym osobám a teoretické východisko v podobe biologického determinizmu odmietajú, v niektorých prípadoch dokonca aj pohlavnú/rodovú binaritu.

Pokiaľ však vychádzame z toho, že biologický determinizmus v kontexte chápania pohlavia a rodu nie je akceptovateľný (čo je aj pozícia autorov), a zároveň binárny model nie je v súlade s aktuálnymi vedeckými poznatkami, aký vplyv má uvedený záver na právny poriadok? Inými slovami, o aký teoretický model by sa mala opierať právna úprava so snahou naďalej rešpektovať ľudskú dôstojnosť a právo na rodové sebaurčenie, ak akceptujeme uvedené východisko, no zároveň by nespôsobila prílišnú nepredvídateľnosť, právnu neistotu či iné nejasnosti a komplikácie? Právny poriadok je totiž dlhodobo založený na pohlavnej/rodovej binarite a jej prekonanie môže predstavovať výzvu a dilemy preň – množstvo právnych noriem sa totiž zakladá na odlíšení pohlavia/rodu (napríklad diskriminácia z dôvodu pohlavia/rodu; uzavretie manželstva; šport; ústavy na výkon trestu odňatia slobody; rôzne poskytované služby, ktoré sú prispôsobené binárnemu deleniu muž/žena...). Nepochybne by sme mohli identifikovať aj ďalšie oblasti, v ktorých môžu vzniknúť problémy pri snahe inkorporovať napríklad nebinárny rod do právnej úpravy. Aké riešenia sa nám teda ponúkajú?

Pragmatické riešenie uvedených otázok by mohol predstavovať tzv. kontextuálny model.¹⁰⁴ Diskusie o kategóriách pohlavia, rodu, ich vzťahu, binarity/nebinarity či pohlavných/rodových identít často sklznú do metafyzických a abstraktných úvah, pričom sa ignorujú každodenné praktické problémy, ktoré je nutné v tejto súvislosti riešiť. Tieto debaty prebiehajú už niekoľko desaťročí, ale doteraz nepriniesli všeobecne prijaté alebo uspokojivé závery.¹⁰⁵ Spomínaný kontextuálny model sa takisto nesnaží o definitívnu odpoveď na dané otázky, ale, naopak, ponúka kompromisné a pragmatické riešenie týkajúce sa kategórií pohlavia/rodu a ich

104 CLARKE, A. J.: They, Them, and Theirs. In: *Harvard Law Review*, 2019, roč. 132, č. 3, s. 896-991.

105 Pozri napríklad: BOGARDUS, T.: Evaluating Arguments for the Sex/Gender Distinction. In: *Philosophia*, roč. 48, č. 3, 2020, s. 873-892 alebo MIKKOLA, M.: Feminist Perspectives on Sex and Gender. In: Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition). Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/feminism-gender/> (cit. 31-10-2025).

vzťahu či binarity/nebinarity/fluidity. Okrem iného má predmetný model potenciál na postupné vytvorenie spoločenského a právneho poriadku, ktorý by sme mohli nazvať ako *postbinárny*.

V rámci kontextuálneho modelu možno rozlíšiť tri typy prístupov k právnym úpravám: (1) právne uznanie tzv. tretieho pohlavia alebo rodu (známe označenia „X“, „divers“ a pod.); (2) postupné odstraňovanie kategórií pohlavia a rodu z právneho poriadku ako dôležitých identifikátorov jednotlivca, na ktoré sa viažu právne účinky, a týmto krokom smerovať k tzv. postrodovej a pohlavnej legislatíve, t. j. zbavenej rodových a pohlavných kategórií; a napokon (3) integrácia nebinarity do existujúcich kategórií pohlavia a rodu. Kontextuálny model vychádza z predpokladu, že neexistuje univerzálne riešenie, ale že výber konkrétneho prístupu závisí od daného spoločenského, právneho či kultúrneho kontextu, pričom sa volí ten, ktorý sa javí ako najvhodnejší pre konkrétnu situáciu. Nasledujúce časti ponúkajú niekoľko poznámok k jednotlivým prístupom.

Prvým z prístupov je právne uznanie tretieho pohlavia alebo rodu. Táto kategória by bola formálne uznaná a začlenená do právneho poriadku, čo by okrem iného mohlo zahŕňať aj úpravu osobných dokladov, napríklad cestovných pasov. Na prvý pohľad ide o relatívne najmenej komplikované riešenie, ktoré zároveň predstavuje oficiálne uznanie, resp. inštitucionalizáciu tretieho pohlavia/rodu. Takýto prístup by reflektoval požiadavky intersex a nebinárnych osôb, ich právo na pohlavné a rodové sebaurčenie, ľudskú dôstojnosť, slobodu a autonómiu. Uvedené riešenie je v súlade so súčasnými ľudskoprávnymi štandardmi, ako ich vyjadrujú viaceré už uvedené soft-law dokumenty.¹⁰⁶

Niektorí autori však upozorňujú na riziko, že právne uznanie tretieho pohlavia môže paradoxne prispieť k ďalšej normalizácii pohlavnej a rodovej binarity (muž/žena). Tretia kategória by totiž mohla byť vnímaná ako odchýlka od spoločensky konštruovaného „normálu“, čím by sa implicitne posilnila samotná binárna štruktúra a nebinárne identity by mohli byť naďalej vnímané ako „abnormálne“.¹⁰⁷ Ide však o relatívne prijateľné riešenie v niektorých kontextoch a z praktického hľadiska by nepochybne išlo o zlepšenie (spoločenskej i právnej) pozície nebinárnych ľudí. Podľa kontextuálneho modelu však takéto riešenie nemožno uplatniť vo všetkých oblastiach. Ako príklad, kde by jeho aplikácia mohla byť vhodná, možno uviesť rôzne druhy osobných dokladov.¹⁰⁸ Naopak, aplikácia takehoto prístupu

106 Pozri predchádzajúcu kapitolu tejto štúdie.

107 HOLZER, L.: Smashing the Binary? A new era of legal gender registration in the Yogyakarta Principles Plus 10. In: *International Journal of Gender, Sexuality and Law*, roč. 1, č. 1, 2020, s. 117.

108 I keď aj v tomto kontextu sa môžu vyskytnúť určité problémy, napríklad s uznávaním tretieho

v iných sférach, ako napríklad v športe, môže byť prinajmenšom sporná. Pokiaľ ide o vzťah pohlavia a rodu v kontexte športu, podľa kontextuálneho modelu by bolo možné zachovať kategóriu pohlavia chápaného v biologickom zmysle, pokiaľ by sa nepreukázal opak, t. j. že jej zachovanie už nie je potrebné (napr. v prípade dosiahnutia spoločenského konsenzu o tejto otázke). To zároveň znamená, že v kontexte športu by bolo nevyhnutné určitým spôsobom „diskriminovať“ na základe pohlavia, pretože v danom kontexte rodové sebaurčenie nemôže prevážiť nad biologickými charakteristikami.

Druhý prístup spočíva v postupnom odstraňovaní kategórií pohlavia a rodu z právneho poriadku.¹⁰⁹ Tento prístup vychádza z presvedčenia, že nech máme ktorýkoľvek z tradičných regulačných modelov fungujúcich na kategóriách pohlavia/rodu,¹¹⁰ skutočné a jediné plne inkluzívne riešenie tejto problematiky spočíva v odmietnutí a celkovom zrušení uplatňovania mechanizmu pohlavného/rodového označenia.¹¹¹ Impulzy k takejto úvahe totižto dali aj viaceré už spomenuté rozhodnutia najvyšších národných súdnych autorít, ktoré poukázali na to, že uvedená alternatíva je k dispozícii príslušným ústavodarným a zákonodarným zborom.¹¹²

pohlavia/rodu na cestovnom pase zo strany iného štátu. Stále je to však riešiteľné, napríklad vydaním dvoch pasov. Pozri QUINAN, L. C.: Rise of X: Governments Eye New Approaches for Trans and Non binary Travelers. In: *Migration Policy Institute* [online], 2022. Dostupné na: <https://www.migrationpolicy.org/article/x-marker-trans-nonbinary-travelers> (cit. 31-10-2025).

- 109 CLARKE, A. J.: They, Them, and Theirs. In: *Harvard Law Review*, 2019, roč. 132, č. 3, s. 941.
- 110 BARŠOVÁ, A.: Človek mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality). In: ŠIMÁČKOVÁ, K., HAVELKOVÁ, B., ŠPONDROVÁ, P. (eds.): *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 983-989; METEŇKANYČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 60-73.
- 111 Porovnaj s ASHLEY, F.: ‘X’ Why? Gender Markers and Non-binary Transgender People. In: JARAMILLO, C. I., CARLSON, L. (eds.): *Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Persons*. Cham: Springer, 2021, s. 44; ako aj CANNOOT, P., DECOSTER, A.: The Abolition of Sex/Gender Registration in the Age of Gender SelfDetermination: An Interdisciplinary, Queer, Feminist and Human Rights Analysis. In: *International Journal of Gender, Sexuality and Law*, roč. 1, č. 1, 2020, s. 48-49.
- 112 Nemecký Spolkový ústavný súd v spomenutom prípade BvR 2019/16 už v roku 2017 poukázal, že zákonodarcu má viaceré alternatívy k dispozícii pri úradnom zaznamenávaní právneho pohlavia/rodu u osôb. Môže umožniť pri intersex osobách pozitívny zápis iného pohlavia než ženského a mužského, alebo môže od registrácie pohlavia ako jedného z povinne zisťovaných a registrovaných osobných údajov celkovo upustiť. Argumentáciu v podobnom duchu nachádzame aj v rozhodovacej činnosti rakúskeho Ústavného súdu, ktorý taktiež v roku 2018 zdôraznil (opäť v prípade týkajúcom sa ústavnej sťažnosti intersex osoby), že rakúsky štát nemá ústavnú povinnosť registrovať údaje o pohlaví obyvateľov, avšak zároveň takáto registrácia nie je protiústavná. Súd zároveň pou-

Napriek tomu, že uvedený prístup taktiež nie je vždy akceptovateľný, v niektorých kontextoch by fungovať mohol. Týmto by sa implicitne oslabil silná binarita v práve a zabezpečila väčšia ochranu pre osoby, ktoré sa nachádzajú mimo takejto binarity, či už z biologických alebo psycho-sociálnych dôvodov (t. j. rod). Príkladom zo slovenského kontextu by mohlo byť manželstvo. Namiesto definície, ktorá hovorí, že „*manželstvo je jedinečný zväzok medzi mužom a ženou*“, ¹¹³ by bolo možné zakotviť definíciu bez odkazu na pohlavie a jednoducho uviesť, že ide o zväzok medzi dvomi osobami. Základným východiskom pri tomto prístupe je to, že zákonodarca by mal skúmať opodstatnenosť, resp. legitimitu binárneho nastavenia práva pri jednotlivých kontextoch. Ak v konkrétnom prípade nemožno identifikovať legitímny cieľ pri určitom opatrení/praxi alebo binárne nastavené opatrenie/prax nie je primeraná a nevyhnutná na dosiahnutie tohto potenciálneho legitímneho cieľa, v tom prípade je takáto právna úprava neudržateľná. Opätovne sú tu príklady, v ktorých je tento prístup neaplikovateľný – šport je jedným z nich, avšak môže ísť aj o pozitívne opatrenia (tzv. dočasné vyrovnávacie opatrenia v kontexte ADZ) z antidiskriminačného práva, ktoré z povahy veci referujú k určitej znevýhodnenej skupine, a preto úplné odstránenie kategórií pohlavia/rodu (zatiaľ) nie je zrejme možné. Ak totiž právny poriadok predpokladá napríklad dočasné vyrovnávacie opatrenia z dôvodu pohlavia/rodu, vychádzajúc z toho, že je tu snaha odstraňovať právnymi nástrojmi pretrvávajúce faktické nerovnosti, je potrebné, aby tieto kategórie aj naďalej zostali v právnom poriadku. ¹¹⁴

kázal na to, že povinnosť priradiť jednotlivca k určitému právnemu pohlaviu sa dotýka ústredného a mimoriadne citlivého aspektu jeho osobného života, ktorý je aj verejne deklarovaný. Preto by mal štát zabezpečiť, aby údaje o pohlaví jednotlivca zodpovedali jeho individuálnej pohlavnej identite. Pre viac pozri Rozhodnutie nemeckého Spolkového ústavného súdu (*Bundesverfassungsgericht*), prvého senátu, zo dňa 10. 10. 2017, spis. zn. BvR 2019/16, ods. 50. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2017/10/rs20171010_1bvr201916en.html, ako aj Rozhodnutie rakúskeho Ústavného súdneho dvora (*Verfassungsgerichtshof*), zo dňa 15. 06. 2018, spis. zn. G 77/2018-9, ods. 31. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_20180615_18G00077_00.

¹¹³ Článok 41(1) Ústavy SR.

¹¹⁴ Dodajme, že druhý prístup operuje s úvahou, že v spoločnosti máme azda až príliš silné presvedčenie, podľa ktorého je právne pohlavie či rod jednotlivca potrebné vnímať ako „vec verejnú“ (porovnaj s BARŠOVÁ, A.: Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality). In: ŠIMÁČKOVÁ, K., HAVELKOVÁ, B., ŠPONDROVÁ, P. (eds.): *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 991). Tento prístup však akcentuje potrebu pristupovať k otázke právného pohlavia a rodu s mimoriadnou opatnosťou, keďže ide o súčasť intímnej, privátnej sféry človeka. Nie je preto prekvapujúce, že pre osoby patriace k sexuálnym menšinám je zverejňovanie ich pohlavnej alebo rodovej identity často problematické. Zdržanlivý postoj k pohlaviu či rodu ako k „veci verejnej“ pravdepodobne pretrvá aj v prípade, ak

Tretím a zároveň posledným riešením je rozšírenie konceptov pohlavia/rodu, s cieľom vykladať ich tak, že budú zahŕňať aj nebinárne/intersex identity. Napríklad v kontexte antidiskriminačného práva môže ísť o diskrimináciu dvoch skupín osôb – cis a trans osoby (vrátane intersex a nebinárnych osôb). Popríklad možno ako porovnateľné skupiny identifikovať trans osoby, ktorým je umožnená napríklad právna tranzícia a intersex/nebinárnych osôb, ktorým sa takáto možnosť upiera v binárnom právnom poriadku. V zmysle slovenského ADZ existuje ešte jednoduchšia alternatíva, a to § 2a ods. 11 písm. a), ktorý špecifikuje diskrimináciu z dôvodu pohlavia a uvádza, že pod ňu možno subsumovať aj diskrimináciu „... z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie“. V dôvodovej správe sa k predmetnému ustanoveniu uvádza, že „zákaz diskriminácie z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie sa vzťahuje na všetky situácie bez ohľadu na to, či osoba podstúpila zmenu pohlavia, pripravuje sa na ňu, alebo ju práve podstupuje, alebo sa na zmenu pohlavia nechystá (*transvestiti*)“. Pod pojem pohlavná/rodová identifikácia teda možno subsumovať aj intersex/nebinárne osoby.¹¹⁵ Ako to už samotný ADZ predpokladá, tento prístup tiež nemožno univerzálne aplikovať, keďže v zmysle § 8 ods. 7 antidiskriminačného zákona, je možné v niektorých prípadoch odôvodniť takúto rozdielne zaobchádzanie, a to vtedy, ak opatrenie/prax „sleduje legitímny cieľ a ak sú prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa primerané a nevyhnutné“. Mnohé preto závisí od kontextu, t. j. treba skúmať každý prípad individuálne a posúdiť, či je rozdielne zaobchádzanie možné odôvodniť.

Záver

Diskusia o vzťahu medzi pohlavím a rodom dnes nadobúda mimoriadnu teoretickú aj praktickú komplexnosť. V spoločenských, právnych aj lekárskejších vedách sa rozvinulo množstvo rozličných prístupov – od biologického determinizmu cez sociálny konštruktivizmus až po queer či posthumanistické teórie. Táto rozmanitosť síce obohacuje vedecké poznanie, no zároveň komplikuje orientáciu v problematike, a preto sa v právnej teórii i praxi často zotrváva pri jednoduchších modeloch. Právo má tendenciu opierať sa buď o *samozrejmy* prístup, ktorý pohlavie a rod

štát uzná ďalšiu kategóriu pohlavia alebo rodu, pretože verejné prihlásenie sa k marginalizovanej skupine bude vždy vyžadovať značnú mieru osobnej odvahy.

115 K takejto interpretácii sa priklonil Zamestnanecký súd vo Veľkej Británii (Employment Tribunal), kde je právna úprava podobná (vychádzajúca z EÚ antidiskriminačného práva). Pozri: *R Taylor v Jaguar Land Rover, Case No: 1304471/2018*. Dostupné na: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5f68b2ebe90e077f5ac3bb5a/Ms_R_Taylor_V_Jaguar_Land_Rover_Ltd_-_1304471_2018_-_judgment.pdf (cit. 31-10-2025).

nerozlišuje, alebo o prístup *dualistický*, ktorý ich ostro oddeľuje v duchu opozície biológia verzus kultúra. Obe perspektívy sú pritom pre právne myslenie ľahšie uchopiteľné a zdanlivo poskytujú väčšiu istotu, no zároveň preukážajú pochopeniu skutočnej premenlivosti a komplexnosti vzťahu pohlavia a rodu.

Napriek tomuto teoretickému posunu právna prax – najmä v stredoeurópskom priestore – zostáva do veľkej miery ukotvená v tradičnom myslení. Kategórie pohlavia a rodu sa v právnych textoch a rozhodnutiach často považujú za samozrejmé, niekedy až „notorické“ skutočnosti, ktoré netreba ďalej reflektovať či vysvetľovať. Tento prístup vedie k tomu, že sa právo javí ako hodnotovo neutrálne, no v skutočnosti aktívne reprodukuje rodové a pohlavné hierarchie.

V súčasnom medzinárodnom a európskom kontexte možno pozorovať postupné posuny smerom k inklúzii trans, intersex a nebinárnych osôb. Súdne orgány i ľudskoprávne inštitúcie sa čoraz viac prikláňajú k uznaniu princípu rodového a pohlavného sebaurčenia, ktorý vychádza z rešpektu k ľudskej dôstojnosti a autonómii jednotlivca.¹¹⁶ Popritom však prebieha aj opačný, kontrahegemonický pohyb, ktorý sa usiluje o obnovenie biologicky deterministických a esencialistických rámcov. Ide o reakciu na meniace sa spoločenské normy, často motivovanú politicky, v ktorej sa témy rodu, pohlavia či sexuálnej identity využívajú ako nástroje mobilizácie verejnosti. Tento trend, viditeľný (najmä) v strednej Európe, ukazuje, že vzťah medzi pohlavím, rodom a právom sa stal priestorom kultúrneho konfliktu, v ktorom sa stretávajú rozmanité vízie spoločenského poriadku.

Z nášho pohľadu však diskusia nemá viesť k hľadaniu „absolútneho“ alebo univerzálneho riešenia. Takýto cieľ by bol nielen nerealistický, ale aj teoreticky sporný – samotná pluralita ľudských identít, skúseností a telesností vylučuje predstavu jednotného modelu, ktorý by mohol byť trvalo platný pre všetkých. Vzťah medzi pohlavím a rodom nie je triviálny ani právne, ani spoločensky; ide o otázku, ktorá má zásadné dôsledky pre práva a životy mnohých skupín osôb. Zároveň ide o tému, ktorá v spoločnosti prirodzene vyvoláva napätie a obavy, neraz zneužívané v politickom diskurze. Napriek tomu sa domnievame, že tieto obavy sú často poznačené stereotypnými spôsobmi uvažovania a existujúcimi simplifikujúcimi naratívmi, no existuje priestor na racionálnu a konštruktívnu debatu, ktorá môže byť pre slovenskú spoločnosť obohacujúca, nie destabilizujúca.

116 Obdobne i v MAJEROVÁ, S.: Princípy rozhodovania o osobnej identite a hodnotách v kontexte rodovej diskriminácie, zameriavajúc sa na proces tranzície v podmienkach Slovenskej republiky. In: MIKULOVÁ, E. (zost.), *Hranice sebaurčenia : súčasné výzvy v ochrane ľudských práv*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 29-30.

Za možné východisko považujeme kontextuálny model, ktorý sme v článku v stručnosti predstavili. Tento model nepredstiera, že ponúka definitívnu odpoveď na otázku, ako má právo pracovať s kategóriami pohlavia a rodu. Naopak, vychádza z predpokladu, že rôzne spoločenské a právne kontexty si vyžadujú odlišné riešenia. Kontextuálny model tak umožňuje reagovať na konkrétne situácie – napríklad prostredníctvom uznania tretieho pohlavia, integrácie nebinarity do existujúcich kategórií alebo postupného odstraňovania rodových a pohlavných kategórií z právneho poriadku. Jeho cieľom nie je zrušiť kategórie pohlavia a rodu, ale otvoriť ich premenlivosti, pluralite a interpretácii, čím umožňuje inkluzívne, flexibilné a spravodlivejšie riešenia.

Účelom kontextuálneho modelu je snaha nájsť rovnováhu medzi rešpektom k ľudskej dôstojnosti a požiadavkou právnej istoty. Právo ako normatívny systém potrebuje určitú mieru predvídateľnosti, no zároveň musí reflektovať spoločenské zmeny a vedecké poznatky o komplexnosti ľudskej identity. Kontextuálny model preto umožňuje postupný prechod k *postbinárnemu právnemu poriadku*, ktorý by sa neopieral o rigidné delenie na mužov a ženy, ale uznával existenciu rodovej a telesnej plurality ako prirodzenej súčasti spoločenského života. Takýto prístup by mohol zmierniť napätie medzi stabilitou právneho systému a potrebou jeho inkluzívnosti – nešlo by o revolučnú zmenu, ale o evolučný proces adaptácie práva na realitu súčasného sveta.

Osobitne v slovenskom kontexte by tento prístup mohol predstavovať dôležitý nástroj. Udalosti posledných týždňov,¹¹⁷ vrátane ústavnej zmeny týkajúcej sa stanovovania existencie dvoch pohlaví, ukazujú tendenciu zjednodušovať realitu a ignorovať rozmanitosť životných situácií. Takéto prístupy neprinášajú riešenia, ale skôr symbolicky zakrývajú existujúce problémy – podobne ako keď spoločnosť, tvárou v tvár komplexnej skutočnosti, radšej zatvára oči pred realitou, než by ju prijala v jej plnosti. Domnievame sa, že kontextuálny model ponúka alternatívu: nie útek pred zmenou, ale jej postupné a premyslené spracovanie v rámci právneho diskurzu.

Zhrňme, že vzťah medzi pohlavím a rodom z nášho pohľadu nie je ani pevne daný, ani jednoznačný – je živým a premenlivým procesom, ktorý sa odvíja v priestore medzi právom, spoločnosťou, jazykom a identitou. Ak má právo plniť svoju úlohu spravodlivého a inkluzívneho systému, malo by túto premenlivosť akceptovať a reflektovať. Trúfame si povedať, že kontextuálny model a myšlienka postbinárneho právneho poriadku preto nepredstavujú ohrozenie právnej istoty, ale naopak, možnú modernizáciu právneho myslenia, ktoré je schopné reagovať na realitu 21. storočia – realitu plurality, ľudskej dôstojnosti a možnosti individuálneho sebaurčenia.

Použitá literatúra a iné zdroje:

1. Advisory Opinion oc-25/18 of 30 May 2018 Requested by the Republic of Ecuador, Inter-American Court of Human Rights (IACRTHR), 30 May 2018.
2. ARISTOTELES. *De gen. anim. (O rodení živočíchov)*. Dostupné na: <https://dn790003.ca.archive.org/0/items/generationofanim00arisuoft/generationofanim00arisuoft.pdf> (cit. 31-10-2025).
3. ARISTOTELES. *Politika*. Dostupné na: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/633247/mod_resource/content/1/Aristotel%C3%A9s%20Politika.pdf (cit. 31-10-2025).
4. ASHLEY, F.: 'X' Why? Gender Markers and Non-binary Transgender People. In: JARAMILLO, C. I., CARLSON, L. (eds.): *Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Persons*. Cham: Springer, 2021, s. 33-48. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-68494-5_2
5. BARON-COHEN, S.: *Essential Difference. Male and Female Brains and the Truth about Autism*. Basic Books, 2003, 288 s. ISBN 978-0465005567.
6. BARŠOVÁ, A.: Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality). In: ŠIMÁČKOVÁ, K., HAVELKOVÁ, B., ŠPONDROVÁ, P. (eds.): *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 977-993. ISBN 978-80-7598-761-7.
7. BATKA, L.: Rodový nesúlád medzi sociálnym konštruktom a esencializmom. In: *Historia et theoria iuris*, 2022, roč. 14, č. 1, s. 4-13. ISSN 1338-0753.
8. BATKA, L.: Hľadanie identity ECAV na Slovensku vo vzťahu k transrodovým ľuďom. In: *Teologická reflexe*, roč. 31, č. 1, 2025, s. 54-74. DOI: 10.14712/27880796.2025.4.
9. BATKA, L.: Ľudská dôstojnosť a sebaurčenie intersex a transrodových ľudí. Príklad z právnej a etickej argumentácie v SRN. In: BATKA, L. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025, s. 8-37. ISBN 978-80-223-6234-4.
10. BERDISOVÁ, L.: Kopernikovský obrat cez feministickú teóriu práva. In: *Právny obzor*, roč. 105, č. 5, 2022, s. 405-419. DOI: <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2022.5.03>
11. BERDISOVÁ, L.: Medicínsky versus (ľudsko-)právny diskurz o transrodových ľuďoch. In: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 17-27. 978-80-7160-661-1.
12. BOGARDUS, T.: Evaluating Arguments for the Sex/Gender Distinction. In: *Philosophia*, roč. 48, č. 3, 2020, s. 873-892. DOI: 10.1007/s11406-019-00157-6.
13. Brut: *Simone de Beauvoir explains her most famous quote*. Facebook, 14. 04. 2021, dostupné na: <https://www.facebook.com/watch/?v=2518564045120053> (cit. 31-10-2025).
14. BUTLER, J.: *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvovanie identity*. Bratislava: Aspekt,

- 2014, 268 s. ISBN 9788081510281.
15. CANNOOT, P.: The pathologisation of trans* persons in the ECtHR's case law on legal gender recognition. In: *Netherlands Quarterly of Human Rights*, roč. 37, č. 1, 2019, s. 14-35. DOI: <https://doi.org/10.1177/0924051918820984>
 16. CANNOOT, P., DECOSTER, A.: The Abolition of Sex/Gender Registration in the Age of Gender SelfDetermination: An Interdisciplinary, Queer, Feminist and Human Rights Analysis. In: *International Journal of Gender, Sexuality and Law*, roč. 1, č. 1, 2020, s. 26-55. Dostupné na: <https://www.northumbriajournals.co.uk/index.php/ijgsl/article/view/1328> (cit. 31-10-2025).
 17. CLAAHSEN-VAN DER GRINTEN, H. (et al.): Gender incongruence and gender dysphoria in childhood and adolescence – current insights in diagnostics, management, and follow-up. In: *European Journal of Pediatrics*, roč. 180, č. 5, 2020, s. 1349-1357. DOI: 10.1007/s00431-020-03906-y.
 18. CLARKE, A. J.: They, Them, and Theirs. In: *Harvard Law Review*, 2019, roč. 132, č. 3, s. 896-991. Dostupná na: https://harvardlawreview.org/wp-content/uploads/2019/01/894-991_Online.pdf (cit. 31-10-2025).
 19. COLEMAN, D. L.: *On Sex and Gender: A Commonsense Approach*. New York a iné: Simon & Schuster, 2024. ISBN 978-1797178479.
 20. Corte Constitucional, febrero 4, 2022, Sentencia T-033/22.
 21. Cour constitutionnelle, arrêt n° 99/2019 du 19 juin 2019.
 22. CRENSHAW, K.: Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critiques of Andtidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In: *University of Chicago Legal Forum*, roč. 1989, č. 1, s. 139-167.
 23. de BEAUVOIR, S.: *The Second Sex*. London: Lowe and Brydone (Printers) Ltd., 1956, 702 s. Dostupné na: <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2021/07/Simone-de-Beauvoir-The-Second-Sex-Jonathan-Cape-1956.pdf> (cit. 31-10-2025).
 24. DUFALOVÁ, L.: Medzinárodnoprávne postavenie intersex osôb. In: HORONY, Š., MAUKŠ, D., ŤAŽKÁ, V. (zost.): *Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 57-63. ISBN 978-80-7160-727-4.
 25. DUŠKOVÁ, Š.: Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: ŠIMÁČKOVÁ, K., HAVELKOVÁ, B., ŠPONDROVÁ, P. (eds.): *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 959-976. ISBN 978-80-7598-761-7.
 26. DUŠKOVÁ, Š., FAFEJTA, M., SLOBODA, Z.: *Trampoty s pohlavím. Sociální a právní aspekty života intersex lidí*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, 156 s. ISBN 978-80-7676-461-3.

27. ECtHR: *Factsheet – Gender identity issues*. Dostupné na internete: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_gender_identity_eng (cit. 31-10-2025).
28. Európska komisia: Union of Equality: *LGBTIQ+ Equality Strategy 2026-2030*. COM(2025) 725 final, zverejnená dňa 20.10.2025. Dostupná na: https://commission.europa.eu/publications/lgbtiq-equality-strategy-2026-2030-0_en (cit. 31-10-2025).
29. FUENTES, A.: *Sex Is a Spectrum: The Biological Limits of the Binary*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2025, 216 s. ISBN 9780691249414.
30. FOUCAULT, M.: *Herculine Barbin*. New York: Pantheon Books, 1980, 199 s. ISBN 978-0-394-73862-8.
31. FOUCAULT, M.: *History of Sexuality*. New York: Pantheon Books, 1980. ISBN 0-394-41775-5. 169 s. Dostupná na: https://monoskop.org/images/4/40/Foucault_Michel_The_History_of_Sexuality_1_An_Introduction.pdf (cit. 31-10-2025).
32. FREUD, S.: *New Introductory Lectures On Psycho-Analysis*. 1933. Dostupné na: [https://ia802907.us.archive.org/17/items/SigmundFreud/Sigmund%20Freud%20%5B1933%5D%20New%20Introductory%20Lectures%20On%20Psychoanalysis%20\(James%20Strachey%20translation%2C%201961\).pdf](https://ia802907.us.archive.org/17/items/SigmundFreud/Sigmund%20Freud%20%5B1933%5D%20New%20Introductory%20Lectures%20On%20Psychoanalysis%20(James%20Strachey%20translation%2C%201961).pdf) (cit. 20-08-2025).
33. FREUD, S.: *O človeku a kultúre*. Praha: Odeon, 1990, 455 s. ISBN 80-207-0109-5.
34. GALTON, F.: *Eugenics: Its Definition, Scope and Aims*. 1904. Dostupné na: <https://galton.org/essays/1900-1911/galton-1905-socpapers-eugenics-definition-scope-aims.pdf> (cit. 31-10-2025).
35. GALTON, F.: *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. 1883. Dostupné na: <https://galton.org/books/human-faculty/text/galton-1883-human-faculty-v4.pdf> (cit. 31-10-2025).
36. GILLERI, G.: *Sex, Gender, and International Human Rights Law: Contesting Binaries*. Abingdon, New York: Routledge, 2024, 256 s. ISBN 978-1-003-37783-2, DOI: 10.4324/9781003377832.
37. HAMŘÍK, M.: Paternalizmus v konflikte rodičovských práv a práva na súkromie maloletého so zameraním na rodovú identitu. In: BATKA, Ľ.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: UK v Bratislave, 2023, s. 6-25. ISBN 978-80-223-5850-7.
38. HAWKINS, M.: *Social Darwinism in European and American Thought, 1860–1945: Nature as Model and Nature as Threat*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Dostupné tu: <http://onala.free.fr/hawkins1997.pdf> (cit. 31-10-2025).
39. HINES, S.: Sex wars and (trans) gender panics: Identity and body politics in contemporary UK feminism. In: *The Sociological Review*, roč. 68, č. 4, s. 699-717. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038026120934684>
40. HOLZER, L.: Smashing the Binary? A new era of legal gender registration in the Yogyakarta Principles Plus 10. In: *International Journal of Gender, Sexuality and Law*,

- roč. 1, č. 1, 2020, s. 98-133. Dostupné na: <https://www.northumbriajournals.co.uk/index.php/ijgsl/article/view/1001> (cit. 31-10-2025).
41. HRON, I.: For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers: limity zákonného výkladu v kontexte inkluzívnosti. In: BATKA, L. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025, s. 112-132. ISBN 978-80-223-6234-4..
 42. Human Rights Committee, *G v Australia*, Communication No. 2172/2012 (CCPR/C/119/D/2172/2012) (UN HRC, 15 June 2017). Dostupné na internete: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/AUS/CCPR_C_119_D_2172_2012_25976_E.pdf (cit. 31-10-2025).
 43. CHAPPELL, S., LAWFORDE-SMITH, H.: Transgender: a dialogue. In: *Aeon* [online], 2018. Dostupné na: <https://aeon.co/essays/transgender-identities-a-conversation-between-two-philosophers> (cit. 31-10-2025).
 44. JACKSON, S., SCOTT, S.: Rehabilitating Interactionism for a Feminist Sociology of Sexuality. In: *Sociology*, roč. 44, č. 5, s. 811-826. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038510375732>.
 45. JAIN, D., GUPTA, D., D.: Law, gender identity, and the uses of human rights: The paradox of recognition in South Asia. In: *Journal of Human Rights*, roč. 20, č. 1, 2021, s. 110-126. DOI: <https://doi.org/10.1080/14754835.2020.1845129>.
 46. KALNICKÁ, Z.: *Úvod do gender studies : otázky rodové identity*. Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2009, 119 s. ISBN 9788072485284.
 47. KARKAZIS, K.: *Fixing Sex: Intersex, Medical Authority, and Lived Experience*. USA: Duke University Press, 2008, 366 s. Dostupná na: https://transreads.org/wp-content/uploads/2021/07/2021-07-23_60fa0d849ad1f_FixingSexIntersexMedicalAuthorityandLivedExperiencebyKatrinaKarkazisz-lib.org_.pdf (cit. 31-10-2025).
 48. KENNEDY, A. *Law, Gender Identity, and the Brain: Exploring Brain-Sex Theories in Judicial Decisions on Trans and Intersex Minors*. Abingdon, New York: Routledge, 2024, 9781032424378.
 49. KEVLES, D. J.: *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1985, 427 s. Dostupné na: <http://pinguet.free.fr/kevles1985.pdf> (cit. 31-10-2025).
 50. KICZKOVÁ, Z.: Problémy s rodovou identitou. In: KICZKOVÁ, Z., SZAPUOVÁ, M. (eds.), *Rodové štúdiá: súčasné diskusie, problémy a perspektívy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, 510 s. ISBN 978-80-223-2934-7.
 51. KIŠOŇOVÁ, R. Predsudok v súdovej spoločenskej realite. In: BATKA, L.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 131-138. ISBN 978-80-223-5850-7.

52. KIŠOŇOVÁ, R.: The Individual's Identity in Contemporary Society. In: *Language, Individual & Society*, 18, s. 232-238. DOI: <https://doi.org/10.62991/LIS1996427466>
53. KIŠOŇOVÁ, R.: K autonómii a identite intersexuálnych osôb. In: BATKA, Ľ. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2026, s. 84-94. ISBN 978-80-223-6234-4.
54. KRIVENKO, Y. E.: Sex and Gender in International Human Rights Law through the Prism of the 'Women' Category in Recent Case Law. In: *Human Rights Law Review*, roč. 24, č. 2, 2024.
55. LAWFORDE-SMITH, H.: *Gender-Critical Feminism*. Oxford: Oxford University Press, 2022, 312 s. ISBN: 9780198863885.
56. LEEB, C., ZAKIN, E.: Psychoanalytic Feminism. In: Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2025 Edition). Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/win2025/entries/feminism-psychoanalysis> (cit. 31-10-2025).
57. LÖWY, A.: Kolízia alebo komplementarita? Sebaurčenie dieťaťa a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa. In: BATKA, Ľ. (ed.), *Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025, s. 8-37. ISBN 978-80-223-6234-4.
58. MAJEROVÁ, S.: Princípy rozhodovania o osobnej identite a hodnotách v kontexte rodovej diskriminácie, zameriavajúc sa na proces tranzície v podmienkach Slovenskej republiky. In: MIKULOVÁ, E. (zost.), *Hranice sebaurčenia : súčasné výzvy v ochrane ľudských práv*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 27-37. ISBN 978-80-7160-760-1.
59. MALINOWSKI, B.: *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia*. London: Routledge, 1929, 506 s. Dostupné na: https://www.berose.fr/IMG/pdf/malinowski_1929-the_sexual_life_of_savages.pdf (cit. 31-10-2025).
60. MAREČEK, L.: Rodové zločiny podľa medzinárodného práva. In: *Justičná revue*, roč. 76, č. 1, 2024, s. 32-46. ISSN: 1335-6461.
61. MAREČEK, L.: *Medzinárodné trestné právo a jeho implementácia v slovenskom právnom poriadku*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, 266 s. ISBN 978-80-7160-747-2.
62. MEAD, M.: *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: William Morrow, 1935, 335 s.
63. METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In: *COMENIUS časopis*, 2/2021, s. 6-35. ISSN 2454-0846.
64. METEŇKANYČ, O. M.: Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise. In: *Historia et theoria iuris*, roč. 14, č. 1, 2022, s. 92-126. Dostupné na: <https://>

- www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2022-I_Metenkanyc.pdf (cit. 20-08-2025).
65. METEŇKANÝČ, O. M.: Rodové pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, Ľ.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 56-88. ISBN 978-80-223-5850-7.
 66. MIKULOVÁ, E.: Právo na sebaurčenie intersex osôb v kontexte normalizačných zákrokov. In: MIKULOVÁ, E. (zost.), *Hranice sebaurčenia : súčasné výzvy v ochrane ľudských práv*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 38-58. ISBN 978-80-7160-760-1.
 67. MINDA, G.: *Postmodern Legal Movement: Law and Jurisprudence At Century's End*. New York: New York Press, 1996, 363 s. ISBN 9780814755112.
 68. MIKKOLA, M.: Feminist Perspectives on Sex and Gender. In: Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 Edition). Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/feminism-gender/> (cit. 31-10-2025).
 69. MONRO, S., SAIFA WALL, S.: Social Theories. In: MONRO, S. et al.: *Intersex, Variations of Sex Characteristics, DSD: Critical Approaches*. Abingdon, New York, Routledge, 2025, s. 60-87. ISBN: 9781032113791
 70. NALSA v. Union of India and Others [2014] (1) SCC.
 71. NOLAN, M., O'MAHONY, K.: Freud and Feminism. In: *Studies: An Irish Quarterly Review*, roč. 76, č. 302, 1987, pp. 159-168.
 72. Odporúčanie Výboru ministrov členským štátom o rovnakých právach intersex osôb CM/Rec(2025)7 zo dňa 07. 10. 2025, dostupné na: <https://search.coe.int/cm?i=091259488028b934> (cit. 31-10-2025).
 73. OSELLA, S.: When Comparative Law Walks the Path of Anthropology: The Third Gender in Europe. In: *German Law Journal*, roč. 23, č. 7, 2022, s. 920-942. DOI: <https://doi.org/10.1017/glj.2022.65>.
 74. OSELLA, S., RUBIO-MARÍN, R.: Gender recognition at the crossroads: Four models and the compass of comparative law. In: *International Journal of Constitutional Law*, roč. 21, č. 2, 2023, s. 574–602. DOI: <https://doi.org/10.1093/icon/moad045>.
 75. OSINA, P.: *Nová teorie přirozeného práva*. Praha: Leges, 2019, 220 s. ISBN 978-80-7502-406-0.
 76. PALAZZANI, L.: *Gender in Philosophy and Law*. Heidelberg, New York, London: Springer, 2013, 116. ISBN 978-94-007-4991-7. DOI 10.1007/978-94-007-4991-7.
 77. PAPE, M.: *Feminism, Trans Justice, and Speech Rights: A Comparative Perspective. Law and Contemporary Problems*, roč. 85, 2022, s. 215-240. Dostupné na: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol85/iss1/11> (cit. 31-10-2025).
 78. QUINAN, L. C.: Rise of X: Governments Eye New Approaches for Trans and Non bi-

- nary Travelers. In: *Migration Policy Institute* [online], 2022. Dostupné na: <https://www.migrationpolicy.org/article/x-marker-trans-nonbinary-travelers> (cit. 31-10-2025).
79. *R Taylor v Jaguar Land Rover, Case No: 1304471/2018*. Dostupné na: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5f68b2ebe90e077f5ac3bb5a/Ms_R_Taylor_V_Jaguar_Land_Rover_Ltd_-_1304471_2018_-_judgment.pdf (cit. 31-10-2025).
 80. Rada Európy (Parlamentné zhromaždenie). *Discrimination against transgender people in Europe*, Doc. 13742, 2015. Dostupné na internete: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736> (cit. 31-10-2025).
 81. Rada Európy. *Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe*, 2022. Dostupné na: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3> (cit. 31-10-2025).
 82. Rada OSN pre ľudské práva. *Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*, 2018, A/HRC/38/43.
 83. Rada OSN pre ľudské práva. *Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity: The law of inclusion*, 2021, A/HRC/47/27.
 84. RAKOVÁ, K.: Vybrané právne aspekty dedenia transrodových osôb. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KISOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 177-189. ISBN 978-80-7160-661-1.
 85. RAYMOND, J.: *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male*. Boston: Beacon Press, 1979, 220 s. ISBN 0-8077-6272-5. Dostupné na: https://transreads.org/wp-content/uploads/2019/03/2019-03-20_5c91a4ba712fd_document26.pdf (cit. 31-10-2025).
 86. ROSALDO, M. Z.: Woman, Culture, and Society: A Theoretical Overview. In: ROSALDO, M. Z. & LAMPHERE, L. (Eds.), *Woman, Culture, and Society*. Stanford: Stanford University Press, 1974, s. 17-42. Dostupná na: [https://enenuru.net/pdfs/Woman,%20Culture,%20and%20Society%20by%20Michelle%20Rosaldo,%20Louise%20Lamphere%20\(z-lib.org\).pdf](https://enenuru.net/pdfs/Woman,%20Culture,%20and%20Society%20by%20Michelle%20Rosaldo,%20Louise%20Lamphere%20(z-lib.org).pdf) (cit. 31-10-2025).
 87. ROWLING, J. K.: J.K. Rowling Writes about Her Reasons for Speaking out on Sex and Gender Issues. In: *jkrowling.com*. Zverejnené dňa 10. júna 2020. Dostupné na: <https://www.jkrowling.com/opinions/j-k-rowling-writes-about-her-reasons-for-speaking-out-on-sex-and-gender-issues/> (cit. 31-10-2025).
 88. Rozhodnutie EŠLP vo veci *B. proti Francúzsku* z 25. marca 1992, č. sťažnosti 13343/87.
 89. Rozhodnutie EŠLP vo veci *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu* z 11. februára 2002, č. sťažnosti 28957/95.
 90. Rozhodnutie EŠLP vo veci *Van Kück proti Nemecku* z 12. marca 2003, č. sťažnosti

35968/97.

91. Rozhodnutie ESLP vo veci *L. v. Lithuania* z 11 septembra 2007, č. sťažnosti 27527/03.
92. Rozhodnutie ESLP vo veci *Y. Y. proti Turecku* z 10. marca 2015, č. sťažnosti 14793/08.
93. Rozhodnutie ESLP v spojených veciach *A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017, č. sťažností 79885/12, 52471/13 a 52596/13.
94. Rozhodnutie ESLP vo veci *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažnosti 2145/16 a 20607/16.
95. Rozhodnutie nemeckého Spolkového ústavného súdu (*Bundesverfassungsgericht*), prvého senátu, zo dňa 10.10.2017, spis. zn. BvR 2019/16. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2017/10/rs20171010_1b-vr201916en.html (cit. 31-10-2025).
96. Rozhodnutie rakúskeho Ústavného súdneho dvora (*Verfassungsgerichtshof*), zo dňa 15.06.2018, spis. zn. G 77/2018-9. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_20180615_18G00077_00 (cit. 31-10-2025).
97. SABJÁN, N.: Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 220-238. 978-80-7160-661-1.
98. SABJÁN, N.: Trans problematika v súčasnom feministickom diskurze. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 220-238. 978-80-7160-661-1.
99. SABJÁN, N.: Nebinárne osoby a princíp rodového sebaurčenia: spoločenské a právne aspekty. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov*. Zborník príspevkov. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, s. 119-143. ISBN 978-80-7676-751-5.
100. SABJÁN, N.: Právo a rodová (ne-)binarita: analýza recentných rozhodnutí súdov v oblasti právneho uznania tretieho rodu. In: BATKA, Ľ.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 83-100. ISBN 978-80-223-5850-7.
101. SABJÁN, N., METEŇKANYČ, O. M.: The Recent Transgender Court Decision in Czechia: Two Steps Forward, One Step Back (A Commentary on Case Pl. ÚS 52/23). In: *Bratislava Law Review*, Roč. 8, č. 2, s. 243-264, DOI: <https://doi.org/10.46282/blr.2024.8.2.946>
102. STOCK, K.: Changing the concept of “woman” will cause unintended harms. In: *The*

- Economist*, zverejnené dňa 6 júla 2018. Dostupné na: www.economist.com/open-future/2018/07/06/changing-the-concept-of-woman-will-cause-unintended-harms (cit. 31-10-2025).
103. STOCK, K., WHITE, R.: Gender Wars: two opposing perspectives on the trans and women's rights debate. In: *Prospect*, [online] 2021. Dostupné na: <https://www.prospectmagazine.co.uk/essays/gender-wars-two-opposing-perspectives-on-the-trans-and-womens-rights-debate> (cit. 31-10-2025).
 104. SULLIVAN, S.: Sex and the census: Why surveys should not conflate sex and gender identity. In: *International Journal of Social Research Methodology*, roč. 23, č. 5, 2020. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3557822 (cit. 31-10-2025).
 105. ŠOLTYS, D.: *Prí(r)učka právneho feminizmu Pojem, charakteristika, znaky, vývoj a podoby právneho feminizmu*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta, 2023, 553 s. ISBN 978-80-574-0184-1, DOI: <https://doi.org/10.33542/PFF-0184-1>
 106. TUBBS, R. S.: Anatomy is destiny. In: *Clinical Anatomy*, roč. 34, č. 3, 2021, s. 325-325. DOI: <https://doi.org/10.1002/ca.23731>
 107. VAŠEČKOVÁ, B. Možnosti a limity zdravotnej starostlivosti o transrodových ľudí v kontexte legislatívy Slovenska. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 11-16. ISBN 978-80-7160-661-1.
 108. VILORIA, H., NIETO, M.: *The Spectrum of Sex: The Science of Male, Female, and Intersex*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publications, 2020, 156 s. ISBN 978 1 78775 266 5. Dostupná na: https://transreads.org/wp-content/uploads/2022/01/2022-01-13_61e080ae9cdfc_TheSpectrumofSexTheScienceofMaleFemaleandIntersexbyHidaViloriMariaNietoz-lib.org_.pdf (cit. 31-10-2025).

Kontaktné údaje autorov

Mgr. Bc. Olexij M. Meteňkanyč, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra teórie práva a filozofie práva

olexij.metenkanyc@flaw.uniba.sk

Mgr. Nikolas Sabján, PhD., LL.M

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov

nikolas.sabjan@flaw.uniba.sk

K AUTONÓMII A IDENTITE INTERSEXUÁLNYCH OSÔB¹

Renáta Kišoňová

Abstrakt: Cieľom nasledujúceho textu je zmapovať ľudskoprávny, etický a medicínsky diskurz v súvislosti s autonómiou osoby, najmä vo vzťahu k intersexuálnym osobám. Budeme sa zaoberať jednotlivými dokumentmi, ktoré sa týkajú ľudských práv a deklarujú slobodu osoby a dôstojnosť každého jednotlivca, hoci každodenná realita intersexuálnych osôb je často odlišná. Hlavnou tézou prezentovanej reflexie je, že intersexuálne osoby neprežívajú autonómiu a slobodu porovnateľnú s „normálnou“ populáciou, keďže autonómia a sloboda predpokladajú aj možnosť autonómneho nakladania so svojím telom a intersexuálne osoby túto možnosť často nemajú. Naopak, veľakrát bez ich vlastného súhlasu (či už vo veľmi ranom detstve alebo neskôr v puberte) sa s ich telami zaobchádza nedôstojným spôsobom, podstupujú chirurgické zákroky, ktoré im mrzačia telá, spôsobujú zápaly, inkontinenciu, neplodnosť, znecitlivenie intímnych orgánov a podobne. Text poukazuje na nedostatočnú súčasnú právnu ochranu intersex osôb, hoci jednotlivé dokumenty o ľudských právach zakazujú mučenie a zasahovanie do fyzickej integrity alebo dôstojnosti a slobody osoby.

Kľúčové slová: identita, intersexualita, autonómia, telo, chimérizmus

Abstract: The aim of the following text is to map the human rights, ethical and medical discourse in relation to the autonomy of the person, especially in relation to intersex persons. We will deal with individual documents that relate to human rights and declare the freedom of the person and the dignity of each individual, although the everyday reality of intersex persons is often different. The main thesis of the presented reflection is that intersex persons do not experience autonomy and freedom comparable to the „normal“ population, since autonomy and freedom also

1 Tento článok vznikol v rámci projektu APVV-23-0252 Sebaurčenie intersex, transrodových a nebí-nárných osôb.

presuppose the possibility of autonomously dealing with their bodies, and intersex persons often do not have this possibility. On the contrary, many times without their own consent (whether in very early childhood or later in puberty) their bodies are treated in an undignified manner, they undergo surgical procedures that mutilate their bodies, cause inflammation, incontinence, infertility, numbness of intimate organs, and the like. The text points to the lack of current legal protection for intersex people, although individual human rights documents prohibit torture and interference with the physical integrity or dignity and freedom of a person.

Key words: identity, intersexuality, autonomy, body, chimerism

„...onen iný, ktorý ma takto prepadá je z rovnakej substancie ako ja: ako by som mohol pochopiť *jeho* farby, *jeho* bolesti, *jeho* svet ako *jeho* inak než podľa farieb, ktoré vidím, bolesti, ktorými som trpel, a sveta, v ktorom žijem? Môj svet však prestal byť len mojím, je to teraz len nástroj, s ktorým zaobchádza niekto iný...”

„Komunikujeme spolu vo svete a prostredníctvom toho, čo je v našom živote artikulované. Je tu trávnik pred mnou a ja sa domnievam pozorovať účinok jeho zelené na videní druhého, prostredníctvom hudby vstupujem do jeho hudobnej emócie, vec sama mi otvára prístup do súkromného sveta druhého. Avšak, ako už vieme, vec sama je pre mňa vždy tá vec, ktorú vidím ja.“²

Merleau-Ponty

1 Vymedzenie pojmov

V predkladanom texte sa budeme zaoberať vzťahom medzi autonómiou jednotlivca a jeho telom v kontexte ľudských práv, etiky a medicíny. Naša úvaha sa bude primárne týkať intersexuálnych osôb, ktorých autonómia je determinovaná viac ako osobná, fyzická a sociálna autonómia „bežnej“ populácie. Súčasťou nasledujúcej reflexie bude i úvaha o identite osoby, ktorú tvorí aj telo a sexualita. Najprv načrtneme, ako chápeme pojmy autonómia a intersexualita. Následne si zhrnieme základné medzinárodné právne dokumenty, ktoré sa zaoberajú ľudskou dôstojnosťou, slobodou a integritou, a pozrieme sa na to, ako súčasná medicína pristupuje k intersexuálnym osobám. Ako uvádza Martin Fafejta, medzi intersexuálne osoby radíme jedincov, ktorí „na genitálnej, gonadálnej, chromozomálnej, hormonálnej a/alebo reprodukčnej úrovni nespĺňajú kritériá, na základe kto-

2 MERLEAU-PONTY, M.: Viditeľné a neviditeľné. Praha: OIKOYMENH, s. 22.

rych euroamerická spoločnosť a medicína určujú mužstvo a ženstvo jedinca.³ Intersexualitu treba odlišovať od iných pojmov, ktoré zahrňujú rôzne varianty utvárania rodovej identity. Máme na mysli predovšetkým pojmy transrodovosť („škála rodových prejavov, pri ktorých sa jedinec trvalo alebo prechodne stotožňuje s iným rodom/pohlavím, ako mu bolo priradené pri narodení“⁴), nebinárnosť (zahŕňa osoby, ktoré sa nezaraďujú do binárneho systému pohlaví⁵), rodová tekutosť (určitá fluktuácia medzi identitami⁶). Dôležitú poznámku k uvedeným pojmom nachádzame v knihe Uda Rauchfleischa, *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*: „Spoločné pre tieto rôzne pojmy je, že nemajú nič s patológiou, ale že sú to varianty utvárania identity.“⁷ Načrtnime ďalej, ako chápeme pojmy autonómia a intersexualita. Etymologicky pojem autonómia pochádza z gréckeho slova *autonomía*, ktoré možno preložiť ako politická nezávislosť, sebestačnosť, zloženého z gréckych slov *auto* (sám, vlastný, svoj) a *nomos*, čo znamená *zákon*. Okolo 18. storočia sa termín autonómia začal používať v zmysle nezávislosti a samosprávy⁸. Pojem intersexualita sa etymologicky viaže k latinskému prefixu *inter*; teda *medzi*, a *sexus*, pri ktorom môže byť preklad viacvrstvový, tento pojem môžeme preložiť ako rod, pohlavie, genitálie, sexuálne orgány. Používanie slov intersexualita, intersex osoby, intersexuálny a podobne nie je úplne presné, keďže tieto osoby nie sú zjednodušené „medzi pohlaviami“, ale i autorka predloženého textu vníma pojem intersex osoby ako vhodnejší a aj významovo bližší než v minulosti používaný pojem hermafrodit. Hermafrodit je znevažujúce označenie, ktoré sa už zo súčasného diskurzu (nielen preto, že vyznieva znevažujúco, ale i pre nepresné a zjednodušené vymedzenie) vytráca⁹.

3 FAFEJTA, M.: *Sexualita a sexuální identita. Sociální povaha přirozenosti*. Praha, Portál, 2016, s. 165.

4 VAŠEČKOVÁ, B.: *Možnosti a limity zdravotnej starostlivosti o transrodových ľudí v kontexte legislatívy Slovenska*. In: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol.: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022, s. 12.

5 Por. RAUCHFLEISCH, U.: *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita. Neľahká cesta odpatologizovania*. Bratislava: Vydavateľstvo F, 2022, s. 13.

6 Por. *ibid.*, s. 13.

7 *Ibid.*, s. 13.

8 KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015, s. 56.

9 FAFEJTA, M.: *Sexualita a sexuální identita. Sociální povaha přirozenosti*. Praha, Portál, 2016, s. 166.

2 Autonómia v diskusii o ľudských právach

Rada OSN pre ľudské práva prijala v apríli 2024 prvú rezolúciu, ktorej cieľom je chrániť práva intersex osôb¹⁰. Ako uvádza Mestre, „pri riešení násilia páchaného na intersexuálnych ľuďoch je nevyhnutné rozlišovať medzi pojmami sexuálnej orientácie, rodovej identity a pohlavných znakov, aby sa odlíšil ich boj za rešpektovanie ich práv od iných skupín obyvateľstva, ktoré mohli byť tiež diskriminované v rámci týchto pojmov“¹¹. Keď sa pozrieme na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, článok 3 zaručuje každému život, slobodu a osobnú bezpečnosť, zatiaľ čo článok 2 zdôrazňuje, že „každý je oprávnený na všetky práva a slobody, ktoré stanovuje táto deklarácia, bez akéhokoľvek rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia“¹². Aj v článku 1 Charty základných práv Európskej únie sa uvádza, že ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná a musí byť rešpektovaná. Tento článok je ďalej rozvinutý v texte článku 3 toho istého dokumentu z roku 2000, ktorý výslovne uvádza: „1. Každý má právo na rešpektovanie svojej fyzickej a duševnej integrity. 2. V oblasti medicíny a biológie sa musia rešpektovať najmä: (a) slobodný a informovaný súhlas dotknutej osoby v súlade s postupmi ustanovenými zákonom...“¹³ Tamara Čipková v tejto súvislosti zdôrazňuje, že „inštitút informovaného súhlasu predpokladá, že konanie zdravotníckeho personálu nebude výlučne paternalistické, ale bude zohľadňovať autonómiu vôle a morálnej voľby pacienta“¹⁴. Ďalej, článok 4, Charty základných práv Európskej únie s odkazom na predchádzajúce články, deklaruje zákaz mučenia a neľudského zaobchádzania¹⁵.

Pokiaľ ide o ľudské práva špecifickej skupiny ľudí, intersexuálnych osôb, situácia je často nejednoznačná (z lekárskeho hľadiska aj z hľadiska ľudských práv) a v niekoľkých prípadoch dochádzalo a dochádza k mučeniu, neľudskému zaobchádzaniu a pošliapaniu ľudskej dôstojnosti. Ako Meteňkanyč uvádza: „mnohé

10 <https://docs.un.org/en/A/HRC/55/L.9>

11 MESTRE, Y.: The Human Rights Situation of Intersex People: An Analysis of Europe and Latin America. Soc. Sci. 11, s. 311.

12 In: *Všeobecná deklarácia ľudských práv*.

13 Charta základných práv Európskej únie.

14 ČIPKOVÁ, T.: Informovaný súhlas pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti maloletému dieťaťu. In: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*. BATKA, L., RÁKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. (red.) Bratislava: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, s. 193.

15 Por. Charta základných práv Európskej únie, čl. 4.

spoločnosti, ktoré naďalej trvajú na prevažne binárnom chápaní spoločnosti a práva, vystavujú veľkú časť trans a intersexuálnej komunity ťažkej voľbe, s ktorým právnym pohlavím/rodom sa „právne identifikovať“¹⁶ a „...otázka pohlavia či rodu je vnímaná ako vec verejná a každý jednotlivec sa musí na verejnosti pomocou nej prezentovať“¹⁷. Bližší pohľad na každodenné prežívanie rodín, ktorých súčasťou sú napríklad transrodové osoby, prinášajú príbehy Niečo ti chcem povedať¹⁸, kde sa dozvedáme o skúsenostiach s právnou, medicínskou i sociálnou tranzíciou na Slovensku a rovnako i o (ne)príjati spoločnosti, predsudkoch, stereotypnom prístupe k rodovej identite, ktoré sú pre všetky dotknuté osoby bolestivé, stigmatizujúce a diskriminačné¹⁹.

3 Vnímanie biologických noriem v medicíne

Vráťme sa však k problematike intersex osôb a prizrime sa bližšie na to, ako ich vníma súčasný medicínsky diskurz. Pre presnejšiu predstavu uvádzame aj štatistiky o tom, koľko osôb sa radí medzi intersex. „Organizácia Spojených národov odhaduje, že 0,05 % – 1,7 % populácie má variabilné pohlavné znaky.“²⁰

Najprv uvedieme niekoľko špecifických lekárskejších diagnóz rôznych foriem variácií pohlavných znakov (ide o najčastejšie diagnostikované a známe variácie k roku 2025). Potenciál somatických intersexuálnych variácií existuje u všetkých ľudí v prenatálnom vývoji v prvých týždňoch. Intersexuálne variácie sú atypické pohlavné znaky, tieto pohlavné znaky potenciálne zahŕňajú naše chromozómy, gény, vonkajšie genitálie, vnútorné reprodukčné orgány, hormóny alebo sekundárne znaky, napríklad ochlpenie. Jednou z diagnóz intersex variácií je CAIS, syndróm testikulárnej feminizácie alebo syndróm kompletnej androgénnej rezistencie. Dieťa, ktoré je XY, t. j. chromozomálne mužského pohlavia, sa narodí s vonkajšími ženskými genitáliami, nezostúpenými semenníkmi, bez maternice

16 METEŇKANYČ, O. M.: Rodové a pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: BATKA, L. *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* Bratislava: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, s. 51.

17 Tamže, s. 54-55.

18 AUTORSKÝ KOLEKTÍV ZRP: *Niečo ti chcem povedať*. Bratislava: Združenie rodičov a priateľov LGBT+ ľudí.

19 Viac sme sa témam týkajúcim sa transrodovým osobám venovali v zborníkoch: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol.: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022, a BATKA, L. *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* Bratislava: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

20 HEGARTY, P.: The psychology of people with variable sex characteristics/intersex. In: *Current Opinion in Psychology*, 2023, 49, s. 101539.

a často s relatívne krátkou vagínou kvôli necitlivosti tela na androgény. Podobným prípadom je syndróm neúplnej testikulárnej feminizácie, kde dochádza k čiastočnej maskulinizácii orgánov. Ako uvádzajú Fafejta a kol., v týchto prípadoch je osobe zvyčajne priradené ženské pohlavie.²¹ Ďalšou diagnózou je tzv. vrodená hyperplázia nadobličiek, pri ktorej sa osoba, ktorá je chromozomálne XX, narodí s maskulinizovanými genitáliami v dôsledku nadmernej produkcie androgénov. Vrodená hyperplázia nadobličiek je autozomálne recesívne ochorenie charakterizované nedostatkom jedného zo steroidogénnych enzýmov. Výskyt ochorenia je 1 : 10 000 – 16 000²². Ak je diagnostikovaná po narodení, vaginoplastika sa bežne vykonáva v prvom roku života²³. Táto diagnóza je pomenovaná po Chimére, ktorá v starogréckych mýtoch predstavovala monštrum s časťami tela leva, draka, hada a kozy. V reálnom svete ide o genetickú mutáciu, keď sa v jednom tele nachádzajú dve bunkové populácie²⁴. Nezáleží na tom, či sa tento prípad vyskytuje u človeka alebo zvieratá. Dôležité je, že tieto dve bunkové populácie sú odlišné, každá pochádza z iného jedinca, môžu sa líšiť geneticky alebo dokonca pohlavne. Chimérizmus teda v podstate porušuje základné pravidlo, že telo živočicha sa vyvíja z jednej bunky. Takáto situácia nastala v USA v roku 2002. Bola široko medializovaná a dostala sa až na súd. Američanka Lydia Farchild bola tehotná so svojím tretím dieťaťom a rozviedla sa so svojím vtedajším manželom. Aby mohla uživiť deti, Lydia požiadala úrady o vyplácanie výživného. Páru bola odobratá DNA, ale výsledky testov odhalili šokujúce zistenie, že Lydia nie je matkou svojich detí. Lekári spočiatku predpokladali, že príčinou bola anomália počas transfúzie krvi alebo transplantácie orgánov. Lydia však uvedené zákroky nikdy nepodstúpila. Situáciu zachránil právnik, ktorý predložil súdu článok zaoberajúci sa chimérizmom. Po sérii testov sa zistilo, že vzorky vlasov z hlavy a pubickej oblasti obsahujú odlišný genetický materiál. DNA Lydiiných detí sa tiež zhodovala iba s DNA ich starej mamy. Neskôr sa zistilo, že pani Farchild ako embryo získala dvojité bunkový základ.²⁵ Diagnóza chimérizmu je podobná diagnóze tzv. mozaicizmu, pri ktorej sú v tele človeka prítomné bunky oboch pohlaví a v dôsledku somatickej mutá-

21 FAFEJTA, M., DUŠKOVÁ, Š., SLOBODA, Z.: *Trampoty s pohlavím*, Praha: Wolters Kluwer, 2023.

22 SÁGOVÁ, I., STANČÍK, M., PAVAI, D., KANTÁROVÁ, D., VAŇUGA, A., VAŇUGA, P.: Raritná kombinácia Turnerovho syndrómu a kongenitálnej adrenálnej hyperplázie s deficitom 21-hydroxylázy: kazuistika. In: *Vnitřní Lékařství*, 2018, 64(4), s. 432.

23 Ibid., s. 432.

24 Ibid., s. 432.

25 <https://www.genomia.cz/cz/chimerismus>, dostupné dňa 07.09.2025.

cie došlo v raných štádiách vývoja embrya k chybnému deleniu jadra. Pomerne častým javom je tzv. genitálna malformácia, ktorá zahŕňa rôzne formy genitálií, a medicína ju nepovažuje za normálnu. Napríklad chlapec, ktorý sa narodí bez penisu a trpí hypospádiou, t. j. jeho močová trubica sa otvára na strane penisu tak, že po narodení nie je vizuálnou kontrolou zrejmé, či ide o slabo vyvinutý penis alebo klitoris²⁶. Môže to byť dokonca aj dievča s takzvaným falickým klitorisom. Turnerov syndróm (TS) je vrodené ochorenie postihujúce ženy, ktoré sa vyznačuje čiastočnou alebo úplnou absenciou chromozómu X. TS je jednou z najčastejších abnormalít pohlavných chromozómov s celosvetovou incidenciou 1 : 2 500. Fenotypicky sa TS prejavuje širokým spektrom klinických príznakov. Dominantným znakom v detstve je nízky vzrast. Medzi ďalšie príznaky patrí gonádová dysgenéza vedúca k neplodnosti, zvyšky fetálneho lymfedému, ako je duplikácia kože na bokoch krku, široký hrudník so vzdialenými bradavkami a postnatálny lymfedém na chrbte rúk a chodidiel. Medzi ďalšie príznaky patrí zrakové postihnutie, sluchové postihnutie, malformácie kostry, renálne a kardiovaskulárne poruchy a autoimunitné ochorenia. Mentálna retardácia sa pri TS zvyčajne nevyskytuje.²⁷

4 K autonómii intersex osôb

Intersexuálni ľudia čelia širokej škále sociálnej nespravodlivosti, neschopnosti žiť slobodne a autenticky na základe svojej odlišnosti, vrátane infanticídy²⁸. Štruktúrne nerovnosti sa prejavujú vo forme chirurgických a súvisiacich zákrokov vykonávaných na dojčatách a deťoch, o ktorých sa bežne uvádza, že majú zlé a/alebo škodlivé výsledky²⁹. Môže to viesť k „neprijateľnej úrovni fyzickej a psychickej traumy pre pacientov“³⁰.

Ľudská autonómia, dôstojnosť a telesná integrita sú, ako vyplýva z predošlého textu, neoddeliteľnou súčasťou základných ľudských práv a sú ako také uvedené aj v kľúčových právnych dokumentoch. Byť osobou, byť „niekto“ predpokladá

26 FAFEJTA, M., DUŠKOVÁ, Š., SLOBODA, Z.: *Trampoty s pohlavím*, Praha: Wolters Kluwer, 2023, s. 35.

27 SÁGOVÁ, I., STANČÍK, M., PAVAI, D., KANTÁROVÁ, D., VAŇUGA, A., VAŇUGA, P.: Raritná kombinácia Turnerovho syndrómu a kongenitálnej adrenálnej hyperplázie s deficitom 21-hydroxylázy: kazuistika. In: *Vnitřní Lékařství*, 2018, 64(4), s. 432-436.

28 CARPENTER, M.: *The OHCHR Background Note on Human Rights Violations against Intersex People. Sexual and Reproductive Health Matters*, 2020, 28 (1): 1731298.

29 DIAMOND, M., GARLAND, J.: Evidence Regarding Cosmetic and Medically Unnecessary Surgery on Infants. In: *Journal of Pediatric Urology*, 2014, 10 (1): 2-6.

30 FERRERA, M., CASPER, M. J.: Genital Alteration and Intersex: A Critical Analysis. In: *Current Sexual Health Reports*, 2018, 10 (1), s. 1.

mať vlastné telo, jeho jednotlivé časti, vrátane toho, ako ich majiteľ tela cíti a prežíva. Ako uvádza Palazzani, „telo je hmota určená formou; človek má telo, ale zároveň je telom“³¹. Uvedieme napríklad prípad ženy narodenej v roku 1960 s kombináciou mozaicizmu, Turnerovho syndrómu 45,X (27)/46,XX (73) a deficitu 21-hydroxylázy. Po pôrode bolo pacientke nesprávne priradené mužské pohlavie na základe intersexuality. Vo veku 6 rokov bola laparoskopicky potvrdená prítomnosť maternice a vaječníkov. Následne bola vykonaná klitoroplastika s vaginoplastikou. Na základe uvedeného bola vykonaná matricová zmena pohlavia. Echokardiografické vyšetrenie nepreukázalo žiadne významné patologické nálezy. Axilárne a pubické ochlpenie mala pacientka prítomné od 10 rokov. Nástup virilizácie počas puberty nezodpovedal obrazu Turnerovho syndrómu. Vo veku 14 rokov mala primárnu amenoreu, hirsutizmus (zvýšené ochlpenie na tvári, brade, chrbte a končatinách) a pretrvávajúcu nízku postavu s telesnou výškou 130 cm a hmotnosťou 37 kg. Pacientke chýbalo typické ženské rozloženie tukovej vrstvy, s výraznejšou dominanciou svalstva. Pacientka dosiahla v dospelosti výšku 138 cm a telesnú hmotnosť 41 kg. Vo veku 42 rokov podstúpila hysterektómiu pre myomatózu maternice. Vo veku 47 rokov bola osteoporóza potvrdená denzitometriou, a preto bola k predchádzajúcej liečbe pridaná antiresorpčná liečba. Jej telo zjavne nezodpovedá biologickým normám. Problém s autonómiou intersex osôb vnímaťme podobne komplikovaný ako pri transrodových osobách.³² Zaujímavou súčasťou reflexiou otázky rodovej identity je štúdia americkej novinárky s maďarskými a židovskými koreňmi Susan Faludi. Keď sa oceňovaná autorka Faludi dozvie, že jej sedemdesiatšesťročný otec podstúpil tranzíciu, pokúša sa čeliť otcovej premene bez predsudkov a stigmy. Počas čítania celej knihy si kladieme spolu s autorkou otázku: je identita niečo, čo si vyberáme, alebo je to skôr niečo, čomu nemôžeme uniknúť?³³ Kým pri transrodových osobách sa zdá, že môžu mať skôr možnosť aspoň sa približovať k autonómii telesnej identity, pri intersexuálnych osobách sa realita ukazuje ešte komplikovanejšia vzhľadom na to, že mnohé intersex osoby o túto možnosť prichádzajú už krátko po narodení alebo v ranom detstve.

31 PALAZZANI, L.: *Gender in Philosophy and Law*. New York: Springer, 2012, s. 77.

32 Na tento problém sme poukázali v texte: KIŠOŇOVÁ, R.: Problém slobody a seba-identifikácie. In: *Historia et theoria iuris*, 14(1), s. 81-85.

33 FALUDI, S.: *V tmavej komore*, Bratislava: Inaque, 2018.

Záver

V texte sme ukázali, akým problémom čelia intersexuálni ľudia, pokiaľ ide o ich fyzickú stránku, zdravie, spoločenský život a reprodukciu. Poukázali sme aj na nedostatočnú súčasnú právnu ochranu týchto ľudí, hoci jednotlivé dokumenty o ľudských právach zakazujú mučenie a zasahovanie do fyzickej integrity alebo dôstojnosti a slobody osoby.

Hnutia za práva intersexuálov a celý rad medzinárodných organizácií a nadnárodných právnych orgánov, napríklad Organizácia Spojených národov³⁴ a Rada Európy³⁵ odsudzujú kozmetické lekárske zákroky na intersexuálnych maloletých a rutinné ukončovanie tehotenstva intersexuálnych plodov z dôvodu zdravotnej „abnormality“. „Kozmetické“ chirurgické zákroky vzdávajú intersex osoby od autonómneho vzťahovania sa k vlastnému telu a komplikujú ich identifikáciu sa s telom, ktoré im /ne/patrí. Intersexuálni aktivisti a obhajcovia presadzujúci ľudské práva intersexuálnych ľudí vrátane práva na slobodu od diskriminácie; práva na ochranu pred mučením a iným krutým, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním majú pred sebou v danej situácii ešte veľa práce.

Použitá literatúra a iné zdroje:

1. AUTORSKÝ KOLEKTÍV ZRP.: *Niečo ti chcem povedať*. Bratislava: Združenie rodičov a priateľov LGBT+ ľudí, Bratislava, 2024, 205 s. ISBN 978-80-570-5560-0.
2. BATKA, Ľ.: Bratislava: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, 179 s. ISBN 978-80-7160-707-6.
3. BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol.: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022, 310 s. ISBN 978-80-7160-661-1.
4. CARPENTER, M.: *The OHCHR Background Note on Human Rights Violations against Intersex People*. In: *Sexual and Reproductive Health Matters*, 2020, 28 (1): 1731298.
5. ČIPKOVÁ, T.: Informovaný súhlas pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti maloletému dieťaťu. In: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*. BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. (red.) Bratislava: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave. s. 230-247. ISBN 978-80-7160-661-1.

34 <https://digitallibrary.un.org/record/4045699?ln=en&v=pdf>

35 CM/Rec(2025)7 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on equal rights for intersex persons (Adopted by the Committee of Ministers on 7 October 2025 at the 1539th meeting of the Ministers' Deputies.

6. DIAMOND, M., GARLAND, J.: Evidence Regarding Cosmetic and Medically Unnecessary Surgery on Infants. In: *Journal of Pediatric Urology*, 2014, 10 (1): s. 2-6.
7. FAFEJTA, M.: *Sexualita a sexuální identita. Sociální povaha přirozenosti*. Praha, Portál, 2016, 240 s. ISBN 978-80-262-1030-6.
8. FAFEJTA, M., DUŠKOVÁ, Š., SLOBODA, Z.: *Trampoty s pohlavím*, Praha: Wolters Kluwer, 2023, 156 s. ISBN 978-80-7676-461-3.
9. FALUDI, S.: *Vtmavej komore*, Bratislava: Inaque, 2018, s. 360. ISBN 978-80-89737-77-2.
10. FERRERA, M., CASPER, M. J.: Genital Alteration and Intersex: A Critical Analysis. In: *Current Sexual Health Reports*, 2018, 10 (1), s. 1.
11. HEGARTY, P.: *The psychology of people with variable sex characteristics/intersex. Current Opinion in Psychology*, 2023, 49, s. 101539.
12. KRÁLIK, Ľ.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015, 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.
14. MERLEAU-PONTY, M.: *Viditeľné a neviditeľné*. Praha: OIKOYMENH, 280 s. ISBN 978-807-298-098-7.
15. MESTRE, Y.: The Human Rights Situation of Intersex People: An Analysis of Europe and Latin America. In: *Soc. Sci.* 11, s. 311.
16. METEŇKANYČ, O. M.: Rodové a pohlavné markery v práve: Potreba prijatia markera „X“ do oficiálnych dokladov jednotlivcov? In: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* In: BATKA, Ľ., ČIPKOVÁ, T., RAKOVÁ, K., METEŇKANYČ, O. M., SABJÁN, N. (red.) Bratislava: Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave. s. 56-88. ISBN 978-80-223-5850-7.
17. PALAZZANI, L.: *Gender in Philosophy and Law*. New York: Springer, 2012, 116 s. ISBN 9789400749917.
18. RAUCHFLEISCH, U.: *Transsexualizmus – rodová dysfória – pohlavná inkongruencia – transidentita*. Neľahká cesta odpatologizovania. Bratislava: Vydavateľstvo F, 2022, 70 s. ISBN 978-80-99982-11-7.
19. SÁGOVÁ, I., STANČÍK, M., PAVAI, D., KANTÁROVÁ, D., VAŇUGA, A., VAŇUGA, P.: Raritná kombinácia Turnerovho syndrómu a kongenitálnej adrenálnej hyperplázie s deficitom 21-hydroxylázy: kazuistika. In: *Vnitřní lékařství*, 2018, 64(4), s. 432-436.
20. VAŠEČKOVÁ, B.: *Možnosti a limity zdravotnej starostlivosti o transrodových ľudí v kontexte legislatívy Slovenska*. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol.: *Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2022. 310 s. ISBN 978-80-7160-661-1.
21. <https://www.genomia.cz/cz/chimerismus>, dostupné dňa 07. 09. 2025.

22. Všeobecná deklarácia ľudských práv.

23. Charta základných práv Európskej únie.

24. CM/Rec(2025)7 - *Recommendation of the Committee of Ministers to member States on equal rights for intersex persons* (Adopted by the Committee of Ministers on 7 October 2025 at the 1539th meeting of the Ministers' Deputies).

Kontaktné údaje autora

Mgr. Bc. Renáta Kišoňová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra teórie práva a filozofie práva

Email: renata.kisonova @uniba.sk

KOLÍZIA ALEBO KOMPLEMENTARITA? SEBAURČENIE DIEŤAŤA A PRINCÍP NAJLEPŠIEHO ZÁUJMU DIEŤAŤA¹

Alexandra Löwy

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá pomerne citlivou, ale aktuálnou témou pohlavnej inkongruencie v detstve v kontexte právneho princípu najlepšieho záujmu dieťaťa. Predmetom skúmania je interakcia medzi právom dieťaťa na sebaurčenie a povinnosťou rodičov chrániť jeho najlepší záujem. Príspevok zdôrazňuje potrebu citlivého, rešpektujúceho a individuálneho prístupu pri rozhodovaní o otázkach ovplyvňujúcich identitu dieťaťa, pričom akcentuje, že najlepší záujem dieťaťa nemožno redukovať iba na zdravotné či materiálne zabezpečenie, ale tento musí zahŕňať aj emocionálnu pohodu dieťaťa, rozvoj jeho identity či autonómie. Rešpektovanie práva na sebaurčenie spolu s dôsledným uplatňovaním princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je nielen právnou, ale aj morálnou požiadavkou súčasnej demokratickej spoločnosti. V závere príspevku je zdôraznená potreba vytvárať nielen spoločenské, ale najmä právne prostredie, ktoré umožní deťom rozvíjať sa v bezpečí, dôstojnosti a úcte.

Kľúčové slová: najlepší záujem dieťaťa, paternalizmus, právo na sebaurčenie, transrodová osoba, transsexualita

Abstract: The presented contribution deals with the rather sensitive, but current topic of gender incongruence in childhood in the context of the legal principle of the best interests of the child. The subject of the research is the interaction between the child's right to self-determination and the parents' obligation to protect their best interests. The contribution emphasizes the need for a sensitive, respectful and individual approach when deciding on issues affecting the child's identity, emphasizing that the best interests of the child cannot be reduced only to health or material secu-

1 Tento článok vznikol v rámci projektu APVV-23-0252 Sebaurčenie intersex, transrodových a nebí-nárnych osôb.

city, but must also include the child's emotional well-being, the development of his or her identity or autonomy. Respect for the right to self-determination together with the consistent application of the principle of the best interests of the child is not only a legal, but also a moral requirement of a contemporary democratic society. The contribution concludes by emphasizing the need to create not only a social, but especially a legal environment that will allow children to develop in safety, dignity and respect.

Key words: best interest of the child, paternalism, right to self-determination, transgender person, transsexuality

Úvod

Želaním každého rodiča je zdravie dieťaťa. Pod takýmto zdravým dieťaťom bez akýchkoľvek pochybností rozumieme dieťa, ktoré netrpí žiadnou diagnózou alebo zdravotným hendikepom. Okruhom zdravotných deficitov môžu byť nielen diagnózy týkajúce sa fungovania tela a jeho orgánov, ale nepochybne aj psychické poruchy alebo choroby.

Zjednodušene podľa krátkeho slovníka slovenského jazyka predstavuje choroba poruchu zdravia. Pochopiteľne sa stretáme aj s komplexnejšími definíciami.

Choroba je akýkoľvek patologický stav tela alebo mysle, ktorý narušuje správne fungovanie a rovnováhu človeka, čiastočne v dôsledku zmien na bunkovej, tkanivovej alebo orgánovej úrovni, spôsobený vnútornými alebo vonkajšími faktormi. Môže spôsobovať subjektívne ťažkosti, aj keď nie vždy, a rozlišuje sa medzi telesnými (somatickými) a duševnými (psychickými) chorobami.

Bez ohľadu na dĺžku samotnej definície je nesporné, že pojem, resp. slovné vyjadrenie „choroba“ v nás vyvoláva najmä negatívne emócie akými sú strach, obavy, neistota a podobne.

Jednotlivé choroby, resp. ich zoznam je v podmienkach Slovenskej republiky konkretizovaný v Medzinárodnej klasifikácii chorôb v desiatej verzii (MKCH-10), pričom do daného zoznamu je zaradená aj porucha pohlavnej identity v detstve, ktorá však nereflektuje Medzinárodnú klasifikáciu chorôb v jedenástej verzii, ktorá bola publikovaná v roku 2018 s účinnosťou od 01.01.2022².

Porucha pohlavnej identity v detstve je diagnóza (F64.2 podľa MKCH-10), ktorá sa objavuje pred pubertou. Charakterizuje ju trvalá nespokojnosť s určeným

2 <https://www.fmed.uniba.sk/pracoviska/teoreticke-ustavy/ustav-lekarskej-terminologie-a-cudzich-jazykov-lf-uk/mkch-11/#:~:text=Slovensko%20v%20spolupráci%20so%20Svetovou%20zdravotníckou%20organizáciou,Komenského%20v%20Bratislave%2C%20ktorý%20v%20spolupráci%20s>

pohlavím a túžba dieťaťa mať opačné pohlavie alebo jeho nástojenie na tom, že je iného pohlavia. Vyznačuje sa aj aktivitami opačného pohlavia a zavrňovaním vlastného pohlavia. Diagnóza vyžaduje hlbokú poruchu normálnej pohlavnej identity; nestačí na to samopašnosť dievčat alebo dievčenské správanie sa chlapcov. Poruchy pohlavnej identity u jednotlivcov v puberte alebo detí vstupujúcich do puberty sa nemajú zatriedovať sem, ale do inej skupiny ochorení (F66 – porucha pohlavného dozrievania).

V prípade diagnózy F66 ide o situáciu, keď pacient trpí pochybnosťami o svojej sexuálnej identite alebo sexuálnej orientácii, čo zapríčiňuje jeho úzkosť alebo depresiu. Najčastejšie sa vyskytuje pri dospievajúcich, ktorí nie sú si istí, či sú orientovaní homosexuálne, heterosexuálne alebo bisexuálne, alebo u jednotlivcov, ktorí po období zdanlivo stabilnej sexuálnej orientácie – často v priebehu dlhotrvajúceho vzťahu – zisťujú, že sa ich sexuálna orientácia mení. V medzinárodných trendoch sa však od používania pojmu porucha postupne upúšťa v intenciách vnímania, že transrodový človek alebo človek nekomfortný so svojím pohlavím sa považuje za rôznorodého, nie za patologického.³ V novej medzinárodnej klasifikácii chorôb MKCH-11 bola táto diagnóza nahradená pohlavnou inkongruenciou v detstve (HA61).

Ak sa teda rodičia dostanú do situácie, že je ich dieťa nespokojné s určeným pohlavím, často sú konfrontovaní s tým, že ide o chorobu. Rovnako môže byť takéto nazeranie podsúvané aj samotnému dieťaťu.

Cieľom predkladaného príspevku je analyzovať podstatu pojmu najlepší záujem dieťaťa, a to práve v reflexii na pohlavnú inkongruenciu v detstve, ako aj povinnosť rodičov sledovať najlepší záujem dieťaťa, ktorý má byť preferovaný, rešpektovaný a zohľadňovaný ako najzásadnejšie hodnotové kritérium a ako sa v intenciách najlepšieho záujmu majú rodičia v súčinnosti s dieťaťom so vznikom danej situácie vysporiadať.

1 Najlepší záujem dieťaťa

Podstata pojmu najlepší záujem dieťaťa pramení zo skutočnosti, aký význam pripisujeme dieťaťu ako subjektu. Najlepší záujem dieťaťa môžeme vnímať v objektívnej rovine ako všeobecne uznávanú hodnotu, pričom zárukou jej garancie je právny základ normovaný v konkrétnych právnych predpisoch.

3 COLEMAN, E. BOCKTING, W. BOTZER, M. et. al. Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People, Version 7. In: *International journal of transgenderism*. 2012, 13(4), s. 165-232.

Záujem maloletého dieťaťa v zásade korešponduje s podstatou a cieľom základného práva maloletého dieťaťa na rodičovskú výchovu a starostlivosť, pričom tomuto právu zodpovedá základné právo obidvoch rodičov na starostlivosť a výchovu o svoje dieťa. Obsah týchto práv je homogenizovaný nielen v práve, ale súčasne aj v povinnosti na sústavnú starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin dieťaťa v zmysle ustanovenia § 28 ods. 1 písm. a) ZR, ale aj v ďalších právach, ktoré bez hierarchickej prioritizácie zakotvuje zákon o rodine. Pre bližšie pochopenie samotného slovného spojenia sa môžeme zamerať aj na rozbor jeho jednotlivých zložiek.

Vo svojom obsahu spája tento pojem slová „najlepší“, „záujem“ a „dieťa“.

Význam pojmu „najlepší“ možno objasniť prostredníctvom slovníka súčasného slovenského jazyka. Pri objasnení pojmu nejlepší odkazuje na obsah pojmu dobrý a následne približuje, že ide o tretí stupeň (superlatív) prídavného mena „dobrý“ a označuje niečo, čo má najvyššiu kvalitu, už nič nie je lepšie, resp. je to ideálne, dokonalé či najvhodnejšie v rámci danej skupiny alebo situácie.⁴

Druhým nosným pojmom v analyzovanom slovnom spojení je „záujem“. Za relevantné na tomto mieste pokladáme reflexie právnej vedy nad samotným pojmom „záujem“, ktorý V. Knapp približuje v rámci trojice pojmov „potreba“, „účel“, „záujem“. V procese vysvetlenia pôvodu a nevyhnutnosti práva vyzdvihuje osobitne význam pojmu záujem, ktorý je vždy spojený so subjektom (*človekom ako jedincom, skupinou ľudí ako celkom*). *V rámci svojich úvah nad záujmom spojeným s určitým subjektom rozlišuje jeho objektívnu („niečo je v záujme niekoho“) a subjektívnu („niekto má záujem o niečo“) stránku. Záujem prezentuje ako výsledok potreby, pretože tá určuje záujem. Potrebu prezentuje priblížením subjektívnej potreby, ako potreby niečoho, čo subjekt chce, ale na zachovanie života nepotrebuje. Úvahy nad uvedenou trojicou súvisiacich pojmov dopĺňa o prvok účelu ako výsledok určitého ľudského pôsobenia určujúcu potrebu („ľudia potrebujú niečo za určitým účelom“).*⁵ V. Knapp v rámci predznamenananej analýzy vzťahu pojmov „záujem“, „potreba“, „účel“ následne uvádza „*Lidské zájmy, v nichž docházejí výrazu potřeby a účely, mohou být souladné, což vede k tomu, že se lidé, tj. subjekty zájmů sdružují, jsou ale zároveň per definitionem rozporné.*“.

Uvedené má v praxi za následok potrebu vyrovnania sa s konfliktnými situáciami na tomto úseku. Entropia (konkurujúcich) individuálnych záujmov, záujmov

4 AVRAMOVÁ, M. *Slovník současného slovenského jazyka*. M – N. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2015.

5 KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 31.

jednotlivých spoločenských subsystémov a spoločnosti ako celku predpokladá v právnom štáte zásah, reguláciu štátnou mocou, čím V. Knapp zdôvodňuje existenciu práva ako nutného, aj keď nie jediného⁶, prostriedku na znižovanie spoločenskej entropie v záujme spoločnosti i v záujme jednotlivca.⁷ *V podmienkach Slovenskej republiky možno identifikovať tento záver v rozhodovacej praxi najvyšších súdnych autorít, ktorá pojem najlepší záujem dieťaťa definuje prostredníctvom rozhodnutí súdu.*

Posledným prvkom daného spojenia je „dieťa“. Pre dané účely je azda najvhodnejšie použiť definíciu, s ktorou pracuje samotný Dohovor o právach dieťaťa, v súlade s ktorým sa dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.

Z uvedených aspektov môžeme jednotne zhrnúť, že najlepším záujmom dieťaťa je prioritizované dobro, ktoré svedčí v prospech osoby, ktorá má medzi subjektmi v spoločnosti špecifické postavenie. Aj po takejto analýze sa nám však spojenie najlepší záujem dieťaťa môže naďalej javiť ako výrazne abstraktné a bez objasnenia (pochopenia) bližšej konkretizácie.

Pri posudzovaní a určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa je potrebné prihliadať na jednotlivé prvky podľa ich relevantnosti pre danú situáciu. V zmysle článku 12 DPD sa ustanovuje právo dieťaťa slobodne vyjadrovať svoje názory vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Práve uvedené môže výrazným spôsobom napomôcť pri objasnení abstraktného najlepšieho záujmu tak, ako ho definujú odborné články a literatúra, teda smerom k jeho konkretizácii. Každé rozhodnutie, ktoré nezohľadňuje názory dieťaťa, resp. nevenuje primeranú pozornosť názorom dieťaťa (primerane k veku a úrovni vyspelosti dieťaťa), upiera deťom ich možnosť ovplyvniť určenie ich najlepšieho záujmu.⁸

6 V rámci normatívnej regulácie ako najvýznamnejšieho spôsobu spoločenskej regulácie pôsobí vedľa práva rovnako niekoľko ďalších normatívnych systémov, a síce morálka, spravodlivosť, právne vedomie, slušnosť. Bližšie: KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 39-40.

7 KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 32.

8 S cieľom efektívnej aplikácie tohto prvku, možnosti realizácie tohto práva, bolo prijatých niekoľko usmernení, odporúčaní, ako napr. Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 12 (2009) k právu dieťaťa byť vypočuté, smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, ako aj usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcim potreby detí prijaté Výborom ministrov Rady Európy, ktoré by mali byť uplatňované vo všetkých situáciách, v ktorých sa deti ocitnú (z akéhokoľvek dôvodu, v akomkoľvek postavení) v styku so všetkými príslušnými orgánmi a službami v procese trestného, občianskeho alebo správneho práva, ale so zohľadnením ich schopnosti tvoriť svoje vlastné názory.

V kontexte zložitosti posudzovania a určovania najlepšieho záujmu dieťaťa na úseku ochrany jeho práva na rešpektovanie rodinného života deklarovaného čl. 16 Dohovoru o právach dieťaťa, čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rozvíjame úvahy nad reálnym výkonom predmetného práva, osobitne tej časti, čo sa jeho práva na zdravé, podnetné rodinné prostredie týka. „*Dôležitým aspektom, ktorý vplýva na ochranu rodinného života, je to, že ide skôr o otázku faktickú než o otázku právnu.*“⁹ Ústavný súd Slovenskej republiky na úseku interpretácie a aplikácie práva dieťaťa na rešpektovanie rodinného života konštantne judikuje, že záujem dieťaťa sa skladá z dvoch častí. „*Na jednej strane stojí dikcia, že puto dieťaťa s jeho rodinou musí byť zachované, s výnimkou prípadov, keď sa rodinné prostredie ukázalo ako obzvlášť nevhodné. Z toho vyplýva, že rodinné väzby môžu byť prerušené len vo veľmi výnimočných prípadoch a je potrebné urobiť všetko pre zachovanie osobných vzťahov. Na druhej strane je v záujme dieťaťa zabezpečiť jeho rozvoj v zdravom prostredí a rodičia nesmú profitovať z takých opatrení alebo krokov, ktoré by v konečnom dôsledku poškodzovali zdravie a zdravý vývoj dieťaťa.*“¹⁰

Pre ďalšiu analýzu smerom od všeobecného k osobitému si pomôžeme posudzovaním základných prvkov najlepšieho záujmu dieťaťa prostredníctvom vymedzenia najlepšieho záujmu dieťaťa podľa zákona č. 175/2015 z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Uvedený zákon vymedzuje najlepší záujem dieťaťa v čl. 5 nasledovne: „*Záujem maloletého dieťaťa je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa sa zohľadňuje najmä:*

- a) úroveň starostlivosti o dieťa,
- b) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava,
- c) ochrana dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa,
- d) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa,
- e) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou,

9 KROŠLÁK, D. a kol.: *Ústavné právo*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. s. 313.

10 Nález Ústavného súdu SR z 3. augusta 2017, sp. zn. II. ÚS 361/2016.

- f) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj jeho schopností a vlôh,
- g) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny,
- h) podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami,
- i) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.“

Pri hodnotení najlepšieho záujmu detí je potrebné prihliadať aj na ich rozmanitosť. Identita detí v sebe subsumuje charakteristiky ako pohlavie, sexuálna orientácia, národnostný pôvod, vierovyznanie, kultúrna identita, osobnosť.¹¹ Významným prvkom je v neposlednom rade zraniteľnosť dieťaťa, čím možno rozumieť zdravotné postihnutie, príslušnosť k menšinovej skupine, štatút utečenca alebo žiadateľa o azyl, obeť násilia.¹² Predmetné prvky, ktoré sú zároveň právami detí zohľadňovanými v procese posudzovania a určovania najlepšieho záujmu dieťaťa, nemožno hierarchicky zoradiť, rovnako pripomíname, že ide o (v zmysle príspevku) ilustratívny výpočet, ktorý v praxi možno doplniť s ohľadom na povahu prípadu o ďalšie relevantné prvky. Rovnako je evidentné, že pre každý prípad sa nebudú hodiť všetky prvky a aj spôsob využitia jednotlivých prvkov v rôznych prípadoch bude individuálny. Okrem vnímania najlepšieho záujmu dieťaťa v objektívnom zmysle, ktoré by malo korešpondovať záujmu spoločnosti. Najlepší záujem dieťaťa však môže byť kategorizovaný aj z pohľadu subjektívneho, keď do daného vstupuje vnímanie najlepšieho záujmu z pozície tretích osôb (napr. rodičov), ale aj samotného dieťaťa.

Právo na sebaurčenie možno veľmi zjednodušene kategorizovať ako základné ľudské právo, ktoré garantuje jednotlivcom právo rozhodovať o svojej vlastnej identite, a to vrátane rodovej. Rodová identita ako súčasť práva na sebaurčenie umožňuje každému slobodne identifikovať svoju rodovú identitu, a to bez ohľadu na pohlavie pri narodení.

11 Rozsudok EŠLP vo veci Dogru v. Francúzsko zo 4. decembra 2008, č. 27058/05. Rozsudok EŠLP vo veci Kervanci v. Francúzsko zo 4. decembra 2008, č. 31645/04. Pozri tiež Rozsudok EŠLP (veľkého senátu) vo veci Lautsi a ďalší v. Taliansko z 18. marca 2011, č. 30814/06.

12 Rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva vo veci *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. Francúzsko* z 8. septembra 2004, č. 14/2003. Pozri tiež: Rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva vo veci *Defence for Children International (DCI) v. Belgicko* z 23. októbra 2012, č. 69/2011.

2 Právo na sebaurčenie

Ideovo vychádza princíp sebaurčenia z predstavy, že jednotlivec sám vie najlepšie určiť svoju vlastnú rodovú identitu¹³ pričom by na tomto procese nemal (spolu) rozhodovať a (spolu)participovať žiaden iný subjekt.¹⁴ Sebaurčenie môžeme vnímať ako určenie vlastnej identity, autonómii vlastnej vôle pri rozhodovaní.

Z hľadiska uchopenia autonómie a sebaurčenia osoby považujeme za veľmi výstižné Millove poňatie autonómie, ktoré sa zakladá na myšlienke slobody jednotlivca, ktorá mu umožňuje samostatne sa rozhodovať a konať bez vonkajšieho donútenia či neoprávneného vplyvu.¹⁵ V tomto prístupe, ktorý je v súlade s liberalizmom, sa autonómia spája s pochopením vlastných konaní, zámerným vykonávaním rozhodnutí a odolnosťou voči neoprávneným tlakom, čo umožňuje jednotlivcovi žiť podľa vlastných premyslených rozhodnutí.

„*Over himself, over his own body and mind, the individual is sovereign,*“ píše Mill. Voľným prekladom teda tvrdí, že sám nad sebou, nad svojím telom a mysľou je jedinec neobmedzeným vládcom. Ani dobro alebo šťastie jedinca, či už iba zdanlivé, nie je dôvodom pre zásah do autonómie človeka.¹⁶ Mill síce podporuje, aby sa ľudia k správaniu jedinca vyjadrili, skúsili ho presvedčiť, najmä za pomoci argumentov, nikto sa mu však nesmie vyhrážať alebo ho do niečoho nútiť. Takýto zásah do jeho osobnej slobody by bol adekvátny vtedy, kebyže konanie, od ktorého by sa ho spoločnosť pokúšala odradiť, by mohlo spôsobiť niečo zlé. Za svoj čin človek zodpovedá spoločnosti iba vtedy, pokiaľ sa týka ostatných.¹⁷

Právo na sebaurčenie je z dlhodobého hľadiska súčasťou práva na súkromie podľa čl. 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

13 ZIMMAN, L.: Trans self-identification and the language of neoliberal selfhood: Agency, power, and the limits of monologic discourse. In: *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 2019, no. 256, 2019, s. 147-148.

14 VAN DEN BRINK, M., DUNNE, P.: *Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis: Report for the European network of legal experts in gender equality and non-discrimination*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018, s. 67; porovnaj aj so Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI). Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe. First Thematic Implementation Review Report on Recommendation CM/Rec(2010)5. In: *Council of Europe*, published on June 2022, pp. 11-13. Dostupné na: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3>.

15 MILL, J. S.: On Liberty. In: WARNOCK, M.: (ed.). *Utilitarianism and On Liberty Including Mill's 'Essay on Bentham' and selections from the writings of Jeremy Bentham and John Austin*. s. 88 a a nasl.

16 Ibid., s. 95.

17 Ibid., s. 95.

V nadväznosti na uvedené nachádza odozvu aj vo vnútroštátnych dokumentoch, a to primárne v Ústave SR.

Na prvý pohľad sa možno exaktne právo na sebaurčenie, a to vrátane identity pohlavia v danom článku neuvádza, ale aj s akcentom na rozvíjajúcu sa rozhodovaciu prax Európskeho súdu pre ľudské práva bolo do neho jednoznačne začlenené.

Súkromný život: Ochrana osobnej identity, sexuálnej orientácie, osobných informácií a morálnej či fyzickej integrity jednotlivca. Európsky súd pre ľudské práva využíva pri interpretovaní čl. 8 tzv. evolutívnu interpretáciu, keď Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd je potrebné vykladať a aplikovať vo svetle aktuálnych okolností, ktoré v spoločnosti platia, resp. vystupujú do popredia.¹⁸ V kontexte využitia evolutívnej interpretácie sa Európsky súd pre ľudské práva vyjadril aj k postaveniu transsexuálov a ich postaveniu v spoločnosti, kde formuloval zásadné názory v prípade *Christine Goodwin vs. Spojené kráľovstvo*, keď uviedol: „*Nebolo preukázané, že by z akejkoľvek zmeny postavenia transsexuálov pravdepodobne vyplynuli konkrétne alebo podstatné ťažkosti alebo ujmy pre verejný záujem, a pokiaľ ide o ďalšie možné dôsledky, súd sa domnieva, že od spoločnosti možno rozumne očakávať, že bude tolerovať určité nepríjemnosti, aby umožnila jednotlivcom žiť dôstojne a hodnotne v súlade so sexuálnou identitou, ktorú si zvolili, a to za vysokú osobnú cenu.*“ Európsky súd v danom prípade konštatoval, že neexistujú žiadne významné faktory verejného záujmu, ktoré by mali prevážiť nad individuálnym právom sťažovateľky na ochranu súkromia.

Európsky súd pre ľudské práva týmto jednoznačne potvrdil v kontexte svojej predchádzajúcej rozhodovacej praxe, že právo na sebaurčenie, t. j. osobná autonómia, a to aj z hľadiska identifikácie pri zmene pohlavia, patrí pod ochranu čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a musí byť preto chránené aj ako súčasť práva na súkromie.

Pokiaľ by sme nahliadali do komentárovej literatúry k Ústave SR, nachádzame len strohé konštatovanie, že čl. 16 Ústavy SR zaručuje právo na súkromie a jeho súčasťou sú aj práva homosexuálov. Relevantnejším zdrojom, a to v kontexte istého konzervativizmu a tabuizácie zvolenej témy, môže byť rozhodovacia prax súdnych autorít. Mimoriadne zaujímavým v tomto kontexte je rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu SR, sp. zn. 1Sžk/38/2021, ktorý sa zaoberal otázkou, či k zmene mena a priezviska z dôvodu zmeny pohlavia je potrebné predložiť aj lekárske posudok. Príslušný správny orgán pritom od žiadateľa (navrhovateľa)

¹⁸ Rees proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok pléna zo 17. októbra 1986, č. 9532/81; rovnako aj Dudgeon proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok pléna z 22. októbra 1981, č. 7525/76.

vyžadoval dokladovanie chirurgickej zmeny pohlavia, pričom dotknutá osoba disponovala len odborným posudkom ohľadne jej zdravotného stavu. Uvedené bolo zaujímavé aj preto, že žiadateľka mala záujem o zmenu troch údajov, a to: zmenu mena a priezviska, zmenu pohlavia, a zmenu v rodnom čísle. Kasačný súd konštatoval, že pokiaľ ide o zmenu zápisu pohlavia a zmenu v rodnom čísle, nie je na to príslušný správny orgán, ale len Ministerstvo vnútra SR, pričom nebolo zrejmé, ako správny orgán túto napadnutú časť sťažovateľky vybavil.

Najvyšší správny súd SR k otázke zmeny mena a priezviska a podkladov, ktoré sa v prípade zmeny pohlavia vyžadujú, konštatoval, že: „*krajský súd ... správnosť postupu žalovaného – odôvodňuje tým, že kasačnej sťažovateľke nebolo 'zmenené pohlavie lekárskeho zákrokom'.* Zákon o mene a priezvisku ani zákon o matrike však ako podmienku pre realizáciu zmeny mena osoby priamo matričným úradom pri zmene pohlavia neuvádza '*lekársky zákrok*', ale predloženie '*lekárskeho posudku*' o zmene pohlavia, čo sú podľa názoru kasačného súdu kvalitatívne dva odlišné právne pojmy s rôznym obsahom. Krajský súd však napriek tomu v odôvodnení svojho rozsudku k takémuto záveru dospel, keď si fakticky osvojil právny názor žalovaného, podľa ktorého je pre zápis zmeny mena osoby (pri zmene pohlavia) potrebná realizácia chirurgického zákroku. Krajský súd v rozsudku neprezentuje žiadne kvalifikované právne úvahy, resp. dôkladnú právnu interpretáciu toho, prečo dospel k záveru o nevyhnutnosti realizácie chirurgického zákroku (ako podmienky uznania zmeny pohlavia v súdenej veci)“.

Najvyšší správny súd SR ďalej pokračuje, že: „*rozsudok krajského súdu sa potom javí byť zmätočným, keď prípadnú priamu zmenu mena v evidencii krajský súd odvodzuje od 'lekárskeho zákroku', ktorý pojem však – podľa názoru kasačného súdu – nie je možné stotožňovať s pojmom chirurgický zákrok. To, že pojmy 'lekársky zákrok' a 'chirurgický zákrok' krajský súd pre účely rozhodovania vo veci stotožnil, je možné vyvodit' výlučne zo záveru, že žalobu sťažovateľky zamietol*“.

Najvyšší správny súd SR v odôvodnení rozhodnutia napokon poukázal na samotnú zmätočnosť pojmu zmena pohlavia pre účely zákona o mene a priezvisku, resp. zákona o matrikách, keď tento pojem nemá žiadny normatívny obsah.

Krajský súd neuskutočnil výklad týchto pojmov, neposkytol im „justičný obsah“, ktorý by bol následne preskúmateľný kasačným súdom, ale len stroho akceptoval postoj žalovaného, ktorý, navyše, nemá oporu vo vlastnom znení zákonnej právnej úpravy. Napokon Najvyšší správny súd SR poukázal na „odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby administratívne evidovaného v matrike“, z ktorého vyplývalo, kto je oprávnený vydať lekárske potvrdenie v prípade zmeny

pohlavia s cieľom zmeny mena a priezviska a rodného čísla, pričom aj z jeho obsahu vyplýva, že podmienkou nie je samotný chirurgický zákrok. Účinnosť uvedeného usmernenia bola pozastavená.¹⁹

Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky k novembru 2023 zrušilo platnosť odborného usmernenia, ktoré zjednocovalo postupy poskytovania zdravotnej starostlivosti súvisiacej so zmenou pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku. Momentálne preto neexistuje legislatívny a ani iný podklad, na základe ktorého by k zmene pohlavia bol potrebný chirurgický zákrok, a teda že by nepostačoval lekársky posudok preukazujúci splnenie predpokladov na zmenu pohlavia a zosúladenie vlastnej integrity so skutočným stavom, a to aj v kontexte rešpektovania vlastnej subjektivity spoločnosťou.

Uvedené rozhodnutie predstavuje významný posun v ponímaní práva na sebaurčenie transrodových osôb, keďže Najvyšší správny súd SR naznačil možnosť zmeny mena a priezviska, ako aj rodného čísla na základe odborného posudku bez potreby podstúpenia chirurgického zákroku. Takýto výklad rešpektuje aj závery, ktoré boli naznačené Ústavným súdom ČR v náleze sp. zn. Pl. ÚS 52/23.

3 Právo na sebaurčenie vs. najlepší záujem dieťaťa

Identifikovali sme, že najlepší záujem dieťaťa zohráva pri rozhodovaní vo veciach maloletého dieťaťa kľúčovú úlohu ako nástroj ochrany dieťaťa v prípade, že je do situácie, keď sa vyžaduje rozhodovanie o právach dieťaťa, potrebná ingerencia súdu. Taktiež sme identifikovali, že právo na sebaurčenie patrí dieťaťu už od útleho veku, a zdôraznili sme, čo je jeho obsahom. V kontexte špecifik maloletého dieťaťa ako subjektu, a to najmä s primeraným ohľadom na jeho vek, vyspelosť, nastáva však otázka schopnosti maloletého dieťaťa rozpoznať svoje právo na sebaurčenie v intenciách najlepšieho záujmu a jeho realizácie.

Kedy je dieťa schopné sa autonómne rozhodovať o svojej identite?

Pokiaľ sme pri práve na sebaurčenie a individuálnu autonómiu vychádzali z koncepcie a úvah J. S. Milla, tento stanovuje aj výnimky ním formulovanej autonómie vôle.

Mill konštatuje, že úplná autonómia prislúcha len „zrelým ľudským bytosťami“. Medzi takéto osoby nemožno zaradiť deti a dospievajúcich.²⁰ Podľa neho je potrebné chrániť také subjekty, ktoré sú ešte stále v štádiu určitého vývoja, teda

19 Vestník Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky (časťka 28-29), ročník 70 z 18. mája 2022.

20 Ibid., s. 95.

potrebujú, aby sa niekto iný o nich staral, a tieto subjekty musia byť chránené pred nebezpečenstvom zvonka, ale aj pred svojimi vlastnými činmi. Toto sa prejavuje aj v kontexte právnej úpravy režimu zmeny pohlavia v legislatívach viacerých európskych štátov.

Spravidla je ochrana u týchto subjektov zabezpečovaná rodičmi, ktorí (predpokladá sa, že automaticky) sú schopní vnímať priestor a potrebu ochrany maloletého. Mali by vedieť identifikovať a určovať, čo je pre ich dieťa dobré a pred akými činmi ho treba ochrániť. Táto úvaha sa zdá na prvý pohľad jasná a jednoznačná, bez akýchkoľvek výhrad. Nie je však vylúčené, že rodičia odmietajú uznať identitu dieťaťa, pričom v ich ponímaní ide o ochranu, ale v ponímaní dieťaťa ide o popretie jeho uznania a rešpektu k jeho vlastnej vôli a identite.

Práve preto treba riešiť otázku najlepšieho záujmu dieťaťa ako základné kritérium, ktoré zabezpečuje spoločnosť v prípade, ak rodičia ako základný subjekt nie sú schopní realizovať ochranu v intenciách najlepšieho záujmu dieťaťa. Vtedy musí nastúpiť štát, pretože najlepší záujem dieťaťa patrí do kategórie verejného záujmu chráneného štátom a spoločnosťou.

Realitou zostáva, že v podmienkach Slovenskej republiky sa uplatňuje teória paternalizmu. Hamřík diferencuje medzi inštitucionálnym paternalizmus, keď poukazuje na viaceré legislatívne zásahy, ktoré limitujú autonómiu dieťaťa, a interpersonálnym paternalizmom. Interpersonálnym paternalizmom rozumie zásahy do autonómie jednotlivca, ktoré sú realizované v rovine osobných medziľudských vzťahov fyzických osôb. Najvýznamnejšou kategóriou je vzťah medzi maloletým dieťaťom a jeho rodičmi.²¹

Práva rodičov k maloletému dieťaťu sú jednoznačne definované v zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov alebo aj v zákone č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov. Kontrola súdu pri výkone rodičovských práv sa zameriava predovšetkým na výkon majetkových práv v súlade s § 28 Občianskeho zákonníka, ako aj na zabezpečovanie starostlivosti o maloletého, pokiaľ ide o jeho riadnu výchovu a výživu. Na druhej strane, v otázkach týkajúcich sa osobnostných práv maloletého jeho rodičia nepodliehajú kontrole súdu, a to ani vtedy, keď ide o zásadné rozhodnutia.²²

21 HAMŘÍK, M. Paternalizmus v konflikte rodičovských práv a práva na súkromie maloletého so zameraním na rodovú identitu. In: BATKA, E.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. s. 20.

22 JURČOVÁ M., PAVELKOVÁ, B., NEVOLNÁ, Z., OLŠOVSKÁ, A., SMYČKOVÁ R.: Práva a povinnosti rodičov pri rozhodovaní o veciach dieťaťa a jeho zastupovanie. In: JURČOVÁ, M., a kol.: *Zastúpenie v súkromnom práve*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021. s. 138.

Ukazuje sa, že od 10 – 12 roku veku môže mať identita dieťaťa stabilný charakter.

Rozhodnutia detí sú ovplyvnené vekom, zrelosťou a prostredím, v ktorom vyrastajú. Otázka je, či dieťa dokáže urobiť takéto rozhodnutie, ktoré môže mať celoživotné dôsledky, a či možnosť dieťaťa takéto rozhodnutie uskutočniť samé, a to bez ingerencie rodičov, je v súlade s jeho najlepším záujmom.

A čo v prípade, ak rodičia síce v súlade s platnou právnou úpravou majú povinnosť maloleté dieťa chrániť a sú oprávnení rozhodovať v jeho veciach, ale zároveň sa očakáva, že rodičia budú rešpektovať identitu dieťaťa?

Je pochopiteľné, že vzniká relevantná tretia plocha medzi úlohou rodiča chrániť dieťa pred psychickou ujmom, prípadne inými hroziacimi následkami a právom dieťaťa na vyjadrenie svojho názoru, na prezentovanie vlastnej identity v kontexte nároku – nebyť umlčané a nebyť nútené žiť v nesúlade so sebou samým.

Ako sme už uviedli, citlivo môže byť takáto situácia zo strany rodičov vnímaná, pokiaľ je táto okolnosť definovaná aj zo strany štátnych orgánov ako porucha, resp. choroba. Rodičia v prípade vzniku takéhoto prejavu na strane maloletého dieťaťa môžu byť nielen svojím nastavením, ale aj v dôsledku tlaku spoločnosti ovplyvnení a ich konanie môže byť nastavené na hľadanie cesty smerom nie k akceptácii vzniknutej situácie, ale k obdobným postupom, ktoré volíme v prípade liečby choroby alebo inej patológie. Toto rozhodne nemožno považovať za správne.

Situácia je o to zložitejšia, keď sme vymedzili, že kontrola výkonu rodičovských práv vo vzťahu k osobnostným právam maloletého, ich ochrane a realizácii podľa identity maloletého a v súlade s ňou, neexistuje.

Istá alternatíva v prípade vzniku takéhoto konfliktu medzi dieťaťom a rodičmi vzniká v možnosti samotného dieťaťa obrátiť sa na orgán sociálnoprávnej ochrany a kurately, ktorý môže využiť isté nástroje v prospech maloletého dieťaťa, a rovnako iniciovať (dať podnet) na súd, pričom súd môže následne začať konanie aj bez návrhu. Situácia je však ťažko predstaviteľná a – práve naopak – sa domnievame, že ingerencia zo strany tretieho subjektu do vzťahu medzi rodičom a dieťaťom by mohla vytvoriť ešte väčšie negatíva.

Podrobne sme ozrejmili obsah pojmu najlepší záujem dieťaťa, keď sme poukázali aj na to, že aj naša vnútroštátna legislatíva pracuje s alternatívou a povinnosťou zohľadňovať pri rešpektovaní najlepšieho záujmu dieťaťa aj jeho identitu, a to v intenciách čl. 5 zákona o rodine.

Napriek uvedenej deklarácii – povinnosti rešpektovať najlepší záujem dieťaťa – je v zákone o rodine prítomný paternalistický prístup, keď dieťa nemá možnosť iniciatívy ochrany na jednej strane a na druhej strane okruh rodičovských práv

a povinností, ktorý podlieha kontrole, „nekonsumuje“ otázku osobnostných práv, a to vrátane práva na súkromie, ktorého súčasťou je aj právo na sebaurčenie. Ako primárni zákonní zástupcovia môžu občianskoprávne veci, ktorých súčasťou je aj právo na ochranu osobnosti dieťaťa, iniciovať len oni, teda rodičia.

Z hľadiska jednotlivých koncepcií pri práve na sebaurčenie dieťaťa, a to vrátane jeho rodovej identity, je v Slovenskej republike prítomný opatrovnícky prístup, resp., ako sme naznačili, paternalistický prístup. Pokiaľ však uznávame právo dieťaťa na sebaurčenie, hoci len v obmedzenom rozsahu, je nepochybne adekvátne a musí to byť aj záväzkom štátu, aby vytváral nástroje, ktoré zabezpečia dieťaťu, že jeho právo, ktoré je deklarované aj na medzinárodnej úrovni, bude rešpektované a chránené.

Pokiaľ totiž existuje legislatívna koncepcia, ktoré práva dieťaťu priznáva, a to aj v súlade s medzinárodnými záväzkami, a zároveň štát deklaruje potrebu ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa, je nevyhnutné, aby štát vytvoril aj reálne mechanizmy, ako ich vymáhať. V opačnom prípade hovoríme o „práve bez zubov“.

Ide primárne o mechanizmy zabezpečujúce uznanie a rešpektovanie, vyvolanie dialógu, hľadanie pomoci. Pokiaľ dieťa konzistentne prejavuje svoju identitu, mala by byť rešpektovaná.

Možno by bolo vhodné začať upustením od stigmatizácie takéhoto dieťaťa ako chorého. Pokiaľ sme totiž naznačili priority rodiča a jeho vnímanie, nepochybne by bol daný prvý krok hľadania porozumenia medzi rodičom a dieťaťom.

Záver

Vzhľadom na formulované parciálne závery konštatujeme, že právo dieťaťa na sebaurčenie a princíp najlepšieho záujmu dieťaťa patria k základným pilierom modernej koncepcie ochrany práv dieťaťa. Pri aplikácii sa tieto dva princípy navzájom dopĺňajú, no zároveň môžu byť aj v istom antagonizme, keďže nie vždy je jednoduché zosúladiť individuálne želania dieťaťa s tým, čo za jeho najlepší záujem považujú osoby najbližšie, a to sú rodičia. Najdôležitejším preto zostáva, aby sa rozhodovacie procesy zamerané na dieťa vyznačovali citlivým prístupom, rešpektovaním jeho názorov a zároveň komplexným posúdením jeho potrieb, bezpečia a budúceho vývinu. Na strane druhej nie je postačujúce, aby práva síce legitímne existovali, ale reálne právne nástroje tam, kde systém nastavenia práv neexistuje, zlyhávali.

Dôležité je zdôrazniť, že dieťa by nemalo byť vnímané iba ako objekt starostlivosti, ale aj ako aktívny subjekt práv, ktorý má možnosť participovať na rozhodnutiach ovplyvňujúcich jeho život. Táto participácia musí byť primeraná jeho veku a úrovni rozumovej a emočnej vyspelosti. Aj malé dieťa však má schopnosť vyjadriť svoje potreby a želania spôsobom, ktorý si zaslúži rešpekt. Uviedli sme,

že už 10 – 12 ročné dieťa je schopné stabilne prejavovať svoju rodovú identitu. Úlohou rodičov, odborníkov aj štátu je vytvárať prostredie, kde sa hlas dieťaťa nielen vypočuje, ale aj zohľadní. Najlepší záujem dieťaťa pritom nemožno redukovat' len na materiálne či zdravotné zabezpečenie, ale musí zahŕňať aj emocionálnu pohodu, stabilitu vzťahov, rozvoj identity a podporu autonómie. Právo na sebaurčenie umožňuje dieťaťu postupne si osvojiť zodpovednosť za vlastné rozhodnutia, čo je nevyhnutnou súčasťou jeho prípravy na dospelý život. V demokratickej spoločnosti je preto kľúčové, aby sa tieto princípy nevykladali izolovane, ale vo vzájomnej súvislosti a rovnováhe.

Rešpektovanie sebaurčenia dieťaťa bez ohľadu na jeho vek posilňuje jeho dôveru v seba, vo svoje okolie a v systém, ktorý ho chráni. Na druhej strane, dôsledná aplikácia princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je zárukou, že sa mu poskytne potrebná ochrana v situáciách, keď by jeho rozhodnutia mohli byť ovplyvnené nezrelosťou alebo tlakom okolia.

Ide teda o dynamickú rovnováhu medzi slobodou a ochranou, ktorá sa musí neustále prispôbovať konkrétnym okolnostiam a individuálnym potrebám každého dieťaťa.

Preto možno uzavrieť, že rešpektovanie práva dieťaťa na sebaurčenie v spojení s uplatňovaním princípu najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje nielen právnu, ale aj morálnu požiadavku, ktorá by mala byť základom všetkých rozhodnutí, politik a opatrení zameraných na deti. Len tak možno zabezpečiť, aby sa každé dieťa mohlo rozvíjať v bezpečnom, podpornom a rešpektujúcom prostredí, ktoré mu umožní stať sa sebavedomým a zodpovedným členom spoločnosti. Táto otázka preto zostáva naďalej aj pre Slovenskú republiku otvorenou výzvou.

Použitá literatúra a iné zdroje:

1. AVRAMOVÁ, M.: *Slovník současného slovenského jazyka*. M – N. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2015. 1100 s. ISBN 978-80-224-1485-2.
2. COLEMAN, E. BOCKTING, W. BOTZER, M. et. al.: *Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People*, Version 7. *International journal of transgenderism*. 2012, 13(4), s. 165-232.
3. HAMŘÍK, M.: Paternalizmus v konflikte rodičovských práv a práva na súkromie maloletého so zameraním na rodovú identitu, s. 8-27. In. BATKA, Ľ.: *Quo vadis, postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023. 177 s. ISBN 978-80-7160-707-6.
4. JURČOVÁ, M., PAVELKOVÁ, B., NEVOLNÁ, Z., OLŠOVSKÁ, A., SMYČKOVÁ, R.: *Zastúpenie v súkromnom práve*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021. 360 s. ISBN 978-80-7400-836-8.

5. KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
6. KROŠLÁK, D. a kol.: *Ústavné právo*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer. 2016. 804 s. ISBN 978-80-8168-511-8.
7. MILL, J. S. *Utilitarianism and on liberty*. Malden: Blackwell Publishing, 2003. ISBN 0-631-23351-2.
8. Nález Ústavného súdu SR z 3. augusta 2017, sp. zn. II. ÚS 361/2016.
9. Rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva vo veci *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. Francúzsko* z 8. septembra 2004, č. 14/2003
10. Rozsudok ESĽP vo veci Dudgeon proti Spojenému kráľovstvu z 22. októbra 1981, č. 7525/76.
11. Rozsudok ESĽP vo veci Rees proti Spojenému kráľovstvu zo 17. októbra 1986, č. 9532/81.
12. Rozsudok ESĽP vo veci Dogru v. Francúzsko zo 4. decembra 2008, č. 27058/05.
13. Rozsudok ESĽP vo veci Kervanci v. Francúzsko zo 4. decembra 2008, č. 31645/04.
14. Rozsudok ESĽP vo veci Lautsi a ďalší v. Taliansko z 3. novembra 2009, č. 30814/06.
15. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu SR z 19. októbra 2022, sp. zn. 1Sžk/38/2021.
16. Steering Committee on Anti-Discrimination, Diversity and Inclusion (CDADI). Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe. First Thematic Implementation Review Report on Recommendation CM/Rec(2010)5. In: *Council of Europe*, published on June 2022. Dostupné na: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3>, 25.09.2025.
17. VAN DEN BRINK, M., DUNNE, P.: *Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis: Report for the European network of legal experts in gender equality and non-discrimination*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.

Kontaktné údaje autora

prof. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M.
 Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
 Katedra občianskeho práva
alexandra.lowy@flaw.uniba.sk

FOR WOMEN SCOTLAND LTD V. SCOTTISH MINISTERS: LIMITY ZÁKONNÉHO VÝKLADU V KONTEXTE INKLUZÍVNOSTI¹

Igor Hron

Abstrakt: Príspevok analyzuje rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva vo veci *For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers*, ktoré predstavuje významný míľnik v britskom antidiskriminačnom práve so širšími implikáciami na ochranu ľudských práv. Príspevok kriticky hodnotí tri hlavné aspekty rozhodnutia: metodológiu interpretácie používanú súdom, absenciu aplikácie Human Rights Act 1998 a často prehliadané dôsledky pre intersex osoby. Analýza dochádza k záveru, že hoci súd aplikoval formálne správne interpretačné metódy založené na gramatickom a systematickom výklade Equality Act 2010, jeho prístup ignoroval možnosti flexibilnej interpretácie v prospech ochrany ľudských práv. Najväčším nedostatkom je úplná absencia aplikácie ustanovenia § 3 Human Rights Act 1998, ktoré vyžaduje interpretáciu zákonov kompatibilnú s Európskym dohovorom o ľudských právach.

Kľúčové slová: antidiskriminačné právo, interpretácia, transrodové osoby, intersex osoby, ľudské práva, Human Rights Act 1998, Equality Act 2010

Abstract: This paper analyzes the UK Supreme Court decision in *For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers*, which represents a significant milestone in British anti-discrimination law with broader implications for human rights protection. The contribution critically evaluates three main aspects of the decision: the statutory interpretation methodology used by the court, the absence of Human Rights Act 1998 application, and the often overlooked consequences for intersex persons. The analysis reveals that while the court applied formally correct interpretive methods based on literal and systematic interpretation of the Equality Act 2010, its approach

1 Tento článok vznikol v rámci projektu APVV-23-0252 Sebaurčenie intersex, transrodových a nebinárných osôb.

ignored possibilities for flexible interpretation in favor of human rights protection. The most serious deficiency is the complete absence of section 3 Human Rights Act 1998 application, which requires interpretation of statutes compatible with the European Convention on Human Rights.

Keywords: anti-discrimination law, statutory interpretation, transgender persons, intersex persons, human rights, Human Rights Act 1998, Equality Act 2010

Úvod

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva vo veci *For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers* predstavuje jeden z najdiskutovanejších prípadov Najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva (UKSC) za posledné obdobie. Význam tohto prípadu presahuje úzke hranice antidiskriminačného práva a dotýka sa viacerých základných princípov interpretácie práva v prostredí britského právneho systému. V širšom kontexte európskeho a medzinárodného práva sa toto rozhodnutie javí ako krok späť, v čase keď štandardy smerujú k väčšej inkluzívnosti a ochrane ľudských práv, čo bolo zdôraznené aj expertmi z Organizácie Spojených národov.² Cieľom tohto príspevku je poskytnutie analýzy rozhodnutia *For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers* v troch základných rovinách. Po prvé, príspevok si kladie za cieľ kriticky zhodnotiť metodológiu interpretácie zákonov použitú UKSC. Po druhé, príspevok rozoberá absenciu aplikácie Human Rights Act 1998 v rozhodnutí súdu, čo predstavuje jeden z najproblematickejších aspektov celého prípadu. Po tretie, príspevok poukazuje na často prehliadané dôsledky rozhodnutia pre intersex osoby, ktoré sa v dôsledku rigidne zvoleného výkladu Equality Act 2010 môžu ocitnúť v právnom vákuu bez adekvátnej antidiskriminačnej ochrany.

2 OHCHR. *UN experts warn of legal uncertainty and rights implications following UK Supreme Court ruling*. Geneva: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner; 22/05/2025. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/05/un-experts-warn-legal-uncertainty-and-rights-implications-following-uk>.

1 Ochrana transrodových osôb v Spojenom kráľovstve

Vývoj ochrany práv transrodových osôb možno v prostredí Spojeného kráľovstva charakterizovať ako dlhodobý proces. Moderná právna úprava dotýkajúca sa transrodových osôb má svoje korene v prelomových súdnych rozhodnutiach z druhej polovice 20. storočia, ktoré paradoxne zafixovali právny rámec vylučujúci transrodové osoby zo širšej právnej ochrany až do začiatku nového tisícročia. Bezpochyby najvýznamnejší medzník v rámci tejto genézy možno považovať prípad *Corbett v. Corbett*,³ ktorý založil právny precedens definujúci pohlavie výlučne na základe biologických charakteristík prítomných pri narodení.⁴ Z hľadiska skutkového stavu bola jednou zo strán April Ashley, transrodová žena, ktorá sa stala dobrovoľne centrom súdneho sporu, keď toho času jej manžel požiadal o vyhlásenie manželstva za neplatné na základe toho, že Ashley bola právne mužom.⁵ V rámci tohto prípadu ustanovil Lord Justice Ormrod vo svojom odôvodnení trojzložkový test na určenie pohlavia zahŕňajúci chromozomálne, gonádne a genitálne znaky, pričom akékoľvek chirurgické zásahy alebo psychologické faktory boli podľa neho považované za právne irelevantné.⁶

Pre celú komunitu transrodových ľudí malo toto rozhodnutie celkom jednoznačne nepríjemné dôsledky. Toto rozhodnutie sa stalo nielen určujúcim pre rodinné (manželské) právo,⁷ ale aj pre širokú škálu ďalších odvetví, čím efektívne vylúčilo transrodové osoby z právneho uznania ich rodovej identity.⁸ Niet preto divu, že toto rozhodnutie podliehalo širokej akademickej kritike.⁹

V prostredí Spojeného kráľovstva sa táto situácia začala postupne meniť v 80. a 90. rokoch v dôsledku kombinácii aktivizmu,¹⁰ európskeho práva a medicínskeho pokroku.¹¹ Významným míľnikom v tomto vývoji je rozsudok *P v. S a Cornwall*

3 Arthur Cameron Corbett v. April Corbett (Otherwise Ashley) [1970] 2 All ER 83.

4 Arthur Cameron Corbett v. April Corbett (Otherwise Ashley) [1970] 2 All ER 83, s. 108.

5 Arthur Cameron Corbett v. April Corbett (Otherwise Ashley) [1970] 2 All ER 83, s. 89-96.

6 Arthur Cameron Corbett v. April Corbett (Otherwise Ashley) [1970] 2 All ER 83, s. 106.

7 HUTTON, Ch.: Legal sex, self-classification and gender self-determination. In *Law and Humanities*, 2017. roč. 11, č. 1, s. 67.

8 BENNETT, T. Transsexualism and the consideration of social factors within sex identification law. In *Adelaide Law Review*. 2014, roč. 34, č. 2, s. 382-383.

9 Súhrn kritiky pozri v SHARPE, A.: English transgender law reform and the spectre of Corbett. In *Feminist Legal Studies*. 2002, roč. 10, č. 1, poznámka č. 6, s. 67.

10 Press for Change. *P v. S: Victory in the European Court of Justice*. Dostupné z: <http://www.pfc.org.uk/caselaw/P%20v.%20S%20Victory%20in%20the%20European%20Court%20of%20Justice.pdf>; SEVER, G. J.: Queer citizenship in 1990s Britain. In *Contemporary British History*. 2024, roč. 38, č. 4, s. 623.

11 Napr. výstupy Svetovej odbornej asociácie pre transrodové zdravie: BERGER, J. C. et al.: *Stan-*

County Council rozhodovaný Európskym súdnym dvorom, ktorý odmietol akékoľvek rozlišovanie, ktoré by vylučovalo transrodové osoby z ochrany pred diskrimináciou na základe pohlavia.¹² Prelomovým momentom, ktorý do veľkej miery ovplyvnil aj vnútroštátne právo, bol prípad *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu*, kde Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) jednomyselne rozhodol, že Spojené kráľovstvo porušilo články 8 a 12 Európskeho dohovoru o ľudských právach tým, že neúmerne obmedzilo práva transrodových osôb na súkromný život a manželstvo.¹³ Sťažovateľka v tomto prípade podstúpila chirurgickú zmenu pohlavia na ženu, pričom po operácii čelila na pracovisku sexuálnemu obťažovaniu a diskriminácii zo strany kolegov, keď zamestnávateľia prostredníctvom jej pôvodného čísla sociálneho zabezpečenia zistili, že predtým pracovala pod mužským menom a pohlavím. Napriek tomu, že žila ako žena, zákon ju naďalej považoval za muža. Súd v tomto prípade konštatoval, že „konflikt medzi sociálnou realitou a zákonom vytvára anomálnu pozíciu, v ktorej [transrodová osoba] môže pociťovať pocity zraniteľnosti, poníženia a úzkosti“.¹⁴ Zároveň tiež ESLP skonštatoval, že „vláda už nemôže tvrdiť, že vec patrí do rámca jej priestoru na voľnú úvahu, s výnimkou určenia primeraných prostriedkov na dosiahnutie uznania práva chráneného dohovorom. Keďže neexistujú žiadne významné faktory verejného záujmu, ktoré by bolo potrebné postaviť proti záujmu tejto konkrétnej sťažovateľky na získaní právneho uznania jej zmeny pohlavia, Súd dospel k záveru, že spravodlivá rovnováha, ktorá je vlastná dohovoru, sa teraz jednoznačne prikláňa v prospech sťažovateľky.“¹⁵ Inými slovami, režim odvíjajúci sa prípadom *Corbett v. Corbett* bol pri náhlade cez prizmu ľudskoprávných garancií vnímaný ako nedostatočný. Súčasne s týmto prípadom si ESLP všimol aj litigáciu na národnej úrovni v prípade *Bellinger v. Bellinger* pred odvolacím súdom,¹⁶ pričom poukázal na odlišné stanovisko, ktoré presadzoval Lord Justice Thorpe, podľa ktorého prístup obmedzený na biologické kritériá zavedený prípadom *Corbett v. Corbett* už nie je prípustný vo svetle vedeckých, lekárskejších a spoločenských zmien.¹⁷ V neskoršom

dards of care: The hormonal and surgical sex reassignment of gender dysphoric persons. Galveston, TX: University of Texas Medical Branch, Janus Information Center, 1979.

12 SDEÚ, P v S and Cornwall County Council, C-13/94, ECLI:EU:C:1996:170, 30/04/1996, § 24. Pozri aj STYCHIN, C. F.: Troubling Genders: A comment on P. v. S. and Cornwall County Council. In *International Journal of Discrimination and the Law*. 1997, roč. 2, s. 219.

13 ESLP, Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu, č. 28957, §§ 93, 104, 11/07/2002.

14 Ibid., § 77.

15 Ibid., § 93.

16 *Bellinger v. Bellinger*, [2001] EWCA Civ 1140.

17 ESLP, Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu, č. 28957, § 53, 11/07/2002.

vývoji tohto prípadu Snemovňa lordov vydala tzv. vyhlásenie nezlučiteľnosti¹⁸ konštatujúc, že vnútroštátna legislatíva je nezlučiteľná s článkami 8 a 12 dohovoru.¹⁹ V dôsledku tohto rozhodnutia bolo potrebné následne implementovať viaceré legislatívne reformy.

V reakcii na rozhodnutie Goodwin britský parlament prijal zákon o rodovom uznaní z roku 2004 (Gender Recognition Act 2004), ktorý umožnil transrodovým osobám získať certifikát rodového uznania (tzv. Gender Recognition Certificate – GRC) pre potreby právneho života.²⁰ Zákon predstavoval odklon od prístupu zavedeného rozhodnutím *Corbett v. Corbett* tým, že uznával možnosť zmeny, hoci podmienenej splnením prísnych medicínskych a administratívnych kritérií.²¹ Najvýznamnejší vplyv v rámci tohto zákona malo ustanovenie § 9(1) GRA 2004, podľa ktorého osoba s GRC má byť „na všetky účely považovaná za príslušníka nadobudnutému rodu“.

Pre potrebu hlbšieho pochopenia koreňov prípadu For Women Scotland je tiež potrebné poukázať na ďalší historický vývoj, ktorý prebiehal paralelne s vývojom právnej ochrany transrodových osôb, a to konkrétne antidiskriminačného práva. Zákon o rovnosti z roku 2010 (Equality Act 2010) nadväzoval na predošlú úpravu a konsolidoval a rozšíril ochranu pred diskrimináciou zavedením rodovej zmeny (*gender reassignment*) ako jednej z chránených charakteristík.²² Tento zákon taktiež obsahoval definície „pohlavia“, „muža“ a „ženy“ v ustanoveniach §§ 11 a 212(1), ktoré však boli formulované v relatívne jednoduchých pojmoch – „pohlavie“ znamená „muž alebo žena“, „muž“ znamená „mužské osoby každého veku“ a „žena“ znamená „ženské osoby každého veku“. Táto zdanlivo jednoduchá terminológia sa neskôr, ako už bolo naznačené, stala predmetom intenzívnych diskusií.

18 Tzv. declaration of incompatibility je nástroj zavedený ustanovením § 4 Human Rights Act 1998 (zákon implementujúci dohovor na vnútroštátnej úrovni), ktorým súd vyjadruje, že určitý právny predpis alebo jeho ustanovenie nie je v súlade s medzinárodnými záväzkami vyplývajúcimi z dohovoru. Takéto vyhlásenie nezrušuje automaticky dotknutý zákon, ale notifikuje parlament (vo svetle princípu parlamentnej suverenity), aby príslušnú právnu úpravu zmenil alebo zrušil, a tým zabezpečil súlad vnútroštátneho práva s medzinárodnými štandardmi. K tomu bližšie: WILSON, S. S.: Facing Facts: Judicial Approaches to Section 4 of the Human Rights Act 1998. 2017.

19 Bellinger v Bellinger [2003] UKHL 21, §§ 55; 70, 71, 80, 81.

20 PURSEY, L.: The Gender Recognition Act: Past, Present and Future. In *St Andrews Law Journal*. 2021, roč. 1, č. 1, s. 81.

21 Gender Recognition Act 2004. In *Psychiatric Bulletin*. 2005, roč. 29, č. 1, s. 39; SHARPE, A.: A Critique of the Gender Recognition Act 2004. In *Journal of Bioethical Inquiry*. 2007, roč. 4, č. 1 s. 38-40.

22 FEAST, P; HAND, J.: Enigmas of the Equality Act 2010 “Three uneasy pieces”. In *Cogent Social Sciences*. 2015, roč. 1, č. 1, s. 4-5.

Obdobie po roku 2010 prinieslo postupné rozširovanie práv transrodových osôb, ale aj rastúcu polarizáciu verejnej diskusie.²³ Tento obrat bol nielen v Spojenom kráľovstve ovplyvnený množstvom faktorov, najviac však útokmi na LGBTQ osoby ako kľúčový nástroj na podkopávanie demokracie, občianskej spoločnosti a právneho štátu.²⁴ Takéto tendencie možno vo všeobecnosti pripisovať viacerým nástrojom hybridnej vojny, najmä však aktuálne sa rozrastajúcemu konceptu *cognitive warfare* (CogWar).²⁵ Ako uvádza Ľ. Batka, „riešiť postavenie, práva a spolužitie ľudí s homosexuálnou orientáciou, ako aj transrodových a intersexuálnych ľudí ako ‘gender ideológiu’ posúva diskusiu do roviny zjednodušujúceho ideologického zápasu“.²⁶ Na pozadí týchto zmien vznikla organizácia For Women Scotland Ltd, ktorá začala systematicky napádať argumentáciu zahŕňajúcu transrodových žien do definícií „žien“ v rôznych kontextoch.²⁷

2 Skutkový stav prípadu

Vzhľadom na vyššie načrtnutý posun vo vnímaní ochrany transrodových osôb predstavuje prípad For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers spoločensky

23 JONES, P. E. – BREWER, P. R.: Elite cues and public polarization on transgender rights. In: *Politics, Groups, and Identities*. 2018, roč. 8, č. 1, s. 71–85; HOLLIDAY, K.: *Competing rights, contested vulnerabilities: analysing policy framing in debates over Scottish and UK Government proposals to reform the Gender Recognition Act*. Edinburgh: University of Edinburgh, 2025, s. 133–142.

24 Rada Európy. Sloboda prejavu a zhromažďovania osôb LGBTI v Európe. 18/03/2024. Dostupné z: <https://rm.coe.int/doc-en-freedom-expression-lgbti-2769-2882-2537-v-1/1680aef13a>; Over Zero. Decoding LGBTQ Scapegoating. Dostupné z: <https://static1.squarespace.com/static/5f7f1da1e-a15cd5bef32169f/t/667c295afa513e4c4ef0bacc/1719413082261/FINAL%2BFull%2B-%2B-Decoding%2BLGBTQ%2BScapegoating%2B%2B%286%29.pdf>; Council on Foreign Relations. Why Anti-LGBTQ Attacks Matter for Democracy. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/why-anti-lgbtq-attacks-matter-democracy>; SHUSTER, S. M. et al.: How False Information Is Used Against Sexual and Gender Minorities and What We Can Do About It. In *Sex & Sexualities*. 2025, roč. 1, č. 1, s. 59–66; Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression: Gender justice and freedom of expression. New York: United Nations General Assembly, UN Doc A/78/288. Dostupné z: <https://docs.un.org/en/A/78/288>.

25 Osobitne k nadväznosti na skúmanú problematiku pozri NIKOULA, D. – MCMAHON, D.: Cognitive Warfare: Securing Hearts and Minds. Ottawa: University of Ottawa, 2024. Dostupné z: <https://infolab.uottawa.ca/common/Uploaded%20files/PDI%20files/InfoLab%20-%20Cognitive%20Warfare,%20Securing%20Hearts%20and%20Minds.pdf>

26 BATKA, Ľ.: Rodový nesúlad medzi sociálnym konštruktom a esencionalizmom. In: *Historia et Theoria Iuris*. 2022, roč. 14, č. 1, s. 13.

27 Pisomné podanie strany (For Women Scotland Ltd, Appellant’s Written Case). Dostupné z: <https://forwomen.scot/wp-content/uploads/2024/10/For-Women-Scotland-v-Scottish-Ministers-Written-Case-for-the-Appellant.pdf>.

výrazné a citlivo vnímané rozhodnutie UKSC. Vo viacerých komentároch je označované ako rozhodnutie s najväčším dosahom, s veľkými vplyvmi, ako aj jedno z najkontroverzejších rozhodnutí britských súdov za posledné obdobie.²⁸ Prípád má svoje korene v škótskom zákone (Gender Representation on Public Boards Act 2018), ktorý si kládol za cieľ dosiahnuť 50 % zastúpenie žien v radách vybraných škótskych verejných inštitúcií. Pôvodná definícia pojmu „žena“ v tomto zákone zahŕňala aj transrodové ženy. For Women Scotland Ltd (FWS), organizácia bojujúca za posilnenie práv žien a detí v Škótsku, spochybnila túto definíciu v prvom súdnom spore v roku 2022. Tento prípad mal ústavnoprávny rozmer, keďže druhoinstančný škótsky súd (Inner House of the Court of Session) v rozhodnutí z februára 2022 konštatoval, že pôvodná definícia ženy presahovala legislatívne kompetencie Škótskeho parlamentu.

V reakcii na toto rozhodnutie vydali škótski ministri 19. apríla 2022 revidované usmernenie. Toto nové usmernenie sa opieralo o predpoklad, že rozhodnutie súdu zrušilo definíciu ženy v zákone z roku 2018, a preto sa mala používať definícia z Equality Act 2010. Škótska vláda sa pri vydaní tohto usmernenia opierala o oficiálne stanovisko komisie pre rovnosť a ľudské práva (EHRC), najvyšší orgán pre presadzovanie antidiskriminačných zákonov v Anglicku, Škótsku a Walese,²⁹ ktorá v svojom usmernení z apríla 2022 jednoznačne uviedla, že transrodová osoba si môže zmeniť svoje právne pohlavie získaním GRC.³⁰

FWS argumentovala pred najvyšším súdom, že pojmy „pohlavie“, „žena“ a „muž“ v Equality Act 2010 odkazujú výlučne na biologické pohlavie.³¹ Tvrdila, že interpretácia zahŕňajúca pohlavie uvedené v GRC by viedla k absurdným výsledkom.³² Záver UKSC, ktorý rezonoval v mediálnom priestore, bol

28 Discrimination Law Association. Briefings, Volume 85, Issues 1127–1139, 07/2025. Dostupné z: <https://discriminationlaw.org.uk/assets/documents/DLA-Briefings-vol-85-1127-1139-July-2025-PDF-version.pdf>, s. 3.

29 EHRC (Equality and Human Rights Commission). *Who We Are*. Dostupné z: <https://www.equalityhumanrights.com/about-us/who-we-are>.

30 EHRC (Equality and Human Rights Commission). *Separate and single-sex service providers: a guide on the Equality Act sex and gender reassignment exceptions*. 04/2022. Dostupné z: EQUALITY AND HUMAN RIGHTS COMMISSION. *Separate and single-sex service providers: a guide on the Equality Act sex and gender reassignment exceptions*, 2022. Dostupné z: <https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/2022/guidance-separate-and-single-sex-service-providers-equality-act-sex-and-gender-reassignment-exceptions.pdf>, s. 5.

31 Pisomné podanie strany (For Women Scotland Ltd, Appellant's Written Case). Dostupné z: <https://forwomen.scot/wp-content/uploads/2024/10/For-Women-Scotland-v-Scottish-Ministers-Written-Case-for-the-Appellant.pdf>, § 86.

32 Pisomné podanie strany (For Women Scotland Ltd, Appellant's Written Case). Dostupné z: <https://forwomen.scot/wp-content/uploads/2024/10/For-Women-Scotland-v-Scottish-Ministers-Written-Case-for-the-Appellant.pdf>.

jednomyseľný: pojmy „pohlavie“, „žena“ a „muž“ v ustanoveniach §§ 11 a 212(1) Equality Act 2010 odkazujú na biologické pohlavie. Hoci sa tento záver môže javiť ako kontroverzný a výbušný, niektoré jeho aspekty a celkové dôsledky je potrebné skúmať a porozumieť im v kontexte fungovania tamojšieho právneho systému. Pred rozobratím konkrétnych výhrad k rozhodnutiu je preto nevyhnutné spomenúť niekoľko komparatívnych poznámok k právnemu systému Spojeného kráľovstva.³³

3 Metódy interpretácie a súvis s rozhodnutím

V britskom ústavnom systéme platí, že jediný orgán, ktorý môže tvoriť a meniť zákony, je parlament.³⁴ Súdna moc je povolaná tieto zákony aplikovať, ale akákoľvek legislatívna modifikácia zákonov patrí výlučne do kompetencie zákonodarnej moci.

Toto rozhodnutie demonštruje hranicu medzi legislatívnou a interpretačnou činnosťou. Ako bude uvedené, súd použil tzv. *purposive approach* a systematickú interpretáciu, teda jeho cieľom bolo odhaliť vôľu parlamentu a zabezpečiť koherentnosť právneho poriadku, nie prepísať zákon. Tento prístup je prejavom rešpektu k ústavnému princípu, že právny význam zákona môže byť objasnený súdom, ale jeho obsah môže byť zmenený iba prostredníctvom parlamentného procesu.

Zatiaľ čo v oblasti *common law* historicky súdy plnili aj funkciu tvorby práva, keď prostredníctvom precedensov formovali nové pravidlá a princípy,³⁵ pri interpretácii zákonov je ich úloha striktne obmedzená rámcom parlamentnej suverenity. Táto odlišnosť má ústavný rozmer: zatiaľ čo pri *common law* je súdna moc aktívnym spolutvorcom právneho poriadku, pri interpretácii zákonov je jej postavenie sekundárne a podriadené vôli parlamentu.

V tomto kontexte predstavuje interpretácia zákonov jeden zo základných aspektov súdneho rozhodovania a právnej praxe, keďže určuje spôsob, akým súdy chápu a aplikujú legislatívne texty v konkrétnych prípadoch. V britskom právnom systéme sa počas storočí vyvinulo niekoľko odlišných prístupov k interpretácii zá-

forwomen.scot/wp-content/uploads/2024/10/For-Women-Scotland-v-Scottish-Ministers-Written-Case-for-the-Appellant.pdf, §§ 79-80.

33 Hoci rozhodnutie pôvodne pochádza zo Škótska, ktoré je považované za hybridnú jurisdikciu čiastočne odlišnú od anglického právneho systému, tieto základné postrehy sú aplikovateľné naprieč Spojeným kráľovstvom. Bližšie: THOMSON, S.: Mixed Jurisdiction and the Scottish Legal Tradition: Reconsidering the Concept of Mixture. In: *Journal of Civil Law Studies*. 2014, roč. 7, č. 1, s. 51-91.

34 GORDON, M.: *Parliamentary Sovereignty in the UK Constitution: Process, Politics and Democracy*. Oxford: Hart Publishing, 2015, s. 13.

35 KISCHEL, U.: The Context of Common Law. In: *Comparative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 228.

konov, od striktné textualistických metód až po súčasné účelové (*purposive*) prístupy, ktoré sa snažia pochopiť a naplniť zámer a úmysel zákonodarcu.

V priebehu historického vývoja boli ustálené tri hlavné prístupy: tzv. *literal rule*, *golden rule* a *mischief rule*.³⁶ Podľa *literal rule* majú byť zákony interpretované podľa obyčajného a prirodzeného významu použitých slov bez ohľadu na to, či takáto interpretácia vedie k absurdným alebo nespravodlivým výsledkom.³⁷ *Golden rule* predstavuje modifikáciu *literal rule*, ktorá umožňuje súdom odchýliť sa od obyčajného významu slov, ak by takáto interpretácia viedla k absurdným, nelogickým alebo nespravodlivým výsledkom. Toto pravidlo existuje v dvoch formách: úzka aplikácia sa používa pri ambivalentných slovách s viacerými možnými významami, zatiaľ čo široká aplikácia umožňuje odchýlenie sa od gramatického významu aj vtedy, keď slovo má jednoznačný význam, ale jeho aplikácia by bola proti verejnému záujmu.³⁸

Mischief rule, ustanovené v prelomovom prípade zo 16. storočia, predstavuje najstarší a teoreticky najsofistikovanejší prístup interpretácii zákonov. Toto pravidlo vyžaduje od súdov, aby identifikovali „škodu“ alebo „problém“, ktorý sa zákonodarca snažil riešiť, a interpretovali jeho ustanovenia tak, aby najlepšie naplnili tento zámer. Súd v *Heydon's case* ustanovil štvorkrokový test: 1) aký bol stav *common law* pred prijatím zákona, 2) aký nedostatok *common law* neriešilo, 3) aké riešenie parlament navrhol na nápravu tohto problému, a 4) aký je skutočný dôvod tohto riešenia.³⁹

Moderný prístup skúmania účelu zákona (*purposive approach*) predstavuje syntézu tradičných pravidiel s dôrazom na porozumenie a aplikáciu zákonov na základe ich zamýšľaného legislatívneho účelu. Kľúčovým prameňom pre moderné použitie tohto prístupu je rozhodnutie R (O) v *Secretary of State for the Home Department*,⁴⁰ ktoré UKSC citoval ako autoritatívne vyjadrenie súčasnej metodológie.⁴¹ Lord Hodge v tomto rozhodnutí vysvetlil, že „súdy pri interpretácii zákonov hľadajú význam slov, ktoré parlament použil“, ⁴² pričom zdôraznil, že „slová a pasáže v zákone odvodzujú svoj význam zo svojho kontextu“.⁴³

36 DRIEDGER, E. A.: Statutes: The Mischiefous Literal Golden Rule. In: *Canadian Bar Review*. 1981, roč. 59, č. 4, s. 780-786.

37 *Sussex Peerage Case* [1844] 11 Cl&Fin 85.

38 *Becke v Smith* [1836] 150 ER 724.

39 *Heydon's Case* [1584] 76 ER 637, §§ 2-3.

40 R (O) v *Secretary of State for the Home Department* [2022] UKSC 3.

41 *For Women Scotland Ltd v The Scottish Ministers* [2025] UKSC 16, § 9.

42 R (O) v *Secretary of State for the Home Department* [2022] UKSC 3, § 29.

43 *Ibid.*

V prípade For Women Scotland UKSC začal analýzou základných definícií v ustanoveniach §§ 11 a 212(1) Equality Act 2010, pričom konštatoval, že „obyčajný význam týchto jasných a jednoznačných slov zodpovedá biologickým charakteristikám“. ⁴⁴ Táto textová analýza však predstavovala iba prvý krok v komplexnejšom interpretačnom procese. Súd následne aplikoval to, čo možno označiť za „test systémovej koherentnosti“, pri ktorom preveril, či interpretácia „pohlavia“ ako „certifikovaného pohlavia“ (získaného prostredníctvom GRC) je kompatibilná so širším rámcom Equality Act 2010.

Kľúčovým aspektom interpretačnej metodológie súdu bola aplikácia pravidla prezumpcie ustáleného významu slov (*presumption of consistent meaning*), ktoré je „založené na myšlienke, že tvorcovia zákona sa snažili vytvoriť koherentný text zákona“. ⁴⁵

Súd následne aplikoval test na konkrétne ustanovenia zákona, pričom identifikoval niekoľko oblastí, kde by interpretácia zahŕňajúca „certifikované pohlavie“ vytvorila systémove rozpory. Najvýznamnejšou je analýza ustanovení o tehotenstve a materstve, kde súd argumentoval, že tieto ustanovenia „sú nekoherentné a nepraktické, pokiaľ žena a muž nemajú svoj biologický význam. Súd konštatoval, že ak by 'žena' zahŕňala transrodových mužov s GRC (biologicky ženy, ale právne muži), títo by mohli otehotnieť, ale nebudú chránení ustanoveniami o tehotenstve, ktoré sú formulované s použitím pojmov 'žena', 'ona' a 'jej'“. ⁴⁶

V tomto smere je však potrebné poukázať na niekoľko dôležitých poznatkov, ktoré sa do rozhodnutia nepretavili. V prvom rade, z pohľadu možného využitia rôznych metód, mal súd k dispozícii aj iný nástroj, prostredníctvom ktorého mohol v jednotlivých častiach zákona dospieť k súladnému výkladu pojmov. Tu je nevyhnutné poukázať na prezumpciu konzistentného významu slov v rámci toho istého zákona. Ako konštatoval Najvyšší súd v prípade *Assange v. Swedish Prosecution Authority*, slová použité viac ako raz v zákone majú spravidla rovnaký význam, hoci táto prezumpcia nie je nevyvrateľná, preto aj v tomto prípade mohli rôzne kontexty vyžadovať odlišné interpretácie rovnakého termínu. ⁴⁷

44 For Women Scotland Ltd v The Scottish Ministers [2025] UKSC 16, §§ 169-171.

45 R (Good Law Project) v Electoral Commission [2018] EWHC 2414 (Admin), § 33, kde sa uvádza: „Je všeobecne rozumné predpokladať, že zákonodarca používal jazyk konštantne, takže rovnaká fráza použitá na rôznych miestach v zákone bude mať rovnaký význam pri každom použití – o to viac tam, kde je fráza výslovne definovaná.“

46 For Women Scotland Ltd v The Scottish Ministers [2025] UKSC 16, § 185.

47 *Assange v Swedish Prosecution Authority* [2012] UKSC 22; [2012] 2 AC 471, § 55.

Zároveň je potrebné tiež zdôrazniť význam externých interpretačných prístupov (napr. skúmaním *explanatory notes*⁴⁸ a pod.). Ako uviedol Najvyšší súd v prípade *Westminster City Council v. National Asylum Support Service*, tieto materiály „budú niekedy informatívnejšie a hodnotnejšie“ kvôli ich bližšiemu spojeniu „s formou navrhovanej legislatívy“.⁴⁹

Súd v prípade *For Women Scotland* však pri skúmaní legislatívneho zámeru parlamentu opomenul súd rozhodnutie v prípade *Chief Constable of West Yorkshire v. A*,⁵⁰ kde sám súd rozhodol, že *Sex Discrimination Act 1975*⁵¹ používal transinkluzívnu definíciu pohlavia. Hoci sám súd nie je viazaný svojimi predošlými rozhodnutiami,⁵² historický kontext, ktorý viedol k prijatiu legislatívy, by mal byť zohľadňovaný v rámci hľadania úmyslu zákonodarcu.⁵³

Navyše, EHRC ako nezávislý orgán má podľa § 14 *Equality Act 2006*⁵⁴ právomoc vydávať kódexy dobrej praxe, ktoré sú formálne predkladané parlamentu pod ustanovením § 15 *Equality Act 2006*. Tieto kódexy, hoci nie sú právne záväzné, majú významný vplyv pri riešení detailných otázok výkladu, ako to potvrdil prípad *City of York Council v. Grosset*.⁵⁵ Hoci tieto kódexy nie sú právne záväzné, súdy a tribunály ich musia zohľadniť pri rozhodovaní o relevantných otázkach, čo im poskytuje kvázi legislatívnu silu pri interpretácii antidiskriminačných ustanovení. V rámci tohto kódexu historicky EHRC zaujímalo výrazne inkluzívny prístup k interpretácii *Equality Act 2010*,⁵⁶ čo taktiež nebolo súdom v rámci odôvodnenia zohľadnené.

48 BAILEY, D.: *Use of Explanatory Notes in Statutory Interpretation* (07/2025). Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5404226>, s. 2.

49 R (*Westminster City Council*) v *National Asylum Support Service* [2002] UKHL 38, § 5.

50 *Chief Constable of West Yorkshire v A (No 2)* [2004] UKHL 21. Zároveň na toto rozhodnutie poukazovala organizácia Amnesty International Universita Komenského vo svojom písomnom podaní: AMNESTY INTERNATIONAL UK. Dostupné z: <https://www.amnesty.org.uk/files/2024-11/UKSC%202024.0042%20Written%20Intervention%20-%20Amnesty%20International%20%28as%20filed%29.pdf>, § 30.

51 Jeden zo zákonov predchádzajúcich úprave v *Equality Act 2010*.

52 V zmysle *Practice Statement* [1966] 3 All ER 77.

53 R (*Paccar Inc*) v *Competition Appeal Tribunal* [2023] UKSC 28; [2023] 1 WLR 2594, § 41.

54 Stále platný a účinný predpis.

55 *City of York Council v Grosset* [2018] EWCA Civ 1105.

56 *Equality and Human Rights Commission. Code of Practice for Services, Public Functions and Associations*. [online]. Londýn: Equality and Human Rights Commission, 1. január 2011. Dostupné z: https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/servicescode_0.pdf, s. 32.

4 Interpretácia podľa Human Rights Act 1998

Vyššie v kapitole o historickom vývoji ochrany práv transrodových osôb boli načrtnuté možnosti, ktoré majú vnútroštátne súdy podľa Human Rights Act 1998. Viacero komentárov pritom vytýkalo Najvyššiemu súdu absenciu akejkoľvek analýzy reflektujúcej povinností vyplývajúcich z tohto zákona,⁵⁷ preto tak tento bod tvorí jeden z najvýznamnejších a najkritizovanejších aspektov rozhodnutia v prípade *For Women Scotland Ltd v. Scottish Ministers*. V nadväznosti na to tak bude predmetom tejto kapitoly predostrenie spôsobu, akým by sa súdy mali vyrovnávať s požiadavkami vyplývajúcimi z Human Rights Act 1998, a analýza konkrétnych implikácií pre rozhodovaciu prax.

Human Rights Act 1998 predstavuje legislatívnu implementáciu práv zaručených dohovorom, čím sa umožnilo ich priame presadzovanie pred britskými orgánmi.⁵⁸ Zákon ustanovuje niekoľko mechanizmov na zabezpečenie súladu vnútroštátneho práva s dohovorom, pričom najvýznamnejším je § 3, ktorý ustanovuje, že „*pokiaľ je to možné, primárne aj sekundárne právne predpisy sa musia vykladať a uplatňovať tak, aby boli zlučiteľné s právami zaručenými dohovorom*“.⁵⁹ Takto formulované ustanovenie bolo označované za „*jedinečný interpretačný nástroj*“ (Lord Steyn),⁶⁰ a ďaleko presahuje ustálené pravidlá výkladu zákonov, pretože v každom

57 WIGLEY, C.: *The Supreme Court's Judgment in For Women Scotland v Scottish Ministers: A Missed Opportunity to Apply the Human Rights Act*, 2025, Dostupné z: <https://goodlawproject.org/for-women-scotland-a-legal-critique/>; DAVIES, O. – O'THOMSON, J.: *Commentary on For Women Scotland v Scottish Ministers*, 2025, Dostupné z: <https://gardencourtchambers.co.uk/oscar-davies-co-authors-commentary-for-dla-on-convention-rights-incompatibility-of-supreme-court-for-women-scotland-judgment/>; MULLINS, R.: *For Women Scotland: Fastening the "Biological" Straitjacket*, 2025, Dostupné z: <https://ukconstitutionallaw.org/2025/05/22/robert-mullins-for-women-scotland-fastening-the-biological-straitjacket/>; BENN, A.: *For Women Scotland v Scottish Ministers: Human Rights and the Limits of Judicial Formalism*, 2025, Dostupné z: <https://ohrh.law.ox.ac.uk/biological-sex-in-the-uk-supreme-court-four-problems-with-for-women-scotland-v-scottish-ministers/>.

58 Je to aj z dôvodu dualistického prístupu Spojeného kráľovstva k medzinárodnému právu, ktorý ho chápe ako oddelený systém od vnútroštátneho práva. K tomu pozri: SHAW, M. N.: *International Law*. 9. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, s. 618-619.

59 Navyše, podľa ustanovenia § 2 Human Rights Act 1998, Súd alebo tribunál, ktorý rozhoduje o otázke vzťahujúcej sa na právo vyplývajúce z dohovoru, musí zohľadniť:

- (a) rozsudok, rozhodnutie, vyhlásenie alebo poradné stanovisko Európskeho súdu pre ľudské práva,
- (b) stanovisko komisie uvedené v správe prijatej podľa článku 31 dohovoru,
- (c) rozhodnutie komisie v súvislosti s článkom 26 alebo 27 ods. 2 dohovoru, alebo
- (d) rozhodnutie výboru ministrov prijaté podľa článku 46 dohovoru,

bez ohľadu na čas ich prijatia, pokiaľ súd alebo tribunál považuje tieto dokumenty za relevantné pre konanie, v ktorom otázka vznikla.

60 R (Daly) v Secretary of State for the Home Department [2001] UKHL 26.

rozhodovanom prípade vyžaduje od súdov, aby aktívne hľadali interpretácie, ktoré harmonizujú domáce právo s medzinárodnými ľudskoprávnymi štandardmi, hoci to môže vyžadovať niekedy aj aktívnu snahu o hľadanie spôsobov, častokrát aj kreatívnu interpretáciu, ako urobiť zákony kompatibilnými s ľudskými právami.⁶¹

Z časového hľadiska je tento zákon uplatniteľný na všetky zákony, kedykoľvek prijaté, teda vrátane GRA 2004 a Equality Act 2010. Záväznosť tohto prístupu bola objasnená v prípade *Ghaidan v. Godin-Mendoza* tak, že je považovaný za obligatórny, doslova „je to príkaz [...] Neexistuje žiadna zostávajúca diskrečná právomoc na neuposlušnutie povinnosti, ktorú táto ustanovenie ukladá“.⁶² Táto interpretačná povinnosť nie je iba procesná, ale substantívna a vyžaduje od súdov, aby aktívne hľadali výklad pojmov, ktorý chráni práva garantované dohovorom, aj keď to znamená „odklonenie sa od jednoznačného významu, ktorý by zákon inak mal“.⁶³ Základné práva nemôžu byť potlačené všeobecnými alebo nejasnými slovami.⁶⁴ Ako už bolo uvedené, podľa bežných metód výkladu sa môže súd odchýliť od znenia zákona, aby sa predišlo absurdným dôsledkom; ale ustanovenie § 3 ide oveľa ďalej. Nepochybne, súd musí vždy hľadať kontext a cieľ právnej úpravy; § 3 zavádza však radikálnejší prístup, pričom stanovuje dodatočnú podmienku nad rámec bežnej interpretácie zákonov. Všeobecným princípom výkladu je, že text je primárnym zdrojom výkladu, ostatné zdroje sú mu podriadené; ustanovenie § 3 tento všeobecný princíp podmieňuje, pretože vyžaduje, aby súd našiel výklad kompatibilný s právami podľa dohovoru, ak je to možné.⁶⁵ Na aplikáciu tohto princípu nie je nevyhnutná ani existencia nejasností v právnej úprave.⁶⁶ Napokon, tento interpretačný prístup je a musí byť stále súladný s princípom parlamentnej suverenity.⁶⁷ Významným aspektom aplikácie tohto ustanovenia je to, čo súdy označujú ako „techniky čítania“, tzv. reading-in,⁶⁸ reading-out⁶⁹ a reading down.⁷⁰

61 KAVANAGH, A.: *Constitutional Review under the UK Human Rights Act*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 26.

62 *Ghaidan v Godin-Mendoza* [2004] UKHL 30.

63 *Ibid.*

64 *R v Secretary of State for the Home Department, ex parte Simms* [1999] UKHL 33.

65 *R v A* (No.2) [2001] UKHL 25, § 44.

66 *Re S (Minors) (Care Order: Implementation of Care Plan)* [2002] UKHL 10.

67 *R v Secretary of State for the Home Department, ex parte Simms*, [1999] UKHL 33, § 33.

68 Doplňenie chýbajúceho slova alebo ustanovenia do textu zákona tak, aby bol kompatibilný s právami v Dohovore. Napr. *Ghaidan v Godin-Mendoza* read-in pojmu „partner“ k „tenant“, aby bola zabezpečená ochrana registrovaných partnerstiev pod článkom 8 dohovoru.

69 Vylúčenie alebo ignorovanie časti textu zákona, ktorá by inak viedla k rozporu s dohovorom.

70 Ako príklad *R (Anderson) v Secretary of State: read-out časti vzorca na výpočet dĺžky zákazu podmienenečného prepustenia, ktorý porušoval právo na spravodlivý proces (článok 6 dohovoru), čím umožnil spravodlivejší výpočet trestu.*

V prípade For Women Scotland súd úplne opomenul aplikáciu ustanovenia § 3 Human Rights Act, hoci existujú silné argumenty, že takáto aplikácia bola nielen možná, ale aj nevyhnutná. V prvom rade je nevyhnutné poznamenať, že v rámci intervencie do prípadu organizáciou Amnesty International UK bolo na ľudskoprávny rozmer v písomných podaniach explicitne poukázané.⁷¹ Napriek tomu do písomného vyhotovenia rozsudku sa žiaden z týchto argumentov nepretavil. Je však všeobecne ustálené, že táto problematika patrí do rámca článku 8 dohovoru, ktorý zaručuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, pričom ESĽP vo svojej ustálenej judikatúre jednoznačne konštatoval, že toto právo zahŕňa rodovú identitu ako kľúčový aspekt osobnej autonómie.⁷² „Princíp sebaurčenia ako recentný spôsob právneho uznania prepisu rodu na základe (písomného) vyhlásenia trans osoby pred príslušnou štátnou autoritou je v súčasnosti využívaný vo viacerých európskych krajinách ako esenciálne kritérium pri prepise rodu, pričom daný model je často označovaný ako ten najviac rešpektujúci práva trans ľudí.“⁷³

Tento prístup bol potvrdený aj v najnovších rozhodnutiach ESĽP ako napr. W.W. proti Poľsku.⁷⁴ „Štáty [...] majú povinnosť zabezpečiť právnu zmenu pohlavia, avšak to, akým spôsobom zabezpečí túto povinnosť necháva súd na jednotlivé štáty“.⁷⁵ Vo svetle aktuálnej rozhodovacej činnosti ESĽP doktrína priestoru na voľnú úvahu (*margin of appreciation*), ktorá umožňuje štátom určitú voľnosť pri implementácii ľudsko-právnych štandardov, je v tomto kontexte výrazne limitovaná.⁷⁶

Napokon, asi najvýraznejší vplyv majú závery UKSC na právnu istotu transrodových osôb. V niektorých kontextoch sú uznané podľa svojho nadobudnutého rodu, v iných sú klasifikované podľa biologického pohlavia priradeného pri naro-

71 AMNESTY INTERNATIONAL UK. Dostupné z: <https://www.amnesty.org.uk/files/2024-11/UKSC%202024.0042%20Written%20Intervention%20-%20Amnesty%20International%20%28as%20filed%29.pdf>, s. 7-11.

72 K prehľadu judikatúry pozri najmä ESĽP, *Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights Rights of LGBTI persons*, 2025. Dostupné z: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_lgbti_rights_eng, s. 22-28.

73 METENKANYČ, O. M. Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise rodu. In: *Historia et theoria iuris*. 2022, roč. 14, č. 1, s. 94.

74 ESĽP, W. W. proti Poľsku, č. 31842/20, § 83, 11/07/2024.

75 SABJÁN, N. Nebinárne osoby a princíp rodového sebaurčenia: spoločenské a právne aspekty. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.): *Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov*. Zborník príspevkov. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, s. 125.

76 ESĽP, A. P., Garçon a Nicot proti Francúzsku, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, § 123, 06/04/2017.

dení. Táto neistota porušuje základné princípy právneho štátu a môže predstavovať porušenie článku 8 dohovoru.⁷⁷

V kontraste k záverom prijatým UKSC mohol súd použiť techniku „reading in“ na zabezpečenie toho, aby definície „ženy“ a „muža“ zahŕňali osoby s GRC, čím by sa zachovala koherentnosť zákona pri súčasnom rešpektovaní ľudských práv. Alternatívne, súd mohol použiť techniku „reading-down“ na interpretáciu pojmu „biologické pohlavie“ spôsobom, ktorý by zahŕňal „právne pohlavie“ získané prostredníctvom GRC.⁷⁸

Pozoruhodným v tomto prípade je aj časovo príbuzný prípad, ktorý sa však týkal inej, ale pre tento príspevok tiež relevantnej otázky. Odvolací súd v prípade *R (Castellucci) v Gender Recognition Panel* zamietol odvolanie Ryan Castellucci proti rozhodnutiu Gender Recognition Panel (GRP) odmietnuť vydať GRC s označením „non-binary“, ktorého uznanie bolo získané v štáte Kalifornia v Spojených štátoch amerických.⁷⁹ Napriek tomu, že súd dospel k negatívnemu záveru, stále sa aspoň marginálne zaoberal otázkou možnej kompatibility s dohovorom v rámci svojho odôvodnenia. Vo veľkom kontraste k tomuto, aj z hľadiska širokého pokrytia tohto prípadu, však UKSC vynechal túto analýzu. Je preto vhodné poukázať aj na ustanovenie § 6 Human Rights Act 1998, ktoré vyžaduje, aby verejné orgány konali spôsobom kompatibilným s právami dohovoru. Interpretácia Equality Act 2010 spôsobom, ktorý vedie k systematickému vylúčeniu osôb bez ďalšieho vysvetlenia, tak môže predstavovať porušenie tohto ustanovenia.

5 Vplyv rozhodnutia na intersex ľudí

Okrem uvedených nedostatkov je potrebné záverom spomenúť ešte jeden, do istej miery prehliadaný vplyv tohto rozhodnutia a voľbu interpretácie súdu, a tým sú dôsledky pre intersex osoby. Hoci sa súd v žiadnej časti rozhodnutia explicitne nezaoberal otázkou postavenia intersex ľudí, jeho rozhodnutie o tom, že pojmy „pohlavie“, „žena“ a „muž“ v Equality Act 2010 odkazujú výlučne na biologické pohlavie, vytvára a potenciálne diskriminačnú právnu situáciu pre osoby, ktoré sa

⁷⁷ Najmä k predvídateľnosti pozri Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights of LGBTI persons, 2025. Dostupné z: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_lgbti_rights_eng, s. 11-12.

⁷⁸ Porovnaj tiež WIGLEY, C.: *The Supreme Court's Judgment in For Women Scotland v Scottish Ministers: A Missed Opportunity to Apply the Human Rights Act*, 2025. Dostupné z: <https://godlawproject.org/for-women-scotland-a-legal-critique/>; MULLINS, R.: *Sex, Gender, and Judicial Reasoning: For Women Scotland in the Supreme Court*, 2025. Dostupné z: <https://ukconstitutional-law.org/2025/05/22/robert-mullins-for-women-scotland-fastening-the-biological-straitjacket/>.

⁷⁹ *R (Castellucci) v Gender Recognition Panel* [2025] EWCA Civ 167.

narodili s variáciami v sexuálnom vývoji. Tento prístup tak ignoruje vedeckú realitu, že biologické pohlavie nie je jednoducho binárne, ale predstavuje komplexný súbor charakteristík, ktoré sa môžu vyvinúť v rôznych kombináciách.⁸⁰

Odborná literatúra dlhodobo kritizuje právne systémy za ich neschopnosť porozumieť a chrániť intersex osoby tým, že im odopierajú uznanie ich biologickej reality či životných skúseností.⁸¹ Dôsledkom tohto rozhodnutia sa napokon intersex osoby môžu ocitnúť v právnom vákuu.⁸²

Problém je ešte viac skomplikovaný skutočnosťou, že mnoho intersex variácií nie je diagnostikovaných pri narodení, ale stávajú sa zjavnými počas puberty alebo dokonca v dospelosti.⁸³ V komparatívnom rozmere sa tak rozhodnutie Najvyššieho súdu Spojeného kráľovstva dostáva do kontrastu s inkluzívnymi prístupmi k intersex právam v iných jurisdikciách.⁸⁴

Aj akademici upozorňujú na širšie implikácie rozhodnutia pre antidiskriminačné právo. vytvorenie rigidných binárnych kategórií v antidiskriminačnom práve inherentne diskriminuje tých, ktorí sa do týchto kategórií nezmestia.⁸⁵

Záver

Rozhodnutie For Women Scotland Ltd v Scottish Ministers predstavuje kľúčový moment v moderných dejinách britského antidiskriminačného práva, ktorý ilustruje napätie medzi tradičnými princípmi interpretácie zákonov a potrebou ochrany základných ľudských práv marginalizovaných skupín. Ukázalo sa, že UKSC aplikoval skôr formalistický prístup, ktorý na jednej strane rešpektuje princíp parlamentnej suverenity, ale zároveň ignoruje možnosti flexibilnej interpretácie

80 SANDBERG, D. E. – GARDNER, M.: Differences/Disorders of Sex Development: Medical Conditions at the Intersection of Sex and Gender, In: *Annual Review of Clinical Psychology*, 2022, roč. 18, s. 201-231.

81 GARLAND, F. – TRAVIS, M. Legislating Intersex Equality: Building the Resilience of Intersex People through Law. In: *Legal Studies*, 2018, roč. 38 č. 4, s. 588.

82 MONRO, S.: Intersex equality, diversity and inclusion and social policy. In: *Journal of Social Welfare and Family Law*. 2024, roč. 46, č. 1, s. 1-17.

83 KING, D. E.: The Inclusion of Sex and Gender Beyond the Binary in Toxicology. In: *Frontiers in Toxicology*. 2022, roč. 4, s. 1-4.

84 Napríklad Malta, Nemecko, Austrália. K tomu pozri: ILGA World. Intersex Legal Mapping Report: Global Survey on Legal Protections for People Born with Variations in Sex Characteristics, 2023. Dostupné z: https://ilga.org/wp-content/uploads/2024/02/ILGA_World_Intersex_Legal_Mapping_Report_2023.pdf

85 DUNNE, P. R.: Framing Equality: Debating Protected Grounds in the Field of Trans and Non-Binary Rights. In: BREMS, E. – CANNOOT, P. – MOONEN, T. (eds.). *Protecting Trans Rights in the Age of Gender Self-Determination*. Cambridge: Intersentia, 2020, s. 138.

v prospech ochrany ľudských práv. Súd sa dôsledne držal gramatického a systematického výkladu Equality Act 2010. Najväčším nedostatkom rozhodnutia je úplná absencia aplikácie Human Rights Act 1998, konkrétne jeho ustanovenia § 3, ktoré vyžaduje od súdov, aby hľadali interpretácie kompatibilné s právami zaručenými dohovorom. Táto absencia je o to problematickejšia, že na túto povinnosť bolo explicitne poukázané v podaniach v rámci intervencie, no súd ju úplne ignoroval. Dosah na intersex komunitu predstavuje ďalší problematický aspekt rozhodnutia. Presadzovanie striktne binárneho chápania biologického pohlavia ignoruje vedeckú realitu, že biologické pohlavie predstavuje spektrum charakteristík, ktoré sa môžu vyvinúť v rôznych kombináciách. Rozhodnutie tak vytvára „double exclusion“ efekt, kde intersex osoby môžu byť vylúčené z oboch binárnych kategórií, čím sa dostávajú do právneho vákuu bez adekvátnej ochrany pred diskrimináciou. Z hľadiska výsledku a popísaného mechanizmu fungovania britského práva sa javí ako najjednoduchšia a právne najviac čistá cesta legislatívna reforma prostredníctvom parlamentu. Novelizácia nielen Equality Act 2010, tak ako po nej volajú viacerí právni experti, je teda viac než nevyhnutná. Bez takýchto reforiem zostanú transrodové a najmä intersex osoby právne neviditeľné a zraniteľné voči diskriminácii.

Použitá literatúra a iné zdroje:

1. Arthur Cameron Corbett v. April Corbett (Otherwise Ashley) [1970] 2 All ER 83.
2. Assange v Swedish Prosecution Authority [2012] UKSC 22.
3. BAILEY, D.: *Use of Explanatory Notes in Statutory Interpretation* (07/2025). Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5404226>.
4. Becke v Smith [1836] 150 ER 724.
5. Bellinger v Bellinger [2003] UKHL 21.
6. Bellinger v. Bellinger [2001] EWCA Civ 1140.
7. BENN, A.: *For Women Scotland v Scottish Ministers: Human Rights and the Limits of Judicial Formalism*, 2025. Dostupné z: <https://ohrh.law.ox.ac.uk/biological-sex-in-the-uk-supreme-court-four-problems-with-for-women-scotland-v-scottish-ministers/>.
8. BENNETT, T.: Transsexualism and the consideration of social factors within sex identification law. In: *Adelaide Law Review*. 2014, roč. 34, č. 2, s. 379-402.
9. BERGER, J. C. et al.: *Standards of care: The hormonal and surgical sex reassignment of gender dysphoric persons*. Galveston, TX: University of Texas Medical Branch, Janus Information Center, 1979.
10. Chief Constable of West Yorkshire v A (No 2) [2004] UKHL 21.
11. City of York Council v Grosset [2018] EWCA Civ 1105.
12. *Council on Foreign Relations. Why Anti-LGBTQ Attacks Matter for Democracy*. Do-

- stupné z: <https://www.cfr.org/article/why-anti-lgbtq-attacks-matter-democracy>.
13. DAVIES, O. – O'THOMSON, J.: *Commentary on For Women Scotland v Scottish Ministers*, 2025. Dostupné z: <https://gardencourtchambers.co.uk/oscar-davies-co-authors-commentary-for-dla-on-convention-rights-incompatibility-of-supreme-court-for-women-scotland-judgment/>.
 14. Discrimination Law Association. Briefings, Volume 85, Issues 1127–1139, 07/2025. Dostupné z: <https://discriminationlaw.org.uk/assets/documents/DLA-Briefings-vol-85-1127-1139-July-2025-PDF-version.pdf>.
 15. DRIEDGER, E. A.: Statutes: The Mischievous Literal Golden Rule. In: *Canadian Bar Review*. 1981, roč. 59, č. 4, s. 780-786.
 16. DUNNE, P. R.: Framing Equality: Debating Protected Grounds in the Field of Trans and Non-Binary Rights. In BREMS, E.; CANNOOT, P.; MOONEN, T. (eds.). *Protecting Trans Rights in the Age of Gender Self-Determination*. Cambridge: Intersentia, 2020, s. 121-144.
 17. EHRC (Equality and Human Rights Commission). Code of Practice for Services, Public Functions and Associations. [online]. Londýn: Equality and Human Rights Commission, 1. január 2011. Dostupné z: https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/servicescode_0.pdf.
 18. EHRC (Equality and Human Rights Commission). *Separate and single-sex service providers: a guide on the Equality Act sex and gender reassignment exceptions*. 04/2022. Dostupné z: *Equality and Human Rights Commission. Separate and single-sex service providers: a guide on the Equality Act sex and gender reassignment exceptions*, 2022. Dostupné z: <https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/2022/guidance-separate-and-single-sex-service-providers-equality-act-sex-and-gender-reassignment-exceptions.pdf>.
 19. EHRC (Equality and Human Rights Commission). *Who We Are*. Dostupné z: <https://www.equalityhumanrights.com/about-us/who-we-are>
 20. ESLP, A. P., *Garçon a Nicot proti Francúzsku*, č. 79885/12, 52471/13 52596/13, 06/04/2017.
 21. ESLP, *Christine Goodwin proti Spojenému kráľovstvu*, č. 28957, 11/07/2002.
 22. ESLP, *Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights Rights of LGBTI persons*, 2025. Dostupné z: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_lgbti_rights_eng.
 23. ESLP, *W. W. proti Poľsku*, č. 31842/20, 11/07/2024.
 24. FEAST, P – HAND, J. Enigmas of the Equality Act 2010. “Three uneasy pieces”. In: *Cogent Social Sciences*. 2015, roč. 1, č. 1, s. 1-9.
 25. For Women Scotland Ltd v The Scottish Ministers [2025] UKSC 16.
 26. GARLAND, F. – TRAVIS, M. Legislating Intersex Equality: Building the Resilience

- of Intersex People through Law. In: *Legal Studies*, 2018, roč. 38 č. 4, s. 587-606.
27. Gender Recognition Act 2004. In: *Psychiatric Bulletin*. 2005, roč. 29, č. 1, s. 39.
28. Ghaidan v Godin-Mendoza [2004] UKHL 30.
29. GORDON, M. *Parliamentary Sovereignty in the UK Constitution: Process, Politics and Democracy*. Oxford: Hart Publishing, 2015.
30. Heydon's Case [1584] 76 ER 637.
31. HOLLIDAY, K.: *Competing rights, contested vulnerabilities: analysing policy framing in debates over Scottish and UK Government proposals to reform the Gender Recognition Act*. Edinburgh: University of Edinburgh, 2025.
32. HUTTON, Ch.: Legal sex, self-classification and gender self-determination. In: *Law and Humanities*, 2017, roč. 11, č. 1, s. 64-81.
33. ILGA World. *Intersex Legal Mapping Report: Global Survey on Legal Protections for People Born with Variations in Sex Characteristics*, 2023. Dostupné z: https://ilga.org/wp-content/uploads/2024/02/ILGA_World_Intersex_Legal_Mapping_Report_2023.pdf.
34. JONES, P. E. – BREWER, P. R.: Elite cues and public polarization on transgender rights. In *Politics, Groups, and Identities*. 2018, roč. 8, č. 1, s. 71-85.
35. KAVANAGH, A.: *Constitutional Review under the UK Human Rights Act*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
36. KING, D. E.: The Inclusion of Sex and Gender Beyond the Binary in Toxicology. In: *Frontiers in Toxicology*. 2022, roč. 4, s. 1-4.
37. KISCHEL, U.: The Context of Common Law. In: *Comparative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
38. METEŇKANYČ, O. M.: Princíp sebaurčenia ako model prístupu k trans ľuďom pri prepise rodu. In *Historia et theoria iuris*. 2022, roč. 14, č. 1, s. 92-126.
39. MONRO, S.: Intersex equality, diversity and inclusion and social policy. In: *Journal of Social Welfare and Family Law*. 2024, roč. 46, č. 1, s. 1-17.
40. MULLINS, R.: *For Women Scotland: Fastening the "Biological" Straitjacket*, 2025. Dostupné z: <https://ukconstitutionallaw.org/2025/05/22/robert-mullins-for-women-scotland-fastening-the-biological-straitjacket/>.
41. MULLINS, R.: *Sex, Gender, and Judicial Reasoning: For Women Scotland in the Supreme Court*, 2025. Dostupné z: <https://ukconstitutionallaw.org/2025/05/22/robert-mullins-for-women-scotland-fastening-the-biological-straitjacket/>.
42. NIKOULA, D. – MCMAHON, D.: *Cognitive Warfare: Securing Hearts and Minds*. Ottawa: University of Ottawa, 2024. Dostupné z: <https://infoLab.uottawa.ca/common/Uploaded%20files/PDI%20files/InfoLab%20-%20Cognitive%20Warfare,%20Securing%20Hearts%20and%20Minds.pdf>.
43. OHCHR. *UN experts warn of legal uncertainty and rights implications following*

- UK Supreme Court ruling*. Geneva: United Nations Human Rights Office of the High Commissioner; 22/05/2025. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2025/05/un-experts-warn-legal-uncertainty-and-rights-implications-following-uk>.
44. Over Zero. *Decoding LGBTQ Scapegoating*. Dostupné z: <https://static1.squarespace.com/static/5f7f1da1ea15cd5bef32169f/t/667c295afa513e4c4ef0bacc/1719413082261/FINAL%2BFull%2B-%2BDecoding%2BLGBTQ%2BScapegoating%2B%2B%286%29.pdf>
 45. Písomné podanie strany (For Women Scotland Ltd, Appellant's Written Case). Dostupné z: <https://forwomen.scot/wp-content/uploads/2024/10/For-Women-Scotland-v-Scottish-Ministers-Written-Case-for-the-Appellant.pdf>.
 46. Practice Statement [1966] 3 All ER 77.
 47. Press for Change. *P v. S: Victory in the European Court of Justice*. Dostupné z: <http://www.pfc.org.uk/caselaw/P%20v.%20S%20Victory%20in%20the%20European%20Court%20of%20Justice.pdf>.
 48. PURSEY, L.: The Gender Recognition Act: Past, Present and Future. In: *St Andrews Law Journal*. 2021, roč. 1, č. 1, s. 79-84.
 49. R (Castellucci) v Gender Recognition Panel [2025] EWCA Civ 167.
 50. R (Daly) v Secretary of State for the Home Department [2001] UKHL.
 51. R (Good Law Project) v Electoral Commission [2018] EWHC 2414 (Admin).
 52. R (O) v Secretary of State for the Home Department [2022] UKSC 3.
 53. R (Paccar Inc) v Competition Appeal Tribunal [2023] UKSC 28.
 54. R (Westminster City Council) v National Asylum Support Service [2002] UKHL 38.
 55. R v A (No.2) [2001] UKHL 25.
 56. R v Secretary of State for the Home Department, ex parte Simms [1999] UKHL 33.
 57. Rada Európy. *Sloboda prejavu a zhromažďovania osôb LGBTI v Európe*. 18/03/2024. Dostupné z: <https://rm.coe.int/doc-en-freedom-expression-lgbti-2769-2882-2537-v-1/1680aef13a>.
 58. Re S (Minors) (Care Order: Implementation of Care Plan) [2002] UKHL 10.
 59. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression: *Gender justice and freedom of expression*. New York: United Nations General Assembly, UN Doc A/78/288. Dostupné z: <https://docs.un.org/en/A/78/288>.
 60. SABJÁN, N.: Nebinárne osoby a princíp rodového sebaurčenia: spoločenské a právne aspekty. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Sloboda. Sloboda prejavu a pluralita názorov*. Zborník príspevkov. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2023, s. 119-143.
 61. SANDBERG, D. E. – GARDNER, M.: Differences/Disorders of Sex Development: Medical Conditions at the Intersection of Sex and Gender, In: *Annual Review of Cli-*

- nical Psychology*, 2022, roč. 18, s. 201-231.
62. SDEÚ, *P v S and Cornwall County Council*, C-13/94, ECLI:EU:C:1996:170, 30/04/1996.
63. SEVER, G. J.: Queer citizenship in 1990s Britain. In: *Contemporary British History*. 2024, roč. 38, č. 4, s. 612-632.
64. SHARPE, A.: A Critique of the Gender Recognition Act 2004. In: *Journal of Bioethical Inquiry*. 2007, roč. 4, č. 1 s. 33-42.
65. SHARPE, A.: English transgender law reform and the spectre of Corbett. In: *Feminist Legal Studies*. 2002, roč. 10, č. 1, poznámka č. 6, s. 65-89.
66. SHAW, M. N. *International Law*. 9. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
67. SHUSTER, S. M. et al. How False Information Is Used Against Sexual and Gender Minorities and What We Can Do About It. In *Sex & Sexualities*. 2025, roč. 1, č. 1, s. 59-66.
68. STYCHIN, C. F. Troubling Genders: A comment on P. v. S. and Cornwall County Council. In: *International Journal of Discrimination and the Law*. 1997, roč. 2, s. 217-222.
69. Sussex Peerage Case [1844] 11 Cl&Fin 85.
70. THOMSON, S.: *Mixed Jurisdiction and the Scottish Legal Tradition: Reconsidering the Concept of Mixture*. In: *Journal of Civil Law Studies*. 2014, roč. 7, č. 1, s. 51-91.
71. WIGLEY, C.: The Supreme Court's Judgment in *For Women Scotland v Scottish Ministers*: A Missed Opportunity to Apply the Human Rights Act, 2025, Dostupné z: <https://goodlawproject.org/for-women-scotland-a-legal-critique/>.
72. WIGLEY, C.: *The Supreme Court's Judgment in For Women Scotland v Scottish Ministers: A Missed Opportunity to Apply the Human Rights Act*, 2025. Dostupné z: <https://goodlawproject.org/for-women-scotland-a-legal-critique/>.
73. WILSON, S. S.: *Facing Facts: Judicial Approaches to Section 4 of the Human Rights Act*, 1998, 2017. <https://doi.org/10.17863/CAM.8102>.

Kontaktné údaje autora

Mgr. Igor Hron, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

igor.hron@flaw.uniba.sk

Ľubomír Batka
zostavovateľ

Autonómia a sebaurčenie intersex a transrodových osôb

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2025

Redakcia: Mgr. Denisa Marinkovičová

Technická redakcia, návrh obálky: Juraj Palkovič

Rozsah 134 strán, 9,85 AH, prvé vydanie,
vytlačilo Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-6233-7 (tlač)

ISBN 978-80-223-6234-4 (online)

ISBN 978-80-223-6234-4 (online)

